

Friderich Bagger.

Friderich Bagger

til

Julskov

Et Levnedsløb med Tidsbilleder fra det
 18. Aarhundrede.

Ved

Ejnar Pedersen.

Udgtvet af

«Svendborg Amts historiske Samfund»

NYBORG

C. Schønmanns Bogtrykkeri

1919

Udarbejdet med Understøttelse af
„Den Grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske
Stiftelse“.

En Efteraarndag gik jeg inde paa Kirkegaarden i Relsvindinge; Løvet paa de store, kørne Kastanietræer, som danner Hegn om Kirken og de Dødes Have, var begyndt at gulne og falde.

Ved Midsommertide løfter disse Træer ellers deres hvide „Brudelys“ saa højt, at de kan ses over en stor Del af Sognet. Nu var Brudedragten fældet og lagt i Mulde, og de halvnøgne Træer havde Vinteren i Vente.

Mine Tanker søgte fra de faldende Blade til de mange Grave rundt om, hvor Sognets Beboere — Slægt efter Slægt — er stedt til Hvile. De nyere Mindestene bevarer vel en Tid kære Navne og Aarstal, men om forholdsvis faa Aar vil ogsaa disse hylles i Glemsel, og ingen vil ane, hvem Graven gemmer. Og dog, Glemselens Taage formaar ikke at tilhylle alt. For den, der i Alvor søger at gennemtrænge Taagen for om muligt at kunne finde „de ædle Fædres Spor“, vil der selv i den mørkeste Nat være Stjerner synlige.

Det var disse eller lignende Tanker, der hin Efteraarndag for snart 10 Aar siden, bragte mig i Forbindelse med Friderich Baggers Historie.

Ved Relsvindinge Kirkes Østgavl findes hans Grav. Der er et højt og solidt Jerngitter udenom, og ovenover

i selve Kirkegavlen er indmuret en stor Mindetavle, som bærer en lang og noget vidtløftig Indskription,*) hvori Hovedtræk af Mandens Livsførelse er fortalt af ham selv.

Hvorfor en saadan Gravskrift? Var den afdøde kun en forfængelig Herremand, der i sit Livs Aftenstund blot havde sine Titter og sit mønsterværdige Landbrug at pukke paa? Eller kan Indskriften minde om, at her ligger et virkelig dygtigt, opofrende og fromt Menneskeliv bagved?

Det er en nærmere Undersøgelse af disse og flere herhenhørende Spørgsmaal, jeg har foretaget. Arbejdet har været mig en kær Fritids-Syssel gennem flere Aar; maatte det nu blive til nogen Gavn og Glæde for Folk med Interesse for historisk Oplysning.

Ejnar Pedersen.

*) Findes bag i Bogen.

For 200 Aar siden.

Det er en gammel Historie her skal fortælles; den gaar helt tilbage til vore Tipoldeforældres Tid, og da denne i næsten ingen Henseende ligner vor, vil det være nødvendigt at minde om nogle Hovedtræk af, hvad der foregik her i vort Land i hine gamle Dage.

I én Henseende er der dog en vis Lighed mellem de to Tidsaldrer, idet store og langvarige Krige med al den Nød og Elendighed, som dermed følger, har præget dem begge.

Ved Aar 1700 udbrød der en heftig Krig, som holdt det meste af Nordeuropa under Vaaben gennem 20 Aar. Ogsaa Danmark blev draget med og maatte holde ud i 11 Aar.

Det var højt Spil af Kong Frederik d. 4. at vove sig ud med sin lille dansk-norske Hær, thi vort Land var ualmindelig haardt medtaget af tidligere Krige og Fjenders Hærgen, som i den Grad havde udhungret Landet, at store Strækninger af dette helt var lagt øde.

Kun ved en varig Fred udadtil kunde der have været bødet herpaa, men nu stod Krigen atter for Døren — *den store nordiske Krig.*

Det er derfor ikke saa mærkeligt, at der nu blev stor Pengemangel i Kongens Kasse, og at vore Tropper ikke kunde betale den Forplejning, de fik i fremmed Land.

For Danmark blev Krigen da ogsaa en Ulykke — selv om vi maa prise de Heltebedrifter, der blev udført f. Eks. af *Tordenskjold* og hans gæve sjællandske Bønderkarle.

Og sjælden kommer en Ulykke alene, siger man. I de samme Aar sneg en ondartet Byldepest sig ud over de nordiske Lande. Den naaede vor Hovedstad i Aaret 1711, og dær var det, som om Dødens Engel hjemsogte hvert Hus.

Hoffet flygtede, Lægerne ligesaa; og daglig førtes flere Læs Døde ud af Byen.

Krigen rasede, Pesten hærgede; og ude paa Bondelandet havde Frost en Par Aar tidligere været saa haard, at den fattige Afgrøde blev noget nær ødelagt, og almindelig Misvækst fulgte.

Tidens Landboforhold giver i det hele taget et saare mørkt Billede. Med god Grund klager Bonden over, „at *Sværdets haarde Skatter hviler tungt paa hans Gaard*“. Alligevel maatte Regeringen Gang paa Gang forhøje baade de direkte og de indirekte Afgifter til Staten.

Ved Hjælp af den saakaldte *gamle Matrikel* af 1668 pressede man ret anselige Beløb ud af det fattige Landbrug. Og ved forhøjede Toldafgifter standsede man efterhaanden helt den før saa indbringende Handel med *Stude*, hvad der bragte de større Jordbrugere et føleligt Tab.

Udgifterne var *sikre*, men Indtægterne meget *usikre*.

De 80 % af Landets Landbrugsareal blev drevet som *Fæstegaarde*; den almindelige Drift var det saakaldte *Trevangsbrug*, som man til Trods for, at det nu var meget forældet, ikke kunde komme bort fra paa Grund

af det gennemførte Fællesskab i stort og smaat. Jorden var i meget ringe Kultur. Redskaberne tillod ikke nogen indgaaende Behandling af Marken. Man brugte den besværlige Hjulpløj forspændt med 4—6 Heste; Harverne havde Trætænder, som knækkede af, naar de rørte Sten eller seje Rødder. Et alt for lille Kreaturhold var det almindelige, og følgelig kom Jorden til at mangle Gødning. Høstudbyttet blev da ogsaa derefter.

Paa bedre Jord avledes almindeligvis 4—5 Fold Rug eller Byg og 3—4 Fold Havre; hvorledes Høsten saa har været paa de mindre gode eller daarlige Egne, kan man sige sig selv.

Af dette tarvelige Høstudbytte medgik som Regel 1 Fold til Dækning af offentlige Skatter og Tiende; af Resten skulde der udredes Landgilde, saa der blev kun en ringe Part tilbage til Gaardens eget Behov.

Kornpriserne holdt sig lave gennem hele første Halvdel af Aarhundredet. I aarlig Gennemsnit var Kapitel-taksten for Sjællands Stift, som nedenstaaende Tal angiver i Kroner pr. Tønde:

	Rug.	Byg.	Havre.
1701—10	6,95	5,10	2,83
1721—30	6,41	4,81	2,79
1741—50	7,00	4,62	1,70

Disse lave Priser virkede mere trykkende paa de større Gaarde end paa selve Fæstegaardene, hvor Kornsalg var ret ualmindeligt, og hvor man saavidt gør ligt udredede sine Afgifter in natura.

Under disse alt andet end lyse økonomiske Forhold blev det stedse vanskeligere for Fæstebonden at fyldestgøre sine Forpligtelser overfor Godsejeren; og da denne tilmed var ansvarlig for Bondens Skyldighed overfor Staten (Skatter og Rekrutter), vil man kunne forstaa, hvor-

ledes „den usselige Bonde“ gled dybere og dybere ind i et Afhængighedsforhold til Herremanden.

Vel var Vornedskabet ophævet 1702 — det var den største Sirat i Frederik d. 4. Regering, siger Holberg — men samtidig begyndte Herremanden snildelig og forøvrigt ganske ulovligt at indføre et Slags Stavnsbaand, idet han nægtede de unge Bønderkarle Rejsepas og derved forhindrede, at de flyttede bort fra Godsets Grund. En Menneskealder senere indførtes det lovhjemlede Stavnsbaand, der, som bekendt, bandt Bonden til sin Fødestavn saa at sige for hele Livet. Aldrig har det heller set mere mørkt ud for den danske Bondestand end netop i første Halvdel af det 18. Aarhundrede.

Den gamle danske Adel, som gennem den *uroelige* Middelalder mangan Gang havde værnet Hus og Arne for Bonden, var nu trængt tilbage, og i Stedet kom der borgerlige eller ikke danske Godsbesiddere, der som oftest lod Godset bestyre af andre, medens de selv foretrak Bylivets, særlig Hoffivets Glæder.

Det er med andre Ord *Ridefogedens* Tid, og det er *Jeppes* paa *Bjergets*.

Rundt omkring laa *øde Gaarde*, som det trods store Anstrengelser fra Godsejernes og Regeringens Side ikke var muligt at faa bortfæstet eller solgt.

Og dog var Ejendomspriserne saa lave, at f. Eks. en Gaard, som var i forholdsvis god Stand og havde fuld Besætning, solgtes for 40 Rd. (128 Kr.) pr. Td. Hartkorn. Den unge arbejdsdygtige Slægt forlod Landbruget, søgte ad lovlige eller ulovlige Veje ind til Byen, hvor der i denne Periode ogsaa var langt gunstigere Livsvilkaar.

Det 20. Aarhundrede har en Bondestand, der af fri Vilje i Flok og Følge har banet sig Vej fremad til lyse

Arbejdskaar og en i økonomisk Henseende god Stilling. Hvor underligt da at tænke paa hin Tid, da Ridefogeden drev Bonden til Arbejde paa Hovmarken, drev ham ud i Forhold, hvor han maatte blive ret en „usselig Bonde“, thi han tilsatte sin Energi, sin Selvstændighed, ja sin Ære. Bonden blev sløv og med Sløvheden fulgte Lasterne.

Det er paa denne alt andet end lyse Baggrund, vi maa se *Frid. Bagger* og hans Virksomhed.

Friderich Bagger.

Barndomshjemmet.

Hvad Velsignelse en sand Flittighed,
grundet paa Tillid til Gud føder af
sig, naar vi ikke gaa paa Afveje, kan
noksom ses af mit eget Eksempel.

Frid. Bagger.

Herregaarden *Risinge*, som ligger nogle faa km. sydøst for Kjerteminde i venlige Omgivelser af Skov og Strand, er Fr. Baggers Barndomshjem.

Alligevel er han ingen Herremandssøn, thi *Risinge* var nemlig i hine Tider „kun en ufri Gaard med nogle faa Bønder“, altsaa en almindelig Avlsgaard, der maatte svare Skat af hele sit Tilliggende.

Aar 1665 ejedes *Risinge* af Borgmester *Jens Madsen Rosenberg*, som overlod den til sin Datter *Helvig* og hendes Mand *Thomas Købke*. Samme Th. Købke var hjemmehørende i Nyborg, hvor han som velagtet Borger sad i Byens Raad. Hans Kones Familie var fra samme By. — Det er muligt, at *Helvig* og Th. K. ikke selv har boet paa *Risinge*; derimod ved vi, at deres Datter *Petronelle* (Pernille) — født ^{23/4} 1669, død ^{21/6} 1731 — og hendes Mand *Kaj Madsen Pram* — født paa Tøjstrup ^{14/10} 1656, d. ^{21/1} 1697 — overtog Gaarden og boede der.

Men hvorledes Livsvilkaarene har formet sig for dette Ægtepar under Tidens trange Landboforhold, ved vi kun lidt om.

Skønt *Risinge* var en Gaard af ret anseelig Størrelse, har *Pernille* og *Kaj Pram* dog, saaavidt man kan skønne, levet under meget jevne økonomiske Kaar og har haft Brug for stor Sparsommelighed baade ude og inde for at kunne klare sig gennem de haarde Tider.

Et Indblik i Familieforholdene lader os ane, at her har været megen Sorg at gennemleve, og at Livet navnlig for Husmoderens Vedkommende har været en tornefuld Vej. Faa Kvinder har været prøvet i Sorg, som *Pernille* blev det.

Aar 1697 døde hendes Mand, hvorefter hun som 28-aarig Enke med flere Børn maatte føre en yderst økonomisk Husholdning for at kunne blive ved Hjemmet. Men hun forstod at sætte Tæring efter Næring; og de tunge Prøvelser, hun i Aarenes Løb mødte paa sin Vej, gjorde hende til en ydmyg Kvinde, der med fromt og gudhengivent Sind kunde synge med Kingo:

Du bedst min Tary og Trang,
o Herre, kender,
tilmed er Lykkens Gang
i dine Hænder,
og hvad mig tjener bedst i hver en Maade,
du det tilfora jo ser;
min Sjæl, hvad vil du mer?
Lad Gud kun raade.

Gennem en halv Snes Aar holdt *Pernille* Enkestillingen, men blev saa gift med *Povl Pedersen Bagger* — født ^{22/6} 1670, d. ^{17/3} 1722 — Søn af daværende Sognepræst i *Kølstrup*, *Peder Povlsen Bagger*, og Hustru *Lisbeth Thestrup*.

I dette Ægteskab mellem Enken paa Risinge og Præstesønnen fra Kølstrup er Frid. Bagger født.

Men Poul Bagger og Pernille fik ikke Lov at nyde deres Hvedebrødsdage uforstyrrede. Forholdet til hendes Børn af første Ægteskab medførte Vanskeligheder, saa at de nygifte maatte døje adskilligt, før Arveforholdene var bragt i nogenlunde tilfredsstillende Orden. Men senere hen kom der Modgang af langt alvorligere Art, idet Døden blev en ualmindelig hyppig Gæst i dette Hjem.

I sine to Ægteskaber skal Pernille have haft 5 dødfødte og 13 levende Børn; af disse naaede kun efternævnte 3 Sønner og 2 Døtre at overleve hende; de øvrige har hun Tid efter anden maattet følge til Kirkegaarden, hvor begge hendes Ægtefæller ogsaa fandt Hvile før hende.

Børn af første Ægteskab:

1. *Thomas Pram* — født 1693, d. 1763 som Konsistorialassessor, Provst og Sognepræst til Hjørdemaal i Aalborg Stift. Han døde paa selve Prædikestolen i Budolfi Kirke i Aalborg, da han prædikede ved Dionysi Landemode.
2. *Hugo Pram*. Han overtog Hjemmet 1727 for 7000 Rd., da Pernille var bleven Enke anden Gang. 1730 fik han ved Sammenlægning af 4 Bøndergaarde Risinge oprettet til Hovedgaard.

Børn af andet Ægteskab:

1. *Elisabeth Bagger*, gift med *Lars Roholt*, Sognepræst til Dragendal og Torresdal i Norge.
2. *Friderich Bagger* — f. ²⁶/₁₀ 1710, d. ²³/₈ 1791 paa Julskov.
3. En yngre Datter, som døde ugift.

Det synes altsaa, som om Hjemmet i Risinge i mer end en Henseende har været under tunge Kaar: Tidens økonomiske Tryk med Sværdets haarde Skatter hvilende tungt paa Gods og Grund, og saa de mange Dødsfald, som lagde Skygger over Familielivet.

Men hermed er ingenlunde givet, at Pernille og Poul Bagger har følt sig særlig ulykkelig stillet. Der er jo Livsværdier, som aldrig har kunnet maales i Hartkorn og Penge, men som gennem alle Tider har kunnet kaste Lysglimt ind i selv de dunkleste Kroge af et Menneskehjerte; og der er fuldgældigt Bevis for, at Frid. Bagger i sit Barndomshjem lærte disse aandelige Værdier at kende *saaledes*, at det fik afgørende Betydning for ham Livet igennem.

Der var mere Søndagsstilhed over Hjemmene den Gang, end der i Reglen er over Hjemlivet i vore Dage, og at dette ogsaa kom Børnene til gode, kan der ikke være Tvivl om.

Den eneste Undervisning, som i hine Tider betød noget ude paa Landet, var *Hjemmeundervisning*. Og selv om denne af gode Grunde ikke gav de fineste Kundskaber, lagde den dog, hvor den var søgte, en *Grund* i Barnets Sjæl, som dette med *Tryghed* kunde bygge paa Livet igennem.

Skoleaar.

Af Landsbyskoler fandtes der saa at sige ingen; først nogle Aar senere blev „Rytterskolerne“ opførte. De Børn, som skulde have flere Kundskaber, end deres Forældre havde Evne til at bibringe dem, maatte enten til nærmeste Købstad at gaa i *Latinskole*, eller ogsaa nøjes med den Undervisning, en mer eller mindre habil *Løbedegn* kunde give, naar han paa enkelte spredte Dage — 3-4 Gange maanedlig — samlede en Flok af Landsbyens

Born og unge Mennesker om sig i en eller anden Bodegaard, Kro eller Kirke og stavede Katekismus med dem.)*

En Undervisning som den sidste blev Frid. Bagger dog forskaaet for; og dog har det sikkert været Forældrenes Ønske, at han skulde holdes til Bogen. Hans ældre Halvbroder Thomas, var allerede langt fremme ad boglig Vej, ja, var vel allerede Præst. Der var i det hele taget flere Præster i Bagger-Ætten; det tog Forældrene Hensyn til; og saa var der dette, at Drengen var spinkel og svagelig og kunde slet ikke taale anstrengende legemligt Arbejde.

Kun 7 Aar gammel maatte Frid. Bagger hjemmefra for at begynde sin Skolegang, og dette blev slet ingen blid Overgang for den lille fintfølede Purk, som hidtil ikke havde kendt andre Skolemestre end Mor og Far. — „Men, den skal tidlig krogges, som god Krog skal vorde“, det var noget, man netop forstod i hin Tid, da Vejen til „Visdom“ gik saa langt udenom Hjemmets Dør, da Latinskolen var i Vælten og „Hjemmeskolen“ i — Skammekrogen!

Frid. Bagger fortæller intet om, hvor han blev sat i Skole, og det er da forøvrigt meget hensynsfuldt af ham, thi Skolen var ikke god.

Det er i saa Henseende værd at mærke sig, hvad han som gammel Mand skrev herom: Ak, havde mine Forældre ikke da allerede indprentet mig Frygt for det onde, hvorom hverken min Lærer, eller de, jeg var betroet, bekymrede sig i mindste Maade, hvordan vilde det da være gaaet mig, som ikke saa eller hørte andet end usømmeligt, og hvad jeg formedelst mine Forældres Lærdomme kunde skønne var utilladeligt.

*) Mærk Ordsproget: Degne og Duer gør skidne Stuer.

Der gik dog 2 Aar, inden Forældrene blev klar over de uheldige Skoleforhold, da blev Drengen taget ud af Skolen og fik Lov at komme hjem; saa fik det gaa med Lærdommen, som det kunde foreløbig.

Det varede hele 3 Aar, inden Drengen atter kom i Skole; og lykkelig var han, at han i denne modtagelige Alder blev optaget af Hjemmets alsidige Virke og af Samlivet med sine Forældre. Var det gaaet efter Beregning, og Skolegangen ikke var blevet afbrudt, havde Frid. Bagger aldrig lært sin Fader rigtig at kende, thi denne døde, da Sønnen kun var 12 Aar gammel.

Omtrent ved samme Tid blev der sørget for, at Drengen kunde begynde en ny og bedre Skolegang, idet han, som han selv siger, „blev overleveret Rektor Povl Landt i Kjerteminde til vedbørlig Pleje og Opsigt“.

Denne Undervisning blev fortsat gennem 3 Aar, hvorefter Rektoren blev kaldet til Sognepræst i Hesselager, og hans Elev blev optaget i Odense Latinskoles 4 Lektie.

En større Modsætning end denne at drage ud fra et Bondehjem, hvor god gammeldags Guds frygt blev næret ved Brug af Kingos Salmebog og en Huspostil for derfra at gaa ind til det ugudelige „Leben“, der foregik paa den Tids Latinskoler, kan næppe tænkes. Ludvig Holberg saa denne Modsætning klarere end andre, derfor kunde han netop i den Tid, her er tale om, give Latinskoledannelsen Kød og Klær paa og sende den hjem paa „Bjerget“ som Erasmus Montanus — denne sprænglærde Vigtigger, der har lært Kunsten at „disputere om alle Materier, om endskønt han er fremmed i dem“.

I hine Tider var de latinske Disputatser Vejen til Ros og Magt! Man disputerede om stort og smaat. Ved Universitetet blev der saaledes i denne Tid holdt 4 Disputatser om Kristi Tornekroner, 4 om Arons Stav, om

Englene m. m. Intet Under, at Tidens største Aander *Holberg* og *Brorson* — hvor forskellige de end var — dog begge to søgte at undgaa disse Disputatser.

Odense Latinskole var vist hverken værre eller bedre end andre Latinskoler; men det er ikke noget lyst Billede, man faar af Skoledisciplenes Færd i Odense i Frid. Bagger's Tid. I selve Undervisningstiden gik det ham ganske godt, her kunde han nok klare sig, da han baade var ualmindelig samvittighedsfuld og meget flittig. Han blev da ogsaa den øverste i Klassen, ligesom begge Rektorerne, *Aaby* og *Ancheren*, fik ubetinget Tillid til ham.

Frid. Bagger gjorde da ogsaa god og hurtig Fremgang. En medvirkende Aarsag hertil var sikkert hans svagelige Helbred! Han led af „salt Flod“ i Benene, der undertiden svulmede op og blev saa tykke som „Halvottinger“, og da maatte baade Barber og Feltskær til at „flænge i dem og lappe paa dem;“ men disse Smaaoperationer bragte kun midlertidig Lindring, hvorfor han endelig anvendte den saakaldte „Salvationskur;“*) men ej heller denne bragte varig Hjælp.

Under Henviſning til sine daarlige Ben kunde Bagger derfor med god Grund afslaa Kammeraternes hyppige Opfordringer til at tage Del i det raa og tøjesløse Liv, som Skoledisciplene hengav sig til.

En Gang kneb det dog svært at slippe udenom. Kammeraterne fra Skolen havde udfordret en Flok Haandværks-svende; man væbnede sig i begge Lejre med Kaarder, Træsabler beslaact med Jern, og det trak op til et større Opgør.

Desværre tilkom det Bagger som den øverste i Klassen at føre „det sorte Regiment“; men dette modsatte han sig bestemt, og han tillod sig endog at fraraade hele

*) Nærmest en Spyttkur, man indgav Patienten en Del Kviksølv, dette fremkaldte Mundbetændelse og en voldsom Spytnieg.

Felttoget. Men Skoleungdommen var i Krigshumør, og med den næstøverste Klassekammerat som Fører vandrede de i Nattens Mulm og Mørke ind paa Kirkegaarden, hvor de to Hære tærnede sammen paa en saa voldsom Maade, at Blodet flød. En af Skoledisciplene fik sin ene Kind saaledes flænget, at den hang ned over Skulderen. Vedkommende blev dog senere Præst, men bar hele sit Liv et tydeligt Mærke af den blodige Daad.

En stor Proces med efterfølgende Bortvisning fra Skolen blev den sorgelige Afslutning paa Krigen.

Paa Skolen var det lovligt smaat med Kosten, hvorfor Bagger under et Besøg i sit Hjem tillod sig at nævne dette for sin Moder. Men hun gav ham det Svar: *Kan 35 leve af Klosterføden, kan du som den 36. ogsaa!* Og i Samtalens Løb føjede hun til: *Frygt Gud, min Søn, og tragt saa hun efter en Guldvogn, da faar du vel Lundstikken.* —

Denne Formaning var mere værd end mange Lomme-penge; Sønnen lagde sig Ordene paa Sinde og har mange Gange senere hen i Livet takket Gud for den Livsvisdom, de indeholdt.

At faa Penge hjemmefra var der altsaa ingen Udsigt til, og derfor begyndte Bagger at se sig om efter en eller anden Fritids-Syssel, hvorved han muligt kunde erhverve sig det fornødne; og her havde han Held med sig, idet han snart var ude i en Virksomhed, der grundlagde hans senere Rigdom.

Mens de øvrige Skoledisciple morede sig, som de fandt bedst — ved Kegler, Kort, Driveri eller Slagsmaal, — sad Bagger i Fred og Ro og øvede sig i at lave smaa *Puuderøsker*, *Paplygter* eller i at binde *Bøger* ind. Det kunde ogsaa hænde, at han var ude med *Malerpenselen* for at male Dragkister, Skabe og Skrin hos flinke Odense-

borgere, som vilde unde den flittige Skolediscipel en Skillings Fortjeneste.

Paa denne Maade tjente Bagger sine første Skillinger. Han vidste, hvad det havde kostet, og han brugte dem *varsomt*. Mange Aar efter, da han som gammel Mand paa Julskov nedskrev sine Minder, huskede han endnu hver enkelt Genstand, han havde købt for disse Penge. Han nævner f. Eks. smukt *Linned*, en *Rejsekjortel*, en *Koffert* og — en *Sølvkaarde*! Den sidste maa vel nærmest henregnes til Luksus; men glemmes maa det ikke, at for Datidens Latinskoledrenge var Kaarden næsten ligesaa uundværlig som Klæderne! Tilmed havde de Odense Skoledisciple rig Lejlighed til at se pyntelige Herrer med Sidevaaben, da Kong Fred. d. 4. ofte opholdt sig i Byen med sit glimrende Følge.

Som tidligere nævnt, maatte Enken paa Risinge Aar 1727 sælge Gaarden til Sønnen Hugo. Ved denne Lejlighed blev der, sikkert efter hendes Ønske, tilskrevet Bagger en Arvepart paa 600 Rd. Hans yngre Søster fik en lignende Sum; hvorimod Børnene af første Ægteskab maatte nøjes med mindre, da de tidligere havde arvet. Herved opstod der imidlertid nogen Utilfredshed, idet Baggers Halvsøskende følte sig forurettede, og dette berørte ham saa alvorligt, at han mindede Søskeneflokken om *Josefs Historie* og advarede indtrængende mod Splidagtighed. Men da han desuagtet mente at kunne spore nogen Misundelse, gav han sin Søster Del i den Arvelod, der var tiltænkt ham selv, og derefter lod han hele Restbeløbet staa fast og urørt i Ejendommen gennem mange Aar uden at tage Renter eller faa Afdrag, skønt han netop i *disse* Aar flere Gange trængte til Penge og maatte laane sig frem hos formaende Venner. Om han nogen Sinde har faaet sin Arvepart udbetalt vides ikke.

Efter 5 Aars Skolegang i Odense tog Bagger 1730 theologisk Eksamen.

Hans Flid og gode Forhold høstede sin Løn i Form af et smukt „Testimonium“ og en anbefalingskrivelse fra Rektorerne, i hvilken disse „rekommanderede Eleven til de fornemste Professorer i København.“

Den svagelige og fattige Dreng fra Risinge havde allerede slidt sig igennem mange Vanskeligheder; ved eget og ærligt Arbejde var han nu naaet et godt Stykke Vej fremad. Han var en Ungersvend paa 20 Aar, net klædt paa fra inderst til yderst, havde fine Eksamenspapirer i Lommen og — en Sølvkaarde ved Siden! Og alt var betalt til Punkt og Prikke, ikke en Øres Gæld. Dette gav en vis Selvfølelse. Selvtillid blev forøvrigt i Aarens Løb et ret kendeligt Præg hos Bagger, og det saaledes, at Folk kunde forarges derover, særlig hvem der blot kendte ham paa Afstand. Thi denne Stolthed, om man vil, var kun én Side af Bagger og tilmed ikke den væsenligste. Paa Bunden af hans Sjæl brændte Livet igennem en stille hellig Ild, som, nærret ved Moderens Fromhed, åndelig talt gav ham Lys og Varme, men som tilmed ofte fik den stolte Mand til at bøje sit Hoved i ydmyg Tak til det Forsyn, hvorfra al Velsignelse kommer.

Fra Odense drog Bagger til København, sagtens for at kunne slaa ind paa et videregaaende Studium; men Opholdet i Hovedstaden blev kun ganske kort. Det er muligt, at nævnte Anbefaling til Professorerne ikke har haft den ønskede Virkning. Selv siger Bagger, at „Københavns Luft og hans svagelige Kræfter ikke længe kunde fordrage sig tilsammen“; og snart efter er han atter hos sine Venner, Rektorerne i Odense. Ved deres Hjælp fik Bagger i 1730 Plads som Huslærer hos Pastor *Frederik Henriksen Schurmann* i

Haagerup Præstegaard.

I de gode gamle Præstegaarde har der som oftest været levet et virksomt og fromt Menneskeliv, ligesom der gerne har været en egen tiltalende Hygge over Hjemlivet. Derfor har disse Hjem ogsaa kunnet være Arnesteder for den *Livsgnist*, der i aandsfattige Tider kan ligge og ulme, som skulde den helt udslukkes, for saa atter — i Guds Time — at *opblusse* og kaste Lys om Land. At flere af vort Folks Stormænd netop er udgaaet fra saadanne Hjem, er en kendt Sag.

I denne Forbindelse er det værd at nævne Salmedigteren *Brorson*, der netop i samme Tiaar, her er Tale om, udsendte sine første Julesalmer.

I Haagerup Præstegaard fik Bagger en god Modtagelse, og Stedet blev ham kærere Aar for Aar, idet han blev behandlet, som om han var Søn af Huset. Og da dette skete netop paa samme Tid, som hans Barn-domshjem blev opløst ved Moderens Død, forstaar man, at han Gang paa Gang kalder Præstegaarden „sit andet Hjem“, og at han følte sig forvissat om, at det ej var Tilfældet, som havde ført ham dertil.

Pastor Schurmann, f. 1688, havde som 25-aarig ung Mand afløst sin Fader i Embedet som Sognepræst for *Krarup* og *Brahetrolleborg* Menigheder. Han var en meget fin Mand og tilmed lærd. Forøvrigt har Bønderne dær paa Egnen givet ham det Lov, at han var for dyr med sine Ligtaler. Men om det er den megen Visdom, der maatte betales for, eller det er Bønderne, som har haft for smaat med Penge, faar staa hen.

Præstemadammen, *Anna Nielsdatter*, var mere jævn og ligetil i sin Færd. Hun var født og opvokset i et vistnok meget velhavende men tillige *fromt og godt* Hjem paa Egnen, hvor hendes Fader, *Nils Hansen*

Krogstrup, gennem mange Aar havde Stilling som Ridefoged og senere som Godsinspektør paa Brahetrolleborg. Han var desuden selv Godsejer, idet han havde *Pilegaard* i Vesteraaby og *Højrupgaard* i Hillerslev med flere dertil hørende mindre Ejendomme.

Endvidere havde han Brahetrolleborg Hovedgaards Avling med Bøndernes Tiende, Hoveri, Ægt og Arbejde i Forpagtning for 1270 Rd. aarlig Afgift.

Samme Nils Krogstrup har af Bønderne faaet det Skudsmaal, at han var en haard Herre, som søgte egen Fordel paa Godsets Bekostning. Bønderne gjorde engang Attentat paa hans Liv, en Voldsdaad, som dog mislykkedes. Men et helt andet og vistnok sandere Billede faar man af Manden gennem et Vidnesbyrd fra hans egen Slægt; heri hævdes det, at han tidlig blev grebet af Pietismen og i det hele taget var en from og god Mand, der levede et lykkeligt Familieliv.

Om nu Præstemadammen i Haagerup har lignet sin Fader eller ikke, faar staa hen; men haard og gerrig var hun ikke. Med moderlig Omhu tog hun sig af den unge Huslærer, som skulde undervise hendes 3 Dreng. Og da Bagger alle Dage var en stor Børneven, gik det her, som Ordsproget siger, at den, der tager Barnet ved Haanden, tager Moderen ved Hjertet.

Madam Schurmann kunde ogsaa indse, at de 20 Rd., som var Huslærerens aarlige Løn, ikke kunde naa ret langt, hvorfor hun paa forskellig Vis søgte at bøde derpaa.

Ved de større Højtider og da navnlig til Jul forærede hun Bagger baade *Tøj*, *Skjorter*, *Strømper* og *Halsklude*, alt sammen gode hjemmelavede Varer, som hun havde spet eller strikket med egen Haand.

Hos Pastor Schurmann fik Bagger Indblik i præstelig Virksomhed, var med paa Sygebesøg, fik belejlighedsvis

Lov at høre til, naar Præsten gennemgik Prædikenen til den kommende Søndag, ja kunde undtagelsesvis overtage Præstens Tjeneste. Og dog bestod dette Hverv ikke i saadan paa almindelig Vis at „piske Bønder“, som Holberg udtrykker sig, naar han taler om at prædike. Nej, Baggeres præstelige Virksomhed kom til at strække sig helt op til de højfornemme Herskaber, som dengang lærdedes paa selve Brahetrolleborg. Og han blev under sit femaarige Ophold i Haagerup en velset Gæst baade i Hytten og paa Borgen; men hertil var der flere medvirkende Aarsager, som nærmere maa belyses.

Bagger havde næppe været i Haagerup et Aar, da han modtog Budet om sin Moders Død. Dette ramte ham meget haardt. Der havde været det inderligste Forhold mellem Moder og Søn. En halv Snes Aar tidligere, da Bagger kun var en 12 Aars Dreng, havde de to staaet sammen ved Faderens Dødsleje; og i de Aar, der var gaaet siden, havde Moderen i særlig Grad haft Omtanke for sin svagelige Søn. Hun havde fulgt ham med Forbøn og Formaning, som kun en Moder kan følge.

Det er tidligere nævnt, at Livet ikke havde taget paa denne Kvinde med nænsom Haand. Hun opnaaede ej heller nogen høj Alder, kun 62 Aar. — Under hendes sidste Sygdom gik hendes Tanker som saa ofte før ud til de fattige dær i Sognet. Tidlig havde hun fattet Visdommen i det gamle Ord: „Glemmer ikke at gøre vel og at meddele, thi saadanne Gaver behage Gud.“

Det var kun lidt, hun havde at give af, men dog nok til at de fattige paa hendes Egn kan mindes hende den Dag i Dag, idet hun, som det hedder i et Gavebrev, der er udstedt efter hendes Død, „paa sit yderste har intensjoneret, skænket og givet 50 Rd. Sølv til de Husarme udi Fløstrup Sogn, og Renten efter 5 % til disse St.

Hansdag at udbetale.“ Hun gav, hvad hun formaade — og hendes fromme, gavmilde Sind blev et lysende Eksempel for hendes Søn.

Det var Midsommertide 1731, at Pernille Bagger blev stedt til Jorde hos sin sidste Ægtefælle og deres Børn paa Flødstrup Kirkegaard. Hendes første Mand døde paa *fershave* og ligger begravet paa Revninge Kirkegaard. Ingen af Gravene findes mere; derimod er der i Flødstrup Kirke et beskedent *Epitafium*, som Pernille Aar 1725 lod ophænge til Minde om sine afdøde Ægtefæller.

Baggeres Barndomshjem var altsaa opløst, men han havde fundet sit „andet Hjem“, hvor man paa bedste Maade søgte at mildne Savnet for ham. Selv havde han en Følelse af, at han kom i en ubetalelig Gæld til Præstefamilien. Det var ham derfor en stor Tilfredsstillelse, at han ved en særlig Leilighed fik Lov at vise sin Taknemlighed og gøre Gengæld for al den Venlighed, han her havde modt.

Det stod ikke særlig godt til med Baggeres Helbred; navnlig led han fremdeles meget i Benene, der stadig havde materieflydende Saar; og nu havde han faaet nok af at have Barber og Feltskær til at flænses i dem. Men hvem kunde hjælpe ham? Lægekunsten stod ikke højt i hine Tider, navnlig da ude paa Landet, hvor „kloge“ Mænd og Koner repræsenterede den højeste Viden paa dette Omraade.

Bagger forsøgte da at hjælpe sig selv. Han gav sig til at studere sin „egen Natur“, læste Dr. *Bartholins*, *Junchers* og Dr. *Stahls* lægevidenskabelige Skrifter.

Sygdommen havde ført Bagger ind i et nyt Studium. Han gransker og eksperimenterer; og endelig lykkes det ham virkelig at fordrive Surheden af Benene. „Jeg

naade paa denne Maade", siger han, „en temmelig Kundskab i det theoretisk; og da jeg havde erholdt god Oplysning om min egen Constitutions Medføer og derefter rettet min Cuur, blev jeg ikke alene mere rask, fik menneskelig proportionerte Ben, en anden Coleur, og et mindre traurigt Væsen, men blev formedelst dette Rygte og min Principals Stadfæstelse søgt af mange.“

Det er troligt nok, at Pastor Schurmann har henvist lidende Mennesker til at søge Hjælp hos sin Huslærer, thi en af de Patienter, Bagger havde haft under Behandling, var Præstens egen Datter, en lille Pige paa 7-8 Aar, som i Aarvis havde været syg, uden at det var lykkes selv virkelige Læger at finde Sygdommens Aarsag og Art eller at helbrede Pigen.

Nu tog Bagger sig af Barnets Pleje. Med den største Forsigtighed lempede han sig frem forsøgsvis. Det tog lang Tid, men Pigen kom virkelig til Kræfter og blev fuldstændig rask. Baggeres Ry som *klog* Mand var hermed grundlagt. Selv Herskabet paa Brahetrolleborg skikkede Bud efter ham i Spgdomstilfælde og havde igennem flere Aar ingen anden Huslæge!

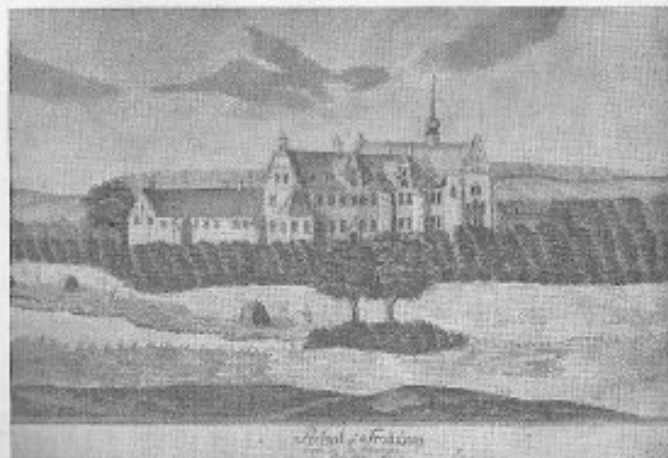
Men da dette medførte, at Bagger helt kom i Herskabets Tjeneste og gennem 25 Aar var nøje knyttet til det grevelige Hus, vil det her være nødvendigt at minde om enkelte Træk af den rige Historie, der knytter sig til selve

Brahetrolleborg.

Livet paa dette Herresæde har formet sig saare forskelligt gennem Tiderne.

Her var det, at Cistercienserordenens Brødre i Aaret 1172 grundlagde *Holmekloster*, som de kaldte *Insula Dei* (Guds Ø).

Her i afsideliggende Dale mellem fiskerige Søer og Aaløb vilde disse fromme Munke netop gerne bo. „Thi i Dalene“, siger den hellige *Bernhard* „er der Frugtbarhed, *dær* hersker yppig Vækst, *dær* finder man de fulde Aks, *dær* vinder man hundredfold Frugt, *dær* er Ydmyghed og aandelig Fylde. Maatte vi blive i Dalene, kære

Brahetrolleborg 1754.

Venner, og slaa Rod, at vi ikke skal fortørkes eller bevæges af ethvert Vindpust.“

I sin Velmagts Dage frembød Klosteret med de ståtellige Bygninger omgivet af den vidunderlig kønne Natur et herligt Skue. Men Tiderne skifte.

Reformationen rev det hele ud af Klosterfolkens Hæn-

der og drog det under Kronen. I de første 30 Aar derefter gik Klosteret fra Haand til Haand og blev frygtelig udpint af de skiftende Parthavere eller deres Fogeder, indtil det ved Aar 1566 overgik til den første af de fire navnkundige Adelsfamilier: *Rantzau*, *Brahe*, *Trolle* og *Reventlow*, som fra hin Tid og til vore Dage har afløst hverandre i Besiddelsen.

De tre førstnævnte Ætter kan her lades ude af Betragtning, da det særlig er Reventlowernes Færd paa Brahetrolleborg i første Halvdel af det 18. Aarhundrede, som vedkommer Frid. Baggers Historie.

Paa Kong Frederik d. 4. Fødselsdag -- 11. Oktober i Aaret 1700 -- fik Storkansler *Conrad Greve Reventlow Ventebrev* paa Baroniet Brahetrolleborg. Og i Henhold hertil blev hans Søn *Christian Ditlev Reventlow* efter kongelig Befaling indsat i Besiddelsen af Brahetrolleborg Aar 1722.

Godset omfattede da 453 Td. 4 Skp. Hartkorn foruden Skov og Mølleskylde; men samtidig klages der dog over, at Baroniet manglede *Bøndergods* til Avlingens Drift!

Grev *C. D. Reventlow*, f. 1671, stod højt i Kurs paa Fred. d. 4. Tid. Som Storkanslerens Søn var han opvokset ved Hoffet, blev i sin tidlige Ungdom trolovet med *Kristian d. 5. Datter*, *Anna Christiane Gyldenløve*, som døde 1689, mens Greven var i Udlandet.

Som Officer og Diplomat opholdt han sig nemlig flere Aar i Tyskland, England og Italien. Aar 1707 traadte han i dansk Tjeneste som General, blev Elefantridder og overtog Embedet som Overjægermester og Amtmand over *Haderslev Amt*. 1709 fik han Overbefaling over den danske Hær i Skaane; og endelig blev han 1713 Over-

præsident i Altona, hvor han oprettede en Stiftelse, som nok bestaar den Dag i Dag.

Det er en Selvfølge, at denne Mand ikke havde meget med det praktiske Godsstyre at gøre. Det havde derimod hans Hustru.

Aar 1700 indgik Greven Ægteskab med *Benedikte Margrethe Brockdorff*, Enke efter Jørgen Skeel til Gammel Estrup.

Denne Kvinde blev Drivfjederen i næsten alt, hvad hendes føjelige Ægtefælle, Generalen, i Fredstid gav Navn til, siger *Bobé*, der indgaaende har studeret disse Forhold. Hun blev en ualmindelig nidkær og dygtig Administrator for Brahetrolleborg, der netop paa denne Tid var i meget medtaget Tilstand. Sin beundringsværdige Energi viste hun ogsaa paa andre Omraader: I Aaret 1709 besluttede hun at besøge sin Mand, der da var med Kongen i *Florentz*. Og til Trods for Majestættens utrykkelig Forbud rejste hun med Ilpost i Vinter og Vejr og naede sit Maal!

Aaret efter, da hendes Mand blev alvorlig syg under Felttoget i Skaane, rejste hun uopholdelig til *Helsingborg* og førte den dødssyge General med derfra til København, hvor hun Dagen efter Ankomsten fødte ham en Søn.*)

Efter Tronskiftet 1730 begyndte General Reventlows Stjerne at dale, han maatte give Afkald paa flere af sine høje Embeder, og otte Aar efter døde han. Hans Hustru overlevede ham kun et Aar.

Deres ældste Søn *Conrad Ditlev Reventlow*, født 1704 blev nu Ejer af Brahetrolleborg, som han nogle Aar forud havde bestyret. Desuden arvede han Grevskabet *Re-*

*) *Christian Ditlev Reventlow* til *Christianssøde*, Fader til de tre navnkundige Landbovenner.

venflow samt Krenkerup og Frisenfold. Tølløse paa Sjælland havde Faderen overdraget ham flere Aar i Forvejen.

Grev Conrad havde som ung studeret ved fremmede Universiteter, bl. a. i *Leyden*. Kun 19 Aar gammel blev han Kammerherre, blev Amtmand i Haderslev 1725, hvilket

Grev Conrad Reventlow og hans Hustru.

Embedet han beklædte indtil 1731, da han indgik Ægteskab med *Prinsesse Vilhelmine Augusta af Slesvig-Holsten-Nordborg-Pløn*, Datter af Hertug *Carl Christian af Nordborg Pløn*.

Umiddelbart efter Brølluppet tog Greveparret Ophold paa *Brahetrolleborg* og blev boende der i 10 Aar.

Hos dette høje Herskab af den berømte Reventlowæt fik Bagger altsaa sin Gang, mens han endnu var i Haagerup Præstegaard. Som tidligere antydte, var det hans Eyner som Læge i Forbindelse med hans *alsidige* Dannelse i det Hele taget, der skaffede ham Indgang.

I Aaret 1736 kom der imidlertid Rejselyst over Bagger. Han afbrød sin rige Virksomhed og forlod det kære Hjem i Præstegaarden.

Den direkte Aarsag hertil var vistnok denne, at Grev Conrad havde ytret Ønske om at faa Bagger som Hovmester for sin Søn, naar denne efter Tidens Skik og Brug skulde til Udlandet at studere.

Dette havde Bagger mærket sig; og skønt Grevesønnen kun var 4 Aar gammel, begyndte Bagger allerede at tænke alvorligt paa sin Forberedelse til Hovmesterstillingen.

Bagger købte Bøger for sin Aarsløn, den var jo ikke stor, og han maatte optage et Laan for at kunne bestride sine Udgifter.

Med Pastor Schurmann som Kautionist laante han 50 Rd. af Salling Herreds Enkekasse.

For nogle af disse Penge købte han lejlighedsvis gammelt Sølv, som han i Odense lod forarbejde til „smukke Daaser, Kaarder, og brugelige Hirschfængere, som med en tilladelig Fordel blev afsatte til de paa *Brahetrolleborg* kommende mange store Fremmede og deres Betienter.“

Denne Handel indbragte ham 200 Rd.; men der forestod ogsaa store Udgifter.

Bagger tænkte som saa, at skulde han en Gang staa i fremmed Land med det fulde Ansvar for Grevesønnens Ve og Vel, maatte han forinden have endnu mere Færdighed i Lægekunsten, saa at han om fornødent „kunde tage Kniv i Haand“ og udføre lettere Operationer. Han

vilde med andre Ord studere *Anatomi*, og det skulde nu være ad praktisk Vej. Men hvor kunde det ske?

Her i Landet var der, fortæller Bagger, ingen Adgang til den Art Studium — det blev der først Aar 1737, da Professor *Kryger* tog sig af Sagen, hævder Bagger.

Derimod var det rygtedes, at der nede i *Altona* skulde være en Professor, *Maternus de Cilano*, som var en Mester i den kirurgiske Kunst; her maatte altsaa være praktisk Færdighed at hente, og dette lokkede Bagger af Sted.

Pastor Schurmann forærede ham 20 Rd. til Rejsehjælp, og Herskabet gav 50.

Men da Rejseplanen blev almindelig kendt blandt fornemme Gæster i det grevelige Hus, kom en General *Nepberg* til Bagger og bad ham medtage en Del Juveler, ægte Perler og andre Smykker for om muligt at afsætte disse Ting til Jøder i Tyskland. Man havde nemlig faaet Kundskab om, at der fra Kong *Kristian den 6.* var udgaaet en streng Forordning, som skulde gøre det af med den Slags kostbare Prydelser.

Bagger var i Begyndelsen noget betænkelig ved at paatage sig denne Kommission men gik dog ind derpaa. Sagen blev nemlig ordnet saaledes, at hver især nedlagde sine Smykker i en Æske, der bar Ejerens Navn med Vedføjeelse af den Pris, Tingene skulde koste. Hvad mere, disse eventuelt kunde indbringe, maatte Bagger have for sin Ulejlighed.

Det kan nok være, at der nu blev samlet sammen paa Smykkerne. Den Kgl. Forordning maa have opskræmt den fornemme Verden og da særlig Kvinderne, thi selv Officersruer fra Odense sendte deres Prydelser. Og da Bagger d. 6 Maj 1736 tiltraadte Rejsen, havde han efter egen Opgivelse Smykker med til en Værdi af 40,000 Rd.

Pastor Schurmann fulgte Bagger til Odense, hvor de

under Taarer tog Afsked med hinanden. Senere var Bagger i godt Humør; han fortæller, at Vejret var saa fint, at han maatte af med Vesten. Foraaaret havde ogsaa været mildt. Allerede den 17. Marts gik den første Smakke fra Korsør ad Nyborg til.

Bagger drog nu med „den Kgl. Svitte“ til Altona, hvor han straks henvendte sig til Byens „Præsident“ med en Anbefaling fra Herskabet paa Brahetrolleborg. Ved denne Mands Hjælp fik Bagger gode Handelsforbindelser der i Staden, hvor Jøderne ganske rigtig skilte ham af med de fine Ting, han medbragte, og det endda til saa gode Priser, at der efter endt Opgørelse og Udbetaling til Ejerne, blev henved 4000 Rd. tilovers som Baggers Fortjeneste. Lykkelige Handel! Det første, Bagger tænkte paa, da han stod med disse Penge, var hvor let han nu havde ved at lade sin misundte Arv blive staaende urørt derhjemme i Risinge. Men Handelen havde fanget hans Opmærksomhed; han var jo i et af Storhandelens Knudepunkter; og i Løbet af nogle faa Maaneder handlede han igen og kom til Penge! For hele sin kontante Formue indkøbte han nemlig nogle fine og sjældne Sølvgenstande saavel som en Del ostindiske og kinesiske Varer, og disse Ting lod han straks gaa over *Lybæk* hjem til Brahetrolleborg, hvor en af hans gode Venner solgte dem; herved indvantes 400 Rd. i Overskud.

Det lykkedes endelig for Bagger at komme til at gøre *kirurgiske* Studier under den berømte Professors Vejledning. Men ikke nok hermed. Jævnside med dette optog han et *farmaceutisk* Studium, idet en Apoteker *Fischer* hjalp ham ind i Grundsætningerne for denne Videnskab. Om Udbyttet af denne Undervisning udtaler Bagger sig saaledes: „Disse tvende Mænds besynderlige Omsorg og Assistance gjorde, at jeg derefter med større Sikkerhed torde

gaae en Sygdom i Mode, skønt det aldrig var min Agt at komme igennem Verden ved denne Videnskab; thi mit Ønske var allene at døe, som Landmand, men herpaa var endnu intet at tænke, førend jeg havde overstaaet den forventede Rejse med den unge Græve.“ Men en uventet Hændelse greb ind og gav Planerne en noget anden Retning.

Mens Bagger opholdt sig i Udlandet — navnlig i Byerne Altona, Pløn og Lybæk — havde Grev Conrad med Familie givet sig ud paa en Sommerrejse. Først tog Herskabet Ophold paa Tølløse, og senere gik Turen til København. Men her blev den foromtalte Grevesøn, som Bagger eventuelt skulde være Hovmester for, angrebet af en haard Sygdom. Sommeren igennem laa Drengen syg i Hovedstaden under Tilsyn af en Doktor *Bing*. Men hen paa Efteraaret blev Patienten ført med til Brahetrolleborg; og da der fremdeles ingen Bedring var at mærke, greb man til den Udvej at sende Bud til Altona efter den tidligere Huslæge, som forhen havde vist sin Duelighed. Det siger sig selv, at dette Kald maatte Bagger følge. Uopholdelig gav han sig paa Hjemvejen; og han blev modtaget af Herskabet med store Forventninger.

Af kollegiale Hensyn vilde han nødigt ændre den Kur, som Dr. *Bing* havde foreskrevet, dette saa meget mindre, som han straks blev klar over, at Barnet ikke stod til at redde. Derimod paatog Bagger sig at være hos den syge baade Dag og Nat og selv forestaa Pleje og Pasning til det sidste. De to skulde jo have været paa Rejse sammen. Nu maatte de skilles.

Tre Dage for, Døden indtraf, underrettede Bagger paa nænsom Maade Forældrene om, hvad der vilde ske. Navnlig maatte der tages særlige Hensyn til Grevinden (der

forøvrigt paa Grund af sin høje Herkomst kaldtes *Fyrstinde*) thi hun ventede netop sin Nedkomst og havde folgelig dobbelt svært ved at taale den Sindsbevægelse, Dødsbudskabet voldte.

Bagger folte sig nu fuldstændigt løst fra Herskabet og agtede straks at rejse til København. Men da man lod ham forstaa, at Grevinden meget ønskede hans Nærværelse under den forestaaende Fødsel, blev han foreløbig; og senere fik man ham overtalt til at opsætte Rejsen indtil næste Foraar. Ved denne Tid agtede Herskabet nemlig ogsaa at rejse til Hovedstaden, og saa kunde de følges ad.

Mens Grevinden laa i Barselseng, maatte Bagger prædike paa Stuen. Her samledes da hele det høje Herskab med Gæster, undertiden over et halvt Hundrede Mennesker, og for dette Selskab var Bagger Præst.

Der har sikkert ogsaa været baade Højde og Dybde i hans Tale. Stedet og Omgivelserne har paavirket ham: Dier laa Grevinden med det nyfødte Barn ved Siden. Seks Uger i Forvejen havde Døden været i Stuen og taget hendes syge Dreng.

I Foraaret 1737 rejste Bagger efter Bestemmelse med Herskabet til København.

Af dette sit andet Ophold herinde giver han følgende Skildring: Ved Ankomsten til denne By vederfarede mig meget, som dog kan undlades at fortælles; men iblandt andet tilbød Doctor *Carl*, da Kongens Livmedicus, mig 100 Rd. aarlig for at gaae til en Deel af hans Patienter. men da det medicinske Studii Fortsættelse ikke just var min Attraa, og jeg af da værende Doctor og Professor *Juris*, *Christian Bagger*, som var af min Familie, blev tilraadt at lægge mig efter *Jura*, og søge hans Collegæ *Etatsraad Hoyers Collegium* (denne var i sin Tid en stor

Mand i Danmark), saa resolverede jeg hertil, *for dog at vide noget af alt.*

Men for tillige at fortiene noget og ey tilsette af det erhvervede, foretog jeg mig Handel med Chinesiske og Ostindiske Vahre, og dermed i Byen havde adskillige Oplags-Stæder til Forhandling, foruden hvad som gik til Fyen og andre Stæder, saa jeg hver Uge præsenterede trede differente Persohner, nemlig 2 Dage *Medicus* og *Laborant*, 2 Dage *Jurist*, og 2 Dage *Kiøbmand*, som mest gik ud paa at forsyvne mine *Commissionairer*."

Dette kan man da kalde en alsidig Virksomhed! Men der kom noget ud deraf.

Som *Laborant* tillavede Bagger adskillige „*Medicamenter*, *Lakere-Fernisser*, som da var meget i Brug og rare *Aqvaviter*, der i Pottevis havde god Aftræk."

Hvor meget der er tjent paa denne ret omfattende Handel, tier Bagger med; men det har vist ikke været helt smaa Summer.

Og under alt dette faar han alligevel Tid til at læse Jura. Samme Aar møder han tillige med et Par andre ved Eksamensbordet og tager *juridisk Eksamen for ustuderende*. Bagger gør opmærksom paa, at han var med de første, som vovede dette Skridt. En Fordel var det vel ogsaa for ham, at begge Eksaminatorerne, *Etatsraad Høyer* og *Professor C. Bagger*, stod ham nær. Den første var hans Værneherre og havde forberedt ham, og til den sidste var han knyttet ved Blodets Baand.

Men Juraen naaede ikke at faa rigtig Tag i Bagger denne Gang.

Ved en enkelt Lejlighed søgte han dog et juridisk Embede. *Etatsraad Høyer* medgav Ansøgningen en anbefaling, der sluttede saaledes: Men da *Supplicanten* er desuden godt oplagt til det *Medicinske*, og derudi

ligeledes vel har anlagt sin Tid, saa kunde han i denne Videnskab ogsaa blive en nyttig Mand, hvis ham til et *Rejse-Stipendium* maatte forundes." *Kancelliet* svarede, at nævnte Embede allerede var lovet bort; og da det senere blev oplyst, at der hængte et Giftemaal derved, var Bagger inderlig taknemlig for, at han ikke var kommen i Betragtning.

Han fik ogsaa snart paa anden Vis Brug for sin juridiske Viden.

Der kom nemlig Bud fra Norge, at Baggeres Svoger, *Sognepræst Lars Roholt*, var afgaaet ved Døden, og at Enken sad i meget vanskelige Kaar, idet hun havde 8 smaa Børn og tilmed blev foruroliget af Øvrigheden i Anledning af Mandens uafgjorte Forhold.

Præsten har sikkert ikke været saa fredsommelig, som hans Stilling kunde lade formode, thi ved sin Bortgang havde han 7 forskellige *Prosesser* gaaende, og disse truede nu Enken med Armod.

Da Bagger kom til Kundskab herom, tilsidesatte han sine mange Forretninger og rejste til Norge. Det lykkedes ham i Løbet af 12 Uger dels ved mindelig *Overenskomst* og dels paa anden Vis at faa gjort Ende paa de mange *Stridsspørgsmaal*, saa at Søsteren kunde leve i Fred og i taalelige økonomiske Kaar.

En stor Skuffelse voldte det ham derfor siden, at samme Søster i sin Enfoldighed og meget imod Broderens Vilje tog „en gechvazig *Laugværge*, som spillede sine Kort saaledes for hende, at hun døde i Armod" og efterlod sine Børn til Baggeres Forsorg. Hun døde 1752.

Inden Aaret 1737 randt ud, blev der kaldt paa Bagger fra anden Kant, og han maatte atter bort fra sin Handel. Denne Gang gjaldt det *Præstefamilien* i Haagerup.

Pastor Schurmann havde nemlig faaet Tilbud om at

overtage *Besser* og *Onsbjerg* Præstekald paa *Samsø*, hvor hans Brodersøn tidligere havde været Provst. Men Schurmann havde meget at overveje, før han kunde bestemme sig. Haagerupkaldet havde han jo arvet efter sin Fader, her havde han virket i over 25 Aar og gik nu selv i sit halvtresindstyvende Aar.

Men paa den anden Side: her var saa megen Opvartning hos det høje Herskab, at det undertiden var svært nok at naa ud til syge i de fjærneste Egne af Menigheden.

Nok er det, efter endt Overvejelse blev Tilbudet modtaget, og Præstefamilien maatte altsaa gøre Rejseforberedelser.

Men det var en lang og svær Rejse. Først skulde Præsten nemlig efter Tidens Skik og Brug til København for at frembære sin Tak for Embedet; og derfra maatte Turen foregaa med Smakke over Aarhus til Samsø.

Præstekonen var meget omhyggelig for sin Mand; hun var bange for, at der skulde tilstøde ham noget under Vejs, særlig da Rejsen skulde foregaa midt om Vinteren. I sin Nød fik hun gjort Udvej for, at Bagger blev taget med paa Raad, og han lovede at ledsage Præstefamilien under hele Turen. Han tog det som en kær Pligt.

Bagger rejste til Haagerup og fulgte herfra Familien til København; og efter at Præsten havde aflagt mundtlig Tak hos rette vedkommende, gik Turen til Aarhus.

Det var ind under Jul. Vejret var haardt med stærk Frost, og Snestorme tvang den lille Aarhusmakke til at holde Søen i samfulde 3 Dage!

Præstekonens Ængstelse var ikke uden Grund. Præsten blev meget søsyg, og da han jo var en ældre

Mand, der ikke saa godt kunde taale Kulden, tog Bagger af sit eget Tøj og dækkede ham med.

Det lykkedes ogsaa Præstefolkene at staa Turen igennem uden slemme Følger. Værre gik det med Bagger.

Straks efter Landstigningen i Aarhus fik han en hidsig Feber og maatte bringes i Hus hos Vinhandler *Mads Galthen*, hvor han laa i 4 Uger.

Under disse triste Forhold maatte Præstens tage Afsked med ham og fortsætte Rejsen. Bagger kom dog ikke til at lide nogen Nød hos Vinhandleren; thi i Rejsefølget om Bord paa Smakken var der en Ritmester *Wolfrath*, som skulde til Aarhus for at holde Bryllup med Biskop *Orens* Datter. Og denne Officer havde følt sig tiltalt af Baggers Opforelse og vidste derfor ogsaa noget om Sygdommens Aarsag.

Den syge blev af den Grund hver Dag tilset af Folk fra Bispegaarden og modtog ligeledes daglig alt fornødent derfra. Og da Helbredelsen var fuldendt, og Bagger vilde betale sin Vært for Husly og Pleje, nægtede denne at modtage noget somhelst.

Bagger fuldente nu Turen til Samsø, og „her var Omfavnelsen ligesaa glad, som Skilsmissen i Aarhus var sorrigfuld“. Vennernes første Tanke var, at de nu aldrig vilde skilles mere. Præsten var bleven udnævnt til Provst, og han havde Planer om, at Bagger skulde blive paa Samsø, hvor han saa skulde være *Birkedommer*, *Medicus* og *Apoteker*, og desuden kunde han drive en lille Gaard, „som netop var fangelig“ og kunde faas i Forpagtning.

Sagen blev virkelig nøje overvejet; men den paa-tænkte Gaard blev lovlig dyr at faa i Drift, mente man; og saa midt under Overvejelserne var der en *Anelse*, eller en „indre Stemme“, som advarede Bagger, og dette

blev afgørende for ham denne Gang som saa ofte før og senere i hans Liv.

En saadan *Anelse* turde han aldrig lade uænset. Besøget endte da med, at Bagger gav sin Ven nogen Vejledning i, hvad der vedkom den juridiske Side af Provstens Virksomhed, og derefter skiltes de for stedse.

Under Opholdet paa Samsø fik Bagger endnu en Gang Bud fra Grevefamilien; en ny og betydelig Op-gave ventede ham.

Paa Uger efter var Bagger atter i København, hvor han mødtes med Grev Conrad, som opholdt sig her i Anledning af, at hans Fader, den gamle General og Overjægermester, lige var afgaaet ved Døden. Grev Conrad havde som ældste Søn arvet flere større Godser, men tillige overtog han Familiens Arkiv, der indeholdt en Mængde Dokumenter, Manuskripter o. l. af megen historisk Værdi.

Disse Ting laa imidlertid i en frygtelig Uorden, thi under Københavns Brand 1728 blev de „smidt i Flæng og i Hast sammenskrabte.“ Greven ønskede nu, at Bagger skulde føre Samlingen til Brahetrolleborg og ordne den dær. Tilmed blev der stillet i Udsigt, at Bagger stedse kunde blive i Herskabets Tjeneste.

Om Svaret, der blev givet herpaa, fortæller Bagger saaledes: „Skønt nu min overmaade store Respekt og Kiærlighed ikke kunde afslaae saa stort et Tilbud, saa vovede jeg dog at begjære, at jeg paa Brahetrolleborg maatte have et Oplagssted for mine Chinesiske og Ostindiske Wahre; og disse Ord var neppe af Munden, før end der med en mild Mine blev svaret: *Ja, saa meget I lyster.*

Bagger gav sig straks i Lag med de gamle Papirer, der blev 3 Vognmandslæs; og efter at have foretaget en

Mængde Indkøb til sin private Forretning, gik han om Bord og sejlede til Fyn med hele Herligheden!

De kinesiske og ostindiske Varer blev opstillet i et større Værelse paa Brahetrolleborg. Bagger kalder det ligefrem sin *Batik*; og her var paa dette Tidspunkt Varer for henimod 9000 Rd. Handelen gik livligt, men Lageret blev ikke holdt vedlige, thi Baggeres Stilling som „Maitre d' Hotel*“ og Archivarius hos Grevefamilien optog efterhaanden af hans Tid, saa han maatte lade Handelen fare.

Det tog lang Tid at ordne det vidtløftige Arkiv, og dertil kom at Herskabet i stedse stigende Grad gjorde Brug af Baggeres gode Evner og alsidige Dannelse.

Han maatte vaage over Orden alle Vegne i hele den herskabelige Husholdning, som daglig omfattede 60 Mennesker foruden de mange „indveltende“ fremmede; og alle maatte henvende sig til ham, som den der skulde være medbestemmende ved alt, ja, selv om hvorledes Klæderne skulde skæres og bæres.

Var der saaledes meget at tage Vare *inden* Dørs i det grevelige Hus, blev den Virksomhed, som udfoldede sig ude omkring paa Godsets Grund dog af større Betydning. Thi Brahetrolleborg var i de ti Aar, Grev Conrad boede her, Genstand for hans særlige Omsorg. Han fortsatte ikke blot det store Genrejningsarbejde, som hans Forældre og da navnlig hans nidkære Moder havde begyndt, men han gik langt videre. En stor og prægtig Have blev anlagt, Skovene kom under langt større Kultur; en Dyrehave med stor Vildtbestand blev indrettet og i fire store Søer blev der anlagt Ferskvandsfiskerier, som skal have været de bedste i Landet.

* Hushovmester.

Men Æren for dette storsfilede Arbejde maa Greven rigtignok dele med sin tro Hjælper *Frid. Bagger*.

Allerede under Tysklandsrejsen var Bagger klar over, at han allerhelst vilde leve og dø som *Landmand*. Denne Tanke stod fremdeles for ham. Stærkere og stærkere droges han mod et frit Liv ved selvstændig Virksomhed paa Mark og i Skov.

Der tilbød sig ogsaa en Lejlighed.

Gamle Forvalter N. Krogstrup gik nu i sit halvfjerdsindstyvende Aar. Bagger var hans Omgangsven og tillige hans Læge. Ja, Venskabet var af saa ædel Art, at den gamle meget ønskede, at Bagger vilde være nær, naar Døden kom; et Ønske, der blev opfyldt paa kønneste Maade, idet Krogstrup døde i Baggers Arme.

Men Krogstrups Arvinger kendte Baggers Lyst til Landvæsen, og derfor vilde de sælge ham „en liden smuk, skønt ufri Gaard straks ved Brahetrolleborg“. Det er Højrupgaard, der beskrives saaledes.

Handelen kom godt nok i Stand, men den satte Bagger i Forlegenhed. Han opdagede nemlig meget snart, at Stillingen som Høvmester paa Brahetrolleborg og Ejer af Højrupgaard ikke lod sig forene til hans Tilfredshed. Han kunde ikke faa Tid til at *tilse* Gaarden og langt mindre til at *passé* den.

Følgen blev, at Bagger efter kort Tids Forløb saa sig nødsaget til at sælge. En af hans gode Venner, Forvalter *H. Bachmann*, „der netop havde faaet Tilladelse til at gifte sig“, købte Gaarden.

Men der er fra nu af Uro over Bagger, han er langt fra tilfreds i sin Stilling; og det er ikke vanskeligt at finde Aarsagen.

De Fordringer, der navnlig fra Grevindens Side blev stillet til ham, tog paa hans Taalmod. Hun krævede hans

Nærværelse baade i Tide og Utide. Han klager over, at han ikke alene „skulde gøre alle hendes Lakere-Fernisser, men endog, naar hun var tilstede, staae hos hende snart hele Dage ved dette Lakereri, . . . saa kiededes jeg ved disse vidtløftige Forretninger, som betogte mig al Natte-roe, ja endog min skyldige Pligt i mod Gud, som jeg des-aarsag maatte forvente vilde slaae Haanden af mig.“

Der var formegen sund Virkestrang i Bagger til, at han i Længden kunde være tilfreds med at give Hofmandens eller Kavalerens Rolle. Kort Tid efter blev der ogsaa Forandring, thi ved Aar 1741 forlod Herskabet Brahetrolleborg og bosatte sig i Hovedstaden. Aaret før var Grev Conrad blevet Geheimeraad; og skønt han næppe var nogen særlig betydelig Mand, kom han dog højt op i Rang. Han blev Deputeret i General-Lands Økonomi og Kommercekollegiet og Geheimekonferensraad 1747, Præsident i Højesteret 1748 og Stiftamtmand over Sjælland Stift 1749.

Der kom ogsaa mere Værdighed over Baggers Stilling nu, da han mer og mer fik Godsstyrelsen i sin Haand. Men Ansvaret voksede i samme Grad, og hans Plads som Mellemand med Herskabet til den ene Side, om end paa Afstand, og de undergivne paa den anden, har sikkert ikke været saa let. Hvorom al Ting er, han kan ikke længere neddæmpe sin Trang til en mere selvstændig Virksomhed og et roligere Liv.

I 1744 kom det Bagger for Øre, at Herregaarden *Juulskov* ved Nyborg skulde sælges, og han tænkte da meget paa at købe den; men før han ret fik set sig for, havde Ejeren, Krigs-Kancelliforvalter *Frederik Sekmann*, solgt Gaarden til *Johan Kallager*.

Der blev dog snart paa anden Vis sørget for, at Baggers Lyst til selvstændigt Landvæsen kunde blive tilfredsstillet.

En af Datidens dygtige Landmænd, Oberstløjtnant *Juel* til *Taastrup*, var en hyppig Gæst paa Brahetrolleborg, hvor han undertiden opholdt sig 14 Dage i Træk. Her havde han gunstig Lejlighed til at følge Baggers Virksomhed, som han blev meget optaget af. Lejlighedsvis lod *Juel* Grev Conrad forstaa, at det vilde være heldigst, om der kunde gives Bagger en mere selvstændig Stilling, hvorved han dog kunde knyttes fastere til Godset, som da fremdeles vilde faa Gavn af hans kloge Styre.

Greven opfattede dette Raad i bedste Mening, og Folgen blev, at Bagger i Maj 1746 kunde overtage *Brændegaard* i Livsforpagtning. Og omtrent ved samme Tid udnævnte Greven ham til *Birkedommer* over Brahetrolleborg Birk.

Brændegaard

ligger den Dag i Dag paa sin gamle Plads ved Søen af samme Navn, kun nogle faa km. sydøst for Brahetrolleborg.

En herlig Egn med Skov og Sø og kornrige Vange. Selv den, der kun paa Gennemrejse har haft Lejlighed til at dvæle dær en Stund, maa gribes af Stedets Skønhed og Fred.

Tæt ved Søens nordlige Bred stod i tidligere Tid et af Danmarks ældste Træer. Det var Ringen af en Eg, som var 14—15 Alen i Omkreds. Det hule Træ skal engang havde rummet 22 Mennesker; det var nogle Høstfolk, som krøb i Ly herinde, mens en Regnbyge drev over. Stormen har senere fældet det gamle Træ.

I gamle Dage, d. v. s. ved Aar 1775 havde

Brændegaard i Henhold til Th. Bugges Opgivelser følgende Størrelse: Ager 171 Td. Land, Eng 189 Td. L., Ellemoser 40 Td. L., Storskov 384 Td. L., Veje 5 Td. L., ialt et Areal paa 789 Td. Ld. — En lignende Størrelse har Gaarden sikkert haft i Baggers Tid. En tidligere Ejer, *Brejde Rantzau*, fik *Brændegaard* ophøjet til Hovedgaard; men det blev Frid. Bagger, der fik en god *Avls-*

Brændegaard Sø med Gaarden i Baggrunden.

gaard ud af den, hvad der, som det vil fremgaa af det følgende, kostede et enestaaende energisk og dygtigt Arbejde.

For Baggers Livsforpagtning kunde komme i Stand, skulde den aarlige Forpagningsafgift fastsættes. Man endes om at udnævne tvende Mænd, som skulde tage

Skøn over alt vedrørende Ejendommen og derefter bestemme, hvad der burde svares.

For Greven mødte Etatsraad *Hein* paa *Stensgaard*, der medtog sin Forvalter; og da de havde fuldendt deres Skøn, mødte Bagger med fornævnte Oberstløjtnant Juel, som medtog en Forpagter; og da disse saa ogsaa havde eftersat alle Ting, sammenholdt man de to Skøn og fandt, at der kun var en Afgivelse paa 4 Rd.

Herefter blev Forpagtningsafgiften fastsat til 400 Rd. aarlig.

Dette var jo unægtelig en lav Afgift af saa stor en Ejendom. Men Sagen var, at Brændegaard paa dette Tidspunkt nærmest var i meget forfalden Tilstand og det baade ude og inde.

Bygningerne var af Bindingsværk med lerklinede Vægge, som var faldefærdige af Mangel paa Vedligeholdelse. Og ude paa Marken var der et Kaos af Smaakrat, spredte Trægrupper, og mellem Agrene paa „det ringe Pløjeland“ var der brede Rene bevoksede med Træer. Sten var der alle Vegne. Store Strækninger var overgroet med Bregner, og endelig var der en Mængde Morads og sure Engdrag. Her var noget for en virksom og dygtig Mand at gøre. — Og skønt Forpagteren var pligtig til for egen Regning at afholde alle de Udgifter, eventuelle Forbedringer vilde medføre, blev der efterhaanden sat fuld Kraft ind paa at gennemføre en Forbedring fra Grunden af. Bagger havde nemlig ikke blot taget Hensyn til andres Skøn; han havde set med *egne* Øjne og stølede mest paa dem.

Modet voksede med Opgaven.

Uden videre tilbød han straks at forhøje Forpagtningsafgiften med 70 Rd., hvad der fremkaldte stor Forbavselse baade hos Greven og Synsmændene. Den første tog na-

turligvis imod Tilbudet, hvorefter den aarlige Afgift alt-saa blev 470 Rd.

Men „Synet“ var ikke nærsaa fornøjet med dette Overbud.

Som det vil ses af den Oversigt, der er givet over Datidens Landbrugsforhold, var der heller ingen Anledning til at slaa stort paa, tværtimod; Sporene skræmmede; thi de mange øde Gaarde var jo Vidnesbyrd om, at Landbruget havde onde Kaar. Og netop Aaret før Baggers Overtagelse af Brændegaard havde en forfærdelig Ulykke ramt det danske Landbrug.

Det var den saakaldte *Kvægpest*.

Denne Sygdom havde allerede længe raset flere andre Steder i Europa, da den 1745 naaede vort Land, hvor den holdt sig temmelig uafbrudt indtil 1751. Den bortrev en Mængde Kvæg. I mange Egne tog den saa godt som hele Kvægbestanden. Da filmed ingen havde forsikret, og ingen lik Erstatning, blev der ligefrem Nød baade her og dær, navnlig hos Fæstebønder og Husmænd, som jo i Forvejen havde et alt for lille Kvæghold.

Ovrigheden greb ind

Da Kvægpesten først i Maj 1745 viste sig i Brahetrolleborg, blev Amtskontoret straks underrettet derom, Amtmanden gav da Land-Fysikus, Kancelliraad Dr. *Musæus*, Ordre til at tage sig af Sagen.

Fulgt af to Kirurger rejste *Musæus* til Brahetrolleborg, hvor man straks gav sig i Lag med en indgaaende Undersøgelse af Pestens Aarsag og Virkning m. m. Resultet fremlagde *Musæus* i et trykt „*Avertissement*“, hvori han giver en Beskrivelse af Sygdommen og anviser Midler til dens Bekæmpelse.

Hovedindholdet af dette mærkelige Skrift er følgende: En Undersøgelse af flere syge Koer viste, at disse

havde tomme Horn og var i en lidende Tilstand; de havde ingen Ædelyst, og deres Mælkeydelse var ringe.

Det tilraades at lade de sunde Køer komme paa Græs snarest muligt. De syge aarelades og skal endvidere have følgende Medicin:

Angelikarod, Pimpinelrod og Engelsødrod; Urten af Skardium, Korbendik, Salvi og Ruder; Blomsten af Wolverlej og Enebær. Af hver Slags pulveriseres $\frac{1}{2}$ R . Dette sammenblandes med $1\frac{1}{2}$ R Krudt. Naar alt dette er meleret vel tilsammen, saa blandes heri 6 R Hyldekirup, saa det bliver som Grød. Heraf skal hver syg Ko have 2 Lod udrørt i $\frac{1}{2}$ Pgl. Eddike. Denne Dosis indgives Koen om Morgenen 1 Gang ugentlig. Men i Tilfælde af, at Koens Tilstand ikke bliver bedre, kan Medicinen bruges indtil 3 Gange ugentlig. Dog maa Kvæg under 2 Aar kun faa det halve. Men hjælper Midlet ikke efter at have været brugt i tre Dage i Træk, benyttes 2 Lod Krudt i $\frac{1}{2}$ Pgl. Eddike *daglig*, og ikke andet. — Og skulde dette mod Forventning heller ikke medføre Helbredelse, anbefales det at slaa Koen for Panden. „Thi de Midler, som de arme Bønder griber til f. Eks. at bore Hul i Koens Horn og fylde dem med Smør eller Ingefær, er forkastelige. Ligesom det ej hjælper at smøre Tjære eller Terpentin paa Hornene.“

De døde Køer nedlægges i en Grav, som skal være 4 Al. dyb. Efter at denne er tilkastet, dækkes den med et Læs Græstøv, og endelig skal der afbrændes et Læs Halm, Ris eller Torn paa Graven.

Men i Erkendelse af, at det er onde Tider, og at Menneskers Hjælp kun formaar saa lidt, slutter Dr. Musesus sine velmente Raad med følgende fromme Ønske: „Gud den almægtige og alviseste Læge, lægge hertil sin Velsignelse, at vi maa have Aarsag til at sige: Takker

Herren, thi han er god, og hans Miskundhed varer evendelig.“

Men hverken Krudt eller Blomster, Eddike eller Kirup kunde afvende den frygtelige Pest. I Løbet af 8 Dage døde 42 Stk. Kvæg paa Brahetrolleborg; og under Sygdommens videre Fremtrængen paa Gaard og Gods ryddede den saaledes op i Besætningerne her, at det samlede Tal døde Kreaturer blev mellem 4—500 Stk.

Fra Brændegaard melder Bagger, at han har ladet afbrænde ca. 50 Læs Hø og Halm, som han mente var smittefarligt, og tillige har han forsvarligt nedgravet „den syge Gødning“. Men lige meget hjalp det.

Af tredsstyvte Køer, som Bagger havde ved sin Forpagtnings Tiltrædelse, døde 56! Det er ikke uden Grund, Bagger klager over, at han har faaet en haard Hilsen af Kvægpesten. Men han tabte dog ikke Modet; han havde endnu Kontanter og lod sig ikke skræmme.

Meget værre gik det paa de Steder, hvor der i Forvejen var faa Køer og slet ingen Kapital.*)

For at hindre yderligere Nedgang i Kvægbestanden, udstedte Regeringen 1747 et Forbud mod Udførsel af

*) Fra *Lykkesholm* meldes i Skrivelse dat. $\frac{1}{20}$ at der i Tiden fra 18. September til 2. Oktober 1745 er døde 655 Stk. Kvæg i Nyborg Amt.

Aaret efter meddeles fra samme Sted en Fortegnelse over, hvormange Stk. Kvæg de enkelte Sogne i Amtet har mistet indtil d. $\frac{1}{10}$ d. A. Heri nævnes f. Eks. at *Kulstrup* Sogn har mistet 109 Stk., *Refsvindinge* 78, *Hørsted* 90, *Vindinge* 35 og *Ørbæk* 25.

Disse Tal fra enkelte Perioder af de to første Pestaar maa være nok til at give en Forestilling om Ulykkens Omfang.

Græsøksne og ustaldede Øksne, ligesom der Aaret i Forvejen var udstedt Forbud mod Afholdelse af Kvægmarkeder i Jylland, hvad Jyderne var meget misfornøjede med, da det var til stor Skade for deres Studehandel, som jo i Forvejen havde ugunstige Kaar paa Grund af den høje Udførselstold.

Regeringen søgte dog ogsaa paa anden Vis at afvende den værste Nød, thi ved en Forordning af 1748 bestemtes, at der i dette Aar ikke skulde svares Hartkornsskat fra de Egne, hvor Pesten havde raset; og at dette ikke har været faa Steder, kan man slutte deraf, at en samlet Oversigt over Kvægpestens Hærgen her til Lands viser et Tab af henimod 2 Millioner Stk. Kvæg.

I disse ugunstige Aar bestod Bagger sin Prøve som Landmand.

Med stor Energi gik han i Lag med at bringe de ufrugtbare Jorder under Kultur.

Smaakrat og Bregneskove ryddedes. Vandhullerne fyldtes med Smaasten og blev derefter dækket med Bladmuld fra Skoven.

De større Sten blev kørt sammen ved Markskellene, hvor der i Aarenes Løb blev rejst over 1000 Fv. dobbelt Stengærde.

Sure Enge, Moradser o. l. blev udgrøftede; for at bortlede Vandet lod Bagger endog store Banker gennemgrave.

Paa denne Maade blev flægbevoksede Kær, som i tidligere Tid kun havde givet ca 70 Læs usselt „Stærregræs“, forvandlet til frugtbare Enge, hvorpaa der faa Aar efter kunde avles 300 Læs godt Hø.

For at bøde paa Agerjordens ringe Gødningskraft lod Bagger navnlig om Efteraaret og i Vintertiden til-

føre Markerne en Mængde Bladjord fra Skov og Mose, mest forraadnede Bøge- og Elleblade.

Grev Conrad fulgte denne Virksomhed med Interesse; og under sine Besøg paa Godset gik han undertiden med Bagger ud paa Brændegaards Jorder, hvor han udviste og afstemplede en Del Træer, som maatte fældes og benyttes paa Forpagtergaarden. Ellers var Greven meget paaholden med sit Træ; og i de 30 Aar, han havde Godset, blev der saa at sige ikke fældet et friskt Træ i Skoven. Til Godsets Brug tog man, hvad Træ der fandtes paa Agrene og lignende Steder, hvor Trævæksten gjorde Skade.

Men ogsaa blandt Herskabets Omgangsvener var der kyndige Landmænd, som udtalte sig rosende om Virksomheden paa Brændegaard. Navnlig var de to førnævnte Herremænd *Juel* og *Hein* Baggers gode Venner. Alle tre var de Foregangsmand paa Landbrugets Omraade og havde følgelig mange fælles Interesser.

Juel havde i sin Markdrift forladt det gamle Trevangsbrug og var gaaet over til det saakaldte *Vekselbrug*. Ligeledes havde han indført ny og bedre Landbrugsredskaber, navnlig Svingplove og Hypeplove. Andre Herremænd fulgte det givne Eksempel.

Og med den ændrede Driftmaade fulgte efterhaanden Here og til Dels ny Kulturplanter. Ærter og Vikker begyndte at faa Betydning; og en Snes Aar senere blev Kløveren og Kartofflen indført i dansk Landbrug, som navnlig under den store Udskiftningsperiode i Aarhundredets Slutning havde et betydeligt Opsving.

Men at være Foregangsmand er aldrig nogen let Sag. — Det var ikke altid Forstaaelse og Velvilje, Bagger mødte under sin storstillede Virksomhed. Mange af Egnens Be-

boere fugte hans Færd med mistroiske Blikke; og hans Stilling som Birkedommer gjorde ikke Forholdet lettere.

Da Bagger havde paabegyndt et meget betydeligt Gennemgravningsarbejde, hvorved han vilde fremskaffe et nyt Aaløb fra Bændegaard Sø til Brahetrolleborg Mølle, modtog Herskabet, som da opholdt sig i København, en anonym Skrivelse, hvori der meddeltes, at dersom nævnte Gennemgravning ikke blev hindret, vilde den kommende Vandflod skylle Møllen bort! Greven læste Skrivelsen, vendte sig derpaa smilende til sin Hustru og sagde: Naar dette er sket, ved jeg, at Bagger ikke nægter mig en ny Mølle. — Baggers Plan blev gennemført, og den blev til Gavn baade for Møllen og for Brændegaard.

Af det foregaaende vil man se, at Bagger har tjent sit høje Herskab paa værdig Maade, og det endda paa saa forskelligartede Omraader som vel tænkes kan: *Læge, Præst, Arkivar, Hushovmester, Forpagter* eller *Godsbestyrer*.

Og dog er der endnu en Side af hans ejendommelige Virksomhed, som ikke maa glemmes, da den optog ham meget, navnlig i den sidste halve Snes Aar, han var knyttet til Godset. I dette Tidsrum fik Bagger nemlig Lejlighed til at vise sine Evner som *Jurist*.

Under sin Syslen med de gamle Dokumenter i Arkivet blev han opmærksom paa, at der ca. 100 Aar tidligere — under den bekendte Kaj Lykkes Vanskæbne — var bortsolgt flere betydelige Gaarde fra Godset, hvoraf nogle oven i Købet „laa midt inde i Baroniets Herlighed“.

Det vilde, mente Bagger, være en Velgerning mod Godset at skaffe disse Gaarde tilbage til dette; og Gen-

nem fortsat Granskning kom han til den Overbevisning, at en Indløsning var mulig.

Under Henviisning til et *Brev*, som *Kong Hans Aar 1498* havde udstedt til Holmekloster, saavel som under Paaberaabelse af den i enkelte *Skøder nævnte Indløsningsret* blev Sagen rejst; og det blev en stor og lang Historie, som det tog syv samfulde Aar at faa tilendebragt.

Vidtløftige Processer blev anlagt. Men forinden Greven gav sit Minde hertil, tog han det Løfte af Bagger, at denne skulde afholde de halve Udgifter, saafremt den endelige Afgørelse gik Herskabet imod.

Sagen kom for en Kommissionsdomstol; og efter at denne nøje havde gennemgaaet de forskellige Stridspunkter mellem Herskabet og de respektive Ejere af de omstridte Gaarde, blev førstnævnte idømt en Strafbøde paa 300 Rd., fordi det havde rejst en saa haabløs Proces; og desuden betønde Dommeren, at der herefter skulde være Tavshed om denne Sag. — Det blev der imidlertid ikke. Det fremgaar med al Tydelighed, at Bagger baade før og efter Dommens Afsigelse har haft Held til at indløse og mageskifte adskillige Ejendomme. Følgende kan nævnes: 1. Juni 1740 tilskødede Forvalter Krogstrups Enke Brahetrolleborg 2 Gaarde i Aaby, 2 Gaarde og 6 Huse i *Højrup* samt 1 Hus i *Nybolle* for tilsammen 2265 Rd. 72 Sk.

Godsforvalter *H. Bachmann*, Højrupgaard, tilskødede samme Gods Aar 1747 2 Gaarde i *Højrup* med al Højrupgaardens Pællesjord for 1256 Rd. 78 Sk.

Men da Turen kom til *Haagerup Skrivergaard, Gjellebred* og *Eskebjerg*, som alle tre ejedes af Landsdommer *Erik Skeel Holsten* paa *Gelskov*, mødte Planen saa alvorlig Modstand, at den tilsidst maatte indankes for Højesteret, hvor den endelig fandt sin Afgørelse. Denne blev

en fuldstændig Stadfæstelse af Indløsningsretten. De tre Gaarde blev tilbagekøbt for tilsammen 1902 Rd. og derefter underlagt Brahetrolleborg.

Dette var unægtelig en smuk Sejr for Juristen Bagger. Og dog var hans Glæde blandet med Vemod; thi før det tilsigtedes Maal naaedes, og Dommen faldt, var baade Grev Conrad og hans Hustru afgaaet ved Døden.

Grevinden døde i København d. 16. Marts 1748 og blev bisat i Petri Kirke.

Greven sørgede dybt over sin Hustrus Død; dette tog paa hans Helbred, som i Forvejen var skrøbeligt. Aaret efter var det, han modtog Beskikkelse som Stiftamtmand; og ved Midsommertide samme Aar begav han sig til Trods for sin Sygdom, og skønt Kongen fraraadede det, paa en Embedsrejse til Bornholm. Her blev han alvorlig syg og døde under et Ophold i *Rønne*.

Paa sit Dødsleje lod han nedskrive Bestemmelse om, hvorledes han ønskede sin sidste Vilje udført, hvorledes Jordfæstelsen skulde foregaa; og Bagger blev nævnt som den, der nok drog Omsorg for Bestemmelsens Udførelse paa rette Maade.

Nede ved *Dybbøl* Kirke paa Grevskabet Reventlows Grund byggede man et større Familiegravsted; thi her vilde Grev Conrad stedes til Hvile sammen med sin Hustru og deres afdøde Børn.

Et Skib fik den grevelige Ligkiste om Bord og førte den fra Bornholm til Faaborg, hvor en foreløbig Bisættelse fandt Sted. Her samlede kort efter de øvrige Kister. Fra København kom Grevindens Baare i Rustvogn, ført af Bagger.

Fra Lolland kom en Baare med en Søn, som var død derovre.

Og fra selve Brahetrolleborg kom tvende mindre Kister med et Par andre Sønner.

Men paa Eftersommeren ved den Tid, da Fyn iklæder sig Høstens varme Farver og Blomsterne faar rigere Glans, drog Grevefamilien til dens sidste Hvilested.

Et Skib blev lejet, det fik de 5 Ligkister om Bord, og saa gled det ud fra Faaborg Havn.

I Mastetoppen var hejst en Vimpel, som var 30 Alen lang, og i Agterstavnen vøjede et Flag af sort Flor med det hvide Kors.

Mens Solen spnker, fjerner Skibet sig mer og mer fra dens fynske Kyst.

Vinden var føjelig, og et Døgn senere laa Skibet fortojet ud for Slesvigs Kyst. Kisterne førtes til Dybbøl Kirke. Ved Ankomsten hertil var det Nat. Under Fakkelskin, „i muligste Stilhed“ blev Kisterne Side om Side hensat i den nymurede Grav.

Portene lukkes, og Faklerne slukkes.

Men udenfor stod endnu en Stund et Par Mennesker af meget ulige Alder og Udseende.

Den ene er Grev Conrads Søn, *Christian Ditlev Reventlow*, Arving til Brahetrolleborg og 12 andre store Godser, og dog kun 15 Aar gammel.

Den anden er *Frid. Bagger*. I 20 Aar havde han tjent et og samme Herskab. Selv gik han i sit fyrretyvendø Aar.

Tilspnæladende var der god Udsigt til, at hans Virksomhed kunde fortsættes uforandret, idet den ny Ejer paa Grund af sin Ungdom i særlig Grad maatte have Brug for den Erfaring, Bagger sad inde med.

Begyndelsen var ogsaa god nok; og ingen kunde da forudse det Omslag, der viste sig en halv Snæs Aar senere, og som paa afgørende Maade ændrede Forholdene.

Aar 1757 fik Bagger ved Grevens Foranstaltning Erihedet som *Birkeskriver* i Brahetrolleborg Birk. Udnævnelsen konfirmeredes samme Aar af Kongen.

Christian Ditlev Reventlow er født paa Brahetrolleborg 1735; 2 Aar efter Faderens Død blev han indskrevet paa *Sorø Akademi* og kom 1755 til Italien. I Aarene 1756—57 opholdt den unge Adelsmand sig i Paris og London. Under dette Ophold gjorde han Bekendtskab med den senere Professor i Statsret og bekendte Folkeretslærer *M. Hübnér*. Men Røgtet fortæller, at Adelsmanden ikke havde Anlæg for Studier, men derimod var flygtig og udsvævende.

Efter sin Hjemkomst fik han 1758 Ansættelse i Rentekammeret og blev udnævnt til Kammerherre. Samtidig holdt han Bryllup med *Ida Luote Scheel v. Plessen*.

Men allerede Aaret efter afgik han ved Døden, vistnok som Følge af Børnekopper.*)

Han efterlod sig et Barn: Datteren *Comtesse Juliane Frederikke Christiane Reventlow*.

Nu gik Brahetrolleborg i Arv til en anden Gren af Familien, nemlig til den sidst afdøde Greves Farbroder *Christian Ditlev Reventlow*. Og ved dette Ejerskifte indtraadte de ændrede Forhold, som tidligere er hentydet til.

Herom fortæller Bagger følgende:

„Fordi der mellem denne nu arvende Græve, og den sidst afdødes Fader ikke havde været god Forstaaelse, og det syntes, ligesom nogen af hans Medhavende vare forelskede i det da oppyntede og nydeligt udseende Brendegaard, ligesom og denne ny Pharao ej heller ret kiendte den Joseph, der saa troligt havde arbejdet for Baroniets

*) *Bobé* hævder, at Dødsarsagen var et iltindigt Ungdomsliv.

Bedste, ja, som maaske og havde omdannet det fra et liderligt til et vindskibeligere og hølligere Gods (thi Forvalteren, som ofte maatte reise til andre Lande, da han havde alle begge sidst døde Grævers 13 Godser i Danmark under Opsigt, kunde umuligt alene bestyre alt saadant,) saa falder han paa at vil omstøde min Contract og fratage mig alle de af sidst hensovende Græve forundte Træer, og det paa Grund, at alt saadant stridede imod de friherlige Privilegier, uden i mindste Maade at vide eller gjøre Forskiel paa Brendegaards forrige og nu værende Omstændigheder, uden at betænke, at det dog var billigt, at jeg burde høste nogen Frugt af mine store Omkostninger, ei at tale om de utroelige Forbedringer, som Baroniet i Almindelighed, uden mindste Vederlag af Udgifter, ved store Processer havde vundet. Men da han ei vilde, eller maaske ikke maatte, frafalde sin Mening, erhvervede han Kongelig Commissorium imod mig, som jeg, tilskyndet af de fleste, dog ei kunde lade mig afskrække ved. Men da Sagen var undersøgt, og jeg havde lagt den sande Oplysning for Dagen, gik det til Forlig, og da jeg derved kunde see mig nogenledes i Behold, vilde jeg hellere qvittere, end boe paa et mig, formedelst min forrige Herres Død nu ligesaa modbydeligt, som tilforn behageligt, Sted. Og mere om denne Sag vil jeg ikke anføre, paa det, det ikke skal lugte enten af Selvroes eller andres Beskæmmelse; mig er det nok, at de nu levende vide baade Omgangen og Udfaldet i alle Maader.“

Det er forstaaeligt, at der nu er Bitterhed i Baggers Sind, at og han særlig vender sig imod den ny Ejers „*Medhavende*“: Hermed sigtes til den Mand, som efter Ejerskiftet fik med Godsbestyrelsen at gøre, og som optraadte

mod Bagger paa en lidet hensynstuld Maade og anlagde Sag imod ham.

Som det fremgaar af Baggers egen Beretning, blev der nu gjort Forsøg paa at rokke hele hans Stilling, idet hans Modstandere hævdede, at ingen Friherre kunde bortforpagte paa *Livstid*, ej heller *bortgive Træer*.

En Kommissionsdomstol fik Sagen til Behandling. De omstridte Træer blev foreløbig belagt „med Arrest og Stempel“.

Bagger lod sig dog ikke skræmme; men da han forudsaa, hvor pinligt det vilde være for ham at bo paa et „misundt Sted“, lod han sig omsider bevæge til at indgaa mindelig Overenskomst og slutte *Forlig* paa følgende Vilkaar:

Han skulde alstaa Brendegaard med Besætning imod staks at faa udbetalt 7000 Rd. af Herskabet. Desuden skulde det beslaglagte Træ — ialt 400 Læs — frigives og afleveres kvit og frit paa *Julskov* ved Nyborg, som Bagger nylig havde købt.

Dette Forlig var en ret haard Tort for Greven og hans betroede Mand. Og Godsets Fæstebønder har sikkert ikke været stolte af at skulle køre de mange og lange Ture med Træ til *Julskov*.

Til Trods for sine 50 Aar følte Bagger sig sund og arbejdsdygtig som aldrig før.

Han holdt det for at være ganske uanstændigt at henleve sin øvrige Tid i *Magelighed ved nogle Renter*, hvorfor han under Opgøret paa Brahetrolleborg var ude at se Ejendomme baade paa Fyn, Sjælland og i Jylland. Imidlertid rygtedes det, at *Julskov*, som paa dette Tidspunkt ejedes af Enken *Dorothea Egeløff Kallager*, skulde sælges.

„En hemmelig Drift“ tilskyndede Bagger; det var nu

16 Aar siden, at han for første Gang havde sin Opmærksomhed henvendt paa denne Gaard.

Hvad der mislykkedes den Gang, kunde maaske lykkes nu.

Resultatet af Overvejelserne blev, at Bagger sidst paa Aaret 1780 købte *Julskov* med Gaard og Gods for ialt 34,000 Rd.

Det var rigtignok 10,000 Rd. mere, end Gaarden kostede forrige Gang, og hertil kom, at den tidligere Ejer, *Johan Kallager*, havde mishandlet Skovene, saa at disse nu var 10,000 Rd. mindre værd. Til Gengæld var *Kullerup Kirke* i Mellemtiden tilkøbt for 1000 Rd.

Paa Julskov

1761—1789.

Julskov Gods havde ved Baggers Tiltrædelse Aar 1761 ialt 216 Td. Hartkorn.

Men Bondergodset laa spredt i ikke mindre end 9 forskellige Kirkesogne, nemlig *Kullerup, Refsvindinge, Skellerup, Ellinge, Ullerslev, Vindinge, Ørbæk, Frørup* og *Øksendrup*.

Det er saaledes med nogen Grund, at Bagger omtaler den besværlige Hovning. Fæstehønderne maatte undertiden staa tidlig op, hvis de skulde naa Hovmarken til Arbejdstid.

Julskov var ej heller nogen veldreven Gaard. Løkkerne var smaa og bestod for en stor Del af side og sure Jorder, hvorl der var mange Kildevæld. Højbjergningen gav ej helier meget. Rundt om paa de sure Engdrag, der hovedsagelig var bevokset med Flæg og spredt Smaa-krat, kunde der bjerges en Del „stærret Hø, som af Moradser maatte opsoppes og af Buske udbæres.“

Almindeligvis holdtes 50 Køer, og disse kunde næsten give Smør nok til Gaardens eget Brug!

Enkelte af Baggers Venner havde advaret ham mod Julskov og spurgt, hvad han vilde med denne „Sveltegaard“. Andre udtalte sig dog i modsat Retning. Oberst-lojtnant *Cicignon* paa *Nakkebølle*, der gennem mange Aar

var Baggers Omgangsven, aflagde Besøg paa Julskov straks efter Købet. Han eftersaa Ejendommen ude og inde og gav derpaa sin Opfattelse Udtryk i følgende Ord: Ja, det er kun lidet, og fattes Hjælp, men det er en Bagger, som véd at ælte Deigen bedre, der nu har faaet det.

En saadan Tale klang lifligt i Baggers Øren; og han gjorde den ikke til Skamme.

Med usvækket Iver og Energi begyndte han her paa samme Maade, som han 20 Aar tidligere havde begyndt paa Brændegaard.

Det har ogsaa virket meget opmuntrende paa Julskovs ny Ejer, at han den 1. Juni 1761 „ganske gratis“ blev udnævnte til virkelig *Kammerraad*, og at denne Udnævnelse sikkert maatte betragtes som en Anerkendelse af hans Virksomhed ved Brahetrolleborg.

Men Bagger hvilte ikke paa sine Lavrbær, et virksomt Liv var det, hans Hu stod til — hellere slides op end ruste op.

De hidtil utrykte „*Optænelser om Julskov*“, som Bagger meget omstændeligt har nedskrevet, og som endnu opbevares paa Gaarden, giver et fortrinligt Indblik i mange Forhold vedrørende denne Egns Historie.

Det er ret mærkeligt, at dette gamle, smukke Skrift endnu er bevaret i god Behold, thi en senere Ejer af Julskov, Generalkrigskommissær *Eskild Salomon Lindegaard*,*) bragte det bort fra Gaarden; og mange Aar senere fandtes det tilfældigvis paa *Lykkesholm*, hvor det under en Auktion laa henslængt i en Kurv mellem værdiløst Ragelse. Det var en Kvindehaand, som ved denne Lejlighed drog Skriftet frem og gav det til Jul-

*) Det var ham, der fjernede Julskovstøtten. Se „Svendborg Amt“, Aarskrift for 1916. Bønderne paa Eggen kalder ham „den gamle General“. En Vej i Refsvindinge hedder den Dag i Dag „Generalvejden“.

skovs daværende Ejer, den dygtige Landmand og Stenderdeputeret *Hans Peter Langkilde*. Han førte Skriftet tilbage til Julskov, lod det omhyggeligt indbinde og tilføjede flere værdifulde Oplysninger deri.

Det gamle Skrift burde maaske trykkes, som det nu foreligger. Men da dette vilde falde en Del udenfor, hvad der er Hensigten med nærværende Afhandling, medtages her kun saadanne Uddrag, som kan belyse Baggers Virksomhed, og hvad dermed staar i nær Forbindelse.

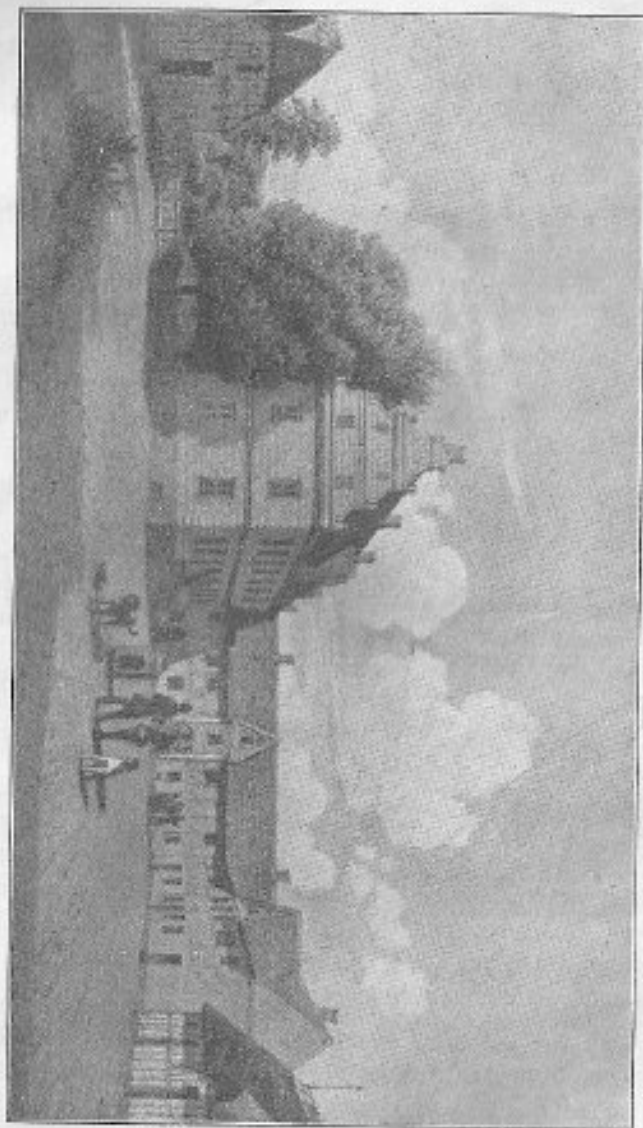
Borggaard og Ladegaard.

Bygningernes Forbedring m. m.

Mens Navnet Julskov nævnes allerede i det 14. Aarhundrede; og den bekendte Familie *Tindhuus-Skinklerne* ejede Gaarden gennem hele det 15. Aarh., er den nuværende ret anselige, grundmurede Hovedbygning med sine takkede Gavle og tykke røde Mure sandsynligvis først opført i Begyndelsen af det 17. Aarh.

I Baggers Tid og indtil Aar 1862 laa Borggaarden sydøst for Hovedbygningen, saaledes som Billedet Side 61 viser. Den var omgivet af 3 sammenbyggede Floje, af hvilke de 2 nedbrændte nævnte Aar.

Alle Bygningerne var ved Baggers Ankomst meget medtaget af Vind og Vejlr, thi ingen Steder var Tag eller Træværk vedligeholdt. Men da han begyndte med en Gæld paa 6000 Rd., turde han ikke lige straks gaa i Lag med den Grundforbedring, som ellers tiltrængtes saa haardt. Senere da de mange Læs Træ fra Brahetrolleborg havde ophobet sig ved Julskov, og Bagger tilmed ved at hjælpe sine formaaende Venner med forskellige Juridiske Forretninger havde tjent nogle Tusinde Rd., kom der efterhaanden Skik paa de forsømte Bygninger.

Julskov i det 18. Aarhundrede.

Under Hovedbygningens Istandsættelse blev selve Grunden undersøgt, og man opdagede nedenunder denne en hel Del friske Risbøge, som tilsyneladende bar Grunden.

Der blev indlagt pommerske Bjælker „baade foroven og forneden“; alle Vinduerne blev fornyede, da ikke et eneste kunde holde at lukke op. Gulvene blev fornyede, og flere Værelser blev omforandrede.

Paa begge de tilmurede Udbygninger, saavel ud til Haven som til Borggaarden „var tvende lave med Spaan bedækkede vandgivende Kupler, som fordi de befandtes af Forsømmelse forraadnede, blev hver paa sin Maade forandrede“ og tækket med Bly.*) „I den Udbygning til Borggaarden fandtes en meget snæver og umagelig Vindeltrappe, som førte op til de øverste Værelser.“

Ved Indgangen til Borggaarden stod et faldefærdigt Hus, 4 Al. bredt, med saa lav en Port, at ingen Karet kunde køre derigennem, og da samme Porthus hindrede Udsigten fra nogle ny Værelser, blev det brudt ned. I Stedet lod Bagger opføre en Mur, som adskilte Borggaarden fra Ladegaarden. Ligeledes blev der opført en Mur „fra Stuehuset og ned til Stalden i Stedet for det gamle og forraadnede Stakitværk, som før hegnede Gaarden fra Haven.“

I den Side af Borggaarden, som vendte ud mod Humlehaven, opførtes et grundmuret Hus med Frontspids; derved hindredes „Vindkast og Omsvøb i Gaarden.“

Tærskeladen blev for lille og maatte forlænges „ud mod Dammet“. I Kallagers Tid kunde den fyldte Lade give 600 Td. Korn, og det kaldte man godt den Gang. Den udvidede Lade blev imidlertid ogsaa fyldt og kunde da give ca. 800 Td.

*) De to Smaataarne blev ogsaa fjernede af den førnævnte Lindegaard.

Hestestalden var raadden og kunde ikke hænge sammen længere, hvorfor den blev istandsat med en Del af det omstridte Træ fra Brahetrolleborg.

Fæhusene blev ligeledes istandsatte foreløbig. Løfterne blev sænkede, saa de kunde tage imod mere Hø, og der blev lagt ny Stenbro, thi „Faarhuset, Vognporten og det Rum næst derved havde aldrig været brolagt før.“

En ny *Svinelade* med tilhørende indhegnet Gaard blev opført. Tømmeret var solidt Egetræ fra Brahetrolleborg.

1780 blev der opført en ny og større *Kolade*, og 2 Aar senere blev *Møddingsstedet* brolagt.

Som man vil have set, begyndte Bagger med at afstive den gamle *Kolade*, og først efter 20 Aars Forløb tillod han sig at bygge en ny. Han havde ikke voyet det før, thi gennem disse Aar havde han 5 Gange haft *Besøg af Kvægpesten*; og „*sidste Tur tog den saaledes afsted, at der paa hele Godset ej blev mere end 24 Høveder tilbage af smaat og stort.*“

Urtehaven var efter den Tids Forhold baade smuk og god, men den havde en Fejl, idet den var lovlig lav og vaad; den var anlagt af Krigs-Kancelliforvalter *Frederik Sekmann*, som ejede Julskov i Tidsrummet 1725—1744. Denne Mand levede mest i København og maatte derfor overlade Godsbetjelsen til sin Ridefoged, maatte, som Bagger spydigt bemærker, „*se med andres Øjne*“. Det hjalp paa Haven, da Bagger lod sine Høvbønder køre 1000 Læs Bladjord derud og derefter lod plante to lange Bøgehække og anlægge en ny Hesselplantage.

I Sekmanns Tid var der her i Haven et *prægtigt Orangeri*, med tilhørende *Huse*, som han havde ladet indrette, og som skal have kostet over 1200 Rd. Dette Orangeri

solgte Sekmanns Eftermand, *Johan Kallager*, til Taasinge Slot.

En *Humlehøve*, som var over 30 Aar gammel, lod Bagger fuldstændig rydde og derefter tilplante med *Hvidkaal*; senere blev paa samme Sted nedlagt en Del gode *„engelske Humlerødder.“*

Gaarden fik et nyt *Taarnur*; og ved Indkørslen fra Vejen til Haven blev anbragt en kostbar *Jernport.**)

Som Ejer af Julskov havde Bagger Værnehæderligt over *baade Kullerup og Refsvindinge Kirker*. Den sidste var meget forsømt. Alt Tagværket *baade paa Taarnet og paa selve Kirken* var i faldefærdig Tilstand, og en Hovedreparation var derfor nødvendig. Denne blev foretaget 1764. Aaret forud var de nødvendige Bygningsmaterialer, deriblandt *„blaa Sten fra Amsterdam“*, hidført, og Kalken blev sat i Jorden.

Istandsættelsen kostede alt ialt 600 Rd. Et Aars Tid efter undergik Kullerup Kirke ogsaa en betydelig Reparation; denne kostede 200 Rd. Bagger er dog stolt af, at disse Arbejder gennemførtes forholdsvis billigt og anfører til Sammenligning, at Ørbæk Kirkes Istandsættelse kostede 1200 Rd., „endda Fejlen her ikke var saa stor.“

„Men“, tilføjer Bagger, „i Bygnings Sager beror det meget paa Materialers Anskaffelse i Fortiden, selv at kunne gøre Overslag og ikke udi alle Ting at dependere

*) Samme Port blev i Lindegaards Tid flyttet til Dyrehavegaard.

Fra Refsvindinge Kirke.

af Haandværksfolk, som nok i slig Fald skal vide at betjene sig deraf, ej bekymrende sig om det spildende."

Kullerup Kirke fik tillige en ny Klokke, men da denne faa Aar efter sprang i Stykker, blev den 1782 omstøbt og samtidig gjort noget større.

En lignende Klokke blev samme Aar ophængt i Refsvindinge Kirke, hvor der i Forvejen kun var en mindre, der tidligere havde gjort Tjeneste som Madklokke paa Julskov, og som havde en „elendig Klang“.

Begge Klokker tilsammen kostede 300 Rd.

Paa den Tid var der i Refsvindinge Kirke enkelte gamle Billeder udskaarne i mørkt Egetræ. Men for omtrent 100 Aar siden blev disse Ting sammen med andet gammelt Træværk solgt ved Auktion og derved ødelagt. En lille Levning er dog endnu bevaret. Det er en smuk Fremstilling af Kristi Forklaring paa Bjerget. Se Billedet.

Gaardejer *Alfred Clausen*, Refsvindinge, har gennem mange Aar haft dette Udskæringsarbejde i sin Besiddelse. Han har nu ladet det restaurere og indsætte som Fylding i en Skabdoer.

Fæstegaardene i Kullerup og Refsvindinge, saavel som andre Steder paa Hovedgaardens Bondejord, trængte ogsaa til Istandsættelse og Vedligeholdelse. Enkelte nye Bosteder blev opført og gamle revet ned.

Aar 1776 lod Bagger opføre et *Hospital* i Kullerup, som senere vil blive omtalt. Hele dette Byggeri tog i den Grad paa Baggers Træløser, at han for at skaane sine Skove maatte hidføre Gavntræ fra *Trunderup* og *Kværndrup*.

I Mark og Skov.

I de førømtalte „Oplysninger om Julskov“ findes ogsaa en ret udførlig Beskrivelse af Gaardens forskellige Løkker, deres Tilstand før, og hvilke Forandringer der er sket de paagældende Steder i Baggers Tid; og da man herigennem faar det allerbedste Vidnesbyrd om Baggers Evner som Landmand, medtages her en sammenfæret Skildring af disse Forhold:

Kohaveløkken.

Kohaven strækker sig fra Hovedgaarden ud mod Bøndernes *Kildemose*. Her var før en vidtløftig og høj Gunge, hvor flere Køer havde sat Livet til. Stedet blev senere indgrøftet, og under Arbejdet hermed fandt man hist og her en Del Køben. Da Gennemgravningen skulde planlægges, var Stedet saa ufarbart, at Bagger maatte træde paa Fjelle for ej at gaa samme Vej som Køerne. Af et Par Damme optoges her Aar 1769 ikke mindre end 1500 Læs Bladjord, som indførtes paa Pløjelandets lave og sure Steder; derefter blev Dammene fyldt med Sten fra Bondejorden, hvor der var mer end nok at tage af.

Bagger havde gentagne Gange foreholdt Bønderne, at de skulde rydde Sten af Marken, men han fik gerne det Svar, at man ikke havde noget Sted at lægge dem.

Nu gjaldt denne Undskyldning ikke længere, og Bønderne fik Tilhold om at fylde nævnte Damme med Sten; hvert Læs blev betalt med 2 Skilling, og selv om Bønderne ikke var stolte af denne Handel, fik de alligevel kørt ca. 600 Læs i Hullerne, som derefter blev dækket med Jord.

Bagger gør dog opmærksom paa, at Bønderne ogsaa for at komme af med Sten „efterfulgte den Plan at undersætte Risgærderne med dem, ligesom de fleste af Hoved-

gaardens ere. Det falder nu hver rejsende ved Forbifarten af deres Gærder noksom i Øjnene; og da Bønderne have spurgt deres Berømmelse derfor, saa er Lysten bleven des større, *endskønt Bonden stedse skal erindres om sit eget Gavn.*"

En Mængde Sten blev lagt paa Vejene, „og tages det i Betragtning, hvad der er medgaaet til at opfylde Refsvindinge Bys næsten upasable Gader og Landevejen gennem dens Kohave ud mod Ørbæk — slig Forandring blev aldrig drømt om — saa kan nogenledes slutes, hvorledes Refsvindinge Marker har set ud med Sten, hvoraf der endnu er nok tilbage.

Men nu Planen er lagt, og Vejen vist, kommer det alene an paa en vagtsom Husbonde, der gider været over at holde Bønderne i den begyndte gode Tur."

Her i Kohaven indhegnedes et Par „Kallehaver“, hvori der var Græsning for 8—10 Kalve, 6—8 Beder, 2 Føl eller 3—4 Aarskvier, „som man ikke vilde have tyrloben“.

Ravnshovet.

20 Td. Land. „Den forreste Part“ havde været bevokset med Skov, som *Kallager* havde fjernet, saa at der kun stod 3 store Bøgetræer tilbage, og dem gjorde Ørbækklunde Krav paa, da de stod ved „3 Hutter Plojeland“, der tilhørte Ørbækklunde. Samme Hutter købte Bagger og lagde dem under Julskov.

Den ryddede Skovbund blev forbedret ved Tilførsel af flere Tusinde Læs Muldjord, som til Dels blev taget fra en høj Banke øverst oppe i Løkken.

Under dette Jordarbejde fandtes en Del Oldsager i Banken. Fundet bestod af en Del Urner med brændte Ben i, Klingen af en Kobberkniv og en Dolk m. m.

En Mængde Sten blev ført bort og indsat i store Stengærder „saavel ud til *Küdemose* og *Hyrehave* som til *Bøgebjergmarken*“.

Tømmerhaven og *Ellemosen* blev indhegnet og beplantet med nogle Tusinde *Elle*, *Hessel* og *Ask*.

Aar 1777 blev der tilført Ravnshovet 500 Læs Jord, „som havde været sat sammen til Forraadnelse og 1000 Læs tørveblandet Jord.

Endelig havde Bagger Planer om at faa anlagt et Par *Fiskedamme* i denne Løkke, men dette blev ikke udført.

Langbjerg.

I de sydvestlige Ende af denne Løkke ligger „*Skolepletten*“, hvor „*Skolen* tilforn har staaet.“*)

Den største Part af Langbjerg havde tidligere hørt under *Holckenhavn*.

Mølledammen.

Mølledamløkken laa bag Gaardens Humlehavn mod Øst ud mod *Rosilde* Mark. Den var nærmest et Morads med Vie- og Ellekrat. Naar her skulde slaas Hø eller hugges Gærdestavre, maatte man soppe i Vand til midt paa Benene, og saaledes gik Karle og Piger og bar Høet, der nærmest var Flæg og Storskrup, op til højereliggende Steder, thi „ingen Bæster kunde gaa i Dammet“.

Ogsaa her maatte Bagger gaa paa Fjælle, da han lagde Plan til den Udgrøftning, som straks efter blev foretaget. Paa de „bare Steder“ saade han senere med egen Haand en Del Ellefrø, herved fik han en lille *Planteskole*,

*) Sikkert en Skole, som en tidligere Ejer af Julskov har ladet opføre, muligt er det *Knud Urnes* Værk?

hvorfra der toges Elle til Udplantning baade i *Tammerhaven* og i *Oreskov*.*)

Den 2. Januar 1775 blev der i Mølle dammen hugget „over 300 rare Lægter og 500 rare Stavre, foruden hvad de gamle Elle gav af sig“.

Under Gennemgravningen fandt man i Bunden store Viestabbe af Ottings Tykkelse; man fandt et Par Hestetænder af en utrolig Størrelse, heraf blev lavet 2 Knivskafter, „som nu er foræret Grev *Molke*“. Og endelig fandtes der i Udkanten af Marken, dær hvor *Kullerup* og *Rosilde* Mark støder sammen, følgende Levninger af en *Mølle*: nedrammede Egepæle og Grundsten. Paa samme Sted fandt en senere Ejer, den ældre Langkilde, en fuldstændig *Stenkværn*, *Gærdestavre* og *Murstensbrokker*.

Ingen dalevende anede ellers, at her havde staaet en *Mølle*.

Hvedeland.

13 Td. Land, mest Vandhuller, som Bagger lod jævne, ligesom her blev paaført nogle Hundrede Læs Jord. Og dog vilde Rugen ikke lykkes; derimod groede der en Mængde „store og stærke Tisler“.

Frueløkken.

32 Td. Land. Gaardens største og bedste Løkke. Her var Skoven forlængst ødelagt. Men rundt om laa en Mængde store Sten, som nu blev sprængt med Krudt og derefter bortført paa Slæde „efter første Nats Tø“. Af en enkelt af disse Sten blev der 25 Læs, af en anden 27.

Fleire Tusinde Læs Mosejord blev paaført, og Mosen, hvorfra Jorden toges, blev 1779 tilplantet med Elle træer.

Løkken har forøvrigt sin egen Historie:

* I Liselundskoven, Fredskov.

Her gik i gamle Dage Hr. Strange og hans Frue og stjal Jord ved at flytte Skelpælene, og derfor fik de to uærlige Mennesker ikke Fred i deres Grave. Om Natten pløjer han berude, mens hun gaar bag efter ham og raaber: „Strange, Strange, jeg fryser“, hvortil han svarer: „Gaa til Julskov og varm dig“. Dette sidste Udtryk er endnu kendt paa Egnen.

Bradeland.

20 Td. Land. Ogsaa i denne Løkke blev der flyttet Jord i stor Stil. En Sommer gik et Vandingssted tørt, derfor besluttede Bagger at grave et nyt henne i *Smedskovkrogen*. For at faa Hullet dybt nok optoges og udførtes i Løbet af 3 Aar ialt 2500 Læs Jord. Om dette Arbejde bemærker Bagger, at det blev udført „til Dels med egne Vogne og Heste, dog ogsaa ved samtlige Bønders Hjælp, der dog aldrig androg mere end 3 Dage aarlig og paa belejlig Tid.“

En Mængde Skarntyderødder blev opryddet, thi de var værre end de saakaldte onde Urter.

2 Td. Land Skov — deriblandt en Del gode Ege — var ryddet; tilbage stod en Bøgerod, af hvis Træ der efter Sigende skal være blevet 28 Fv. Brænde.

En saadan Størrelse paa et Træ var dog ikke den Gang uhørt, idet Juel paa Taasinge havde en Bøg, som gav 50 Fv. Brænde.

Men Bagger tilføjer rigtignok ogsaa med et Suk: „Hvo af Efterkommerne vil tro, at slige rare og væneste Egefjælle, som *Holckenhavns Kapel* indvendig er forarbejdet af, er kommen af Fyn, hvor Naturens aftagende Kræfter aldrig mere formaar at frembringe Ege af forbermedte Kvalitet.“

I Bradeland tilplantede Bagger 4 Skp. Land.

Dastrup.

I gamle Dage, d. v. s. mange Aar før Baggers Tid, var den nordligste Del af Refsvindinge Sogn, nemlig *Hedemarken, Dastrup* m. m. Tumleplads for baade By-mændenes og Herremændens Faar og Svin, som gik her mellem hverandre. Men Bagger paastaar rigtignok, at hans Formænd glemte at lægge Mærke til, at deres Faar ved Omgang med Bøndernes „sær ofte kreperede!“

I Førstningen gik det ligeledes med Baggers Faar, men saa blev han klogere og holdt dem for sig selv.

Naar Byens Køer gik herude, var de slemme til at gøre Vold paa Herremændens smukke Risgærder, hvorfor det blev nødvendigt at sætte Sten ved disse. Dastrup-Løkken skal have været 18 Td. Land stor. Her blev ogsaa udført en Del Jordarbejde; men det mest værdifulde var nok, at Bagger blev opmærksom paa, at Jorden var fattig paa Kalk og derfor lod den *mærgle*.

Endelig kan det tilføjes, at man under Jordarbejdet herude fandt Spor af et *Teglværk*. Bagger formodede, at Stenene til Julskov Hovedbygning var brændt her.

Den ældre *Langkilde* kom mange Aar efter til at grave paa samme Sted (han var vist i Færd med at plante Naaletræer) og fandt da selve *Tegloven* med Kul og Aske udenom. Herfra tog han Grundstenene til det *Skovfogedhus*, han lod opføre, og som endnu ligger ved Julskov.

Ore Skov.

Paa Baggers Tid var dette Areal, som ligger saa langt fra Julskov, delt i tvende Parter, der hver var i Drift sammen med en af Gaardens Hovedløkker. Her blev

aldrig gødet, thi at føre Gødningen saa langt, „var kun at plage Bønderne og spilde Halvdelen paa Vejen“.

Forhen var her meget mere Skov; men Kallager havde ryddet ca. 16 Td. Land ud mod *Villumstrup*, hvor der tidligere stod Egetræer, som i Gennemsnit maalte 3 Alen, og hvoraf der kunde blive 12 Alen lange Planker. For at skjule dette Hærværk skal han have tildækket en Del Stabber med Jord.

Ved Baggers Ankomst stod her kun 3 Ege tilbage, og de fik Lov til at blive staaende i hans Tid; thi vel kunde Bønderne faa en Hjulbøg nu og da, men ellers tog han aldrig noget Træ, „som det var gavnligt at lade staa“.

Han brugte endogsaa „*Klunke-Brænde*“ i sine egen Hus-holdning.

Ogsaa ud mod *Refsvindinge Brydemose* og *Kastel* var der ryddet en Del Skov; men alt dette lod Bagger atter tilplante. I Aarene 1768—71 blev i Ore Skov *opfret* 2000 Bøge. I Foraaret 1778 plantedes her 1700 Bøge, og Aaret efter blev der plantet 1500.

Den Gang anede Bagger ikke, at Skoven under et langt senere Magelæg, hvorved Julskov fik de saakaldte *Svendsløkker* m. m., skulde komme bort fra Gaarden.

Foruden de her nævnte Løkker, havde Julskov enkelte mindre, af hvilke kan nævnes *Grofte Molles Løkker* i *Saaderup*. Her havde Gaarden sin meste og bedste *Høbjergning*. Men da ogsaa her blev gravet Grøtter, og Vandet bortledt, saa at Høet kunde sættes i Stak paa

Stedet, satte Mølleren sig til Modværge og anlagde Sag. Ved det paafølgende Forlig fik han derfor udbetalt 100 Rd. af Bagger „og kunde saa rejse med sit, hvorhen han vilde.“

Mølleren, som forøvrigt ogsaa var Urmager, paastod under Sagen, at saafremt Mølledammen gik tom, og Engen blev tør, vilde Verden forgaa!

Imod denne Snak indvender Bagger: „Hvor ingen egen Tilsyn er, og god Orden regerer, dær vil Fordærvelsen — den Mennesker i saa mange Maader paafører sig selv, skønt egen høje Indbildning altid sætter Skylden paa Gud og Lykken, naar det gaar dem ilde — hastig paafølge og komme af sig selv.“

Om Gaarden øvrige Drift fortæller Bagger, at det for hans Ankomst var Skik aarlig at pløje $\frac{2}{3}$ af Marken saa at der kun blev 50 Td. Land til at sommerføde 80—90 Køer,*) at man derfor græssede i *Ore Skov* paa *Hesselholmen*, og at dette i høj Grad gik ud over de unge Træer Alligevel døde flere Køer hver Vinter, thi de kom sommer-sultede i Hus, havde ej heller faaet tilstrækkelig Vand, da der selv i de bedste Løkker ikke fandtes ordentlige Vandingssteder. Under disse Forhold var Kvægbestanden alt for stor, men derved trode man at holde Gaarden i høj Pris.

Gødningssmaaden var her som almindelig:

Om Efteraaret blev Gødningen udført paa den saakaldte *Bygjord* og derefter nedpløjet.

I Saatiden blev Marken atter pløjet, hvorved Gødningen kom ovenpaa. „Men da Julskovs sure og kolde Jor-

*) Et ualmindeligt stort Antal.

der ej kunde faa synderlig Kræfter af slig grøn Møg, som ved Oppløjning kom til at ligge ovenpaa og af Sol og Vind udtørredes, saa var det højst fornøden at gøre en Forandring. Møg udkøres nu, naar Hestene har hvilet lidt efter Vaarsæden, og sættes i Hov, dækkes derefter med Halm og Græs og sidder saaledes i 5 Fjerdingsaar. *Heste-, Ko- og Faaremøg* blandes med *Skovbrugsmøg*, som paa denne Maade forraadner i hinanden, og saa giver det én disse Jorder overmaade tjenlig og rar Gødning, som udstrøes kort før Rugsæd og straks nedpløjes, hvorved Jorden ulig bedre beholder Møgets Kræfter og give ikke alene en velsignet Rughøst men og ypperlig Græsning udi Hvileaarene.“

Virkingen blev saa iøjnefaldende, at fremmede, som kom forbi Julskov, lagde Mærke til, at der blev nogle Læs Hø paa Græsmarken, hvor Køerne daglig gik.

Saaledes fortsatte Bagger i 12 Aar, men da blev Marken saa græsbundet, at den ikke ret vel kunde hærves i Stykker, og derfor blev Driften ændret noget.

Det er vanskelig for Nutiden at faa en nogenlunde klar Forklaring om, hvad Baggers Landbrug egentlig betød, hvor mønstergyldigt det har været, hvorledes Indtægter og Udgifter forholdt sig til hinanden o. s. v.

Enkelte Vink kan dog gives: Bagger begyndte ved det forsømte Gods med en Gæld paa 6000 Rd., svarede Skat af 12 Td. Hartkorn og afholdt iøvrigt de andre offentlige Afgifter, som hvilte paa Ejendommen; saaledes

maatte Julskov Aar 1762 — „i Anledning af Affæren med Rusland“ — udrede baade Skytter og Heste til Hæren.“

For at faa Godset samlet blev der købt Ejendomme for 10,000 Rd. Til Istandsættelse af Bygninger saavel som til Opførelse af nye medgik 4000 Rd.

Kvægpesten, som før er nævnt, forarsagede betydelige Tab.

Hertil kommer saa den betydeligste Post: *Baggers store Legater*. Herom senere.

Udgifterne var sikre nok, men hvorfra kom Indtægterne?

Gaardens aarlige Udsæd var ialt 70 Td. Korn, og i Henhold til Baggers Beregning avledes der i gode Aar 10—11 Fold, altsaa mellem 7—800 Td., hvad man efter Tidens Forhold, maa kalde særdeles tilfredsstillende. Kornpriserne vekslede naturligvis. Et enkelt Sted under Landgildeberegningen opgøres de saaledes:

1 Td. Rd. Rug gaar op mod 12 Skp. Byg.
1 „ Byg „ „ „ 12 „ Havre.

Eller:

1 Td. Rug kostede 12 Rd.
1 - Byg „ 8 „
1 - Havre „ 5 „ 4 Sk.

Smør og Flæsk nævnes saa godt som aldrig i Omsetningen. Tidligere Ejere, og da særlig Kallager, havde hugget løs i Skoven, naar de ikke kunde skaffe Penge paa anden Vis. „Ja, da den brave Sekmann ikke vilde tage sig betalt i Skovene, maatte han sælge Gaarden,“ hedder det.

Men Bagger holdt alt for meget af sin Skov til, at han kunde fælde et eneste Træ, som det var gavnligt at

lade staa; og han plantede, hvor andre havde ryddet med haard Haand.

En stadig tilbagevendende Post paa Indtægtsiden i den Tids Godsregnskaber er den *Landgildeydelse*, som Fæstebønderne maatte svare. Det var ofte en meget usikker Indtægt, som oven i Købet gav Anledning til megen Ufred mellem Herremanden og Bonden.

Hvorledes Forholdene i den saavel som i anden Henseende har været paa *Julskov Bøndergods*, derom vil det følgende Afsnit melde.

Herremand og Hovbønde.

Ved Baggers Ankomst hertil, bestod Julskov Bøndergods af 15 saakaldte „hele Gaarde“ og 1 Halvgaard.

Fordelingen var saaledes:

Refsvindinge havde 19 Beboere med 11 $\frac{1}{2}$ Gaards Hovning.
Kullerup „ 4 „ „ 2 $\frac{1}{2}$ „ „
Saaderup „ 4 „ „ 1 $\frac{1}{2}$ „ „

Selvfølgelig var der flere Beboere i de paagældende Sogne; man maa imidlertid huske, at Julskovs Gods laa spredt i 9 Kirkesogne, og at flere fremmede Herremænd havde Fæstegaarde, som laa her i Kullerup-Refsvindinge nær Julskov. Dette medførte mange Ulæmper, som det er let at faa Øje paa. I Jagttiden fandt Herskabet gerne ud til de mange større og mindre Ejendomme, som laa spredt rundt omkring. Denne Egnss Beboere fik ved saadanne Lejligheder Besøg af Herremændene fra *Holckenhavn*, *Ørbækklunde*, *Ravnholt* og *Hindemæe*, som alle var Lodsejere her. De medførte baade Heste og Hunde, og

derfor væltede de undertiden Bondens Risgærder, skræmte Kvæget bort og ødelagde en Del Korn. Ved Stævne og andre Sammenkomster i Bondebyen kom der let Ufred mellem de forskellige Lodsejeres Bønder. „Som Herren er, saa følger ham Svende“, og hvert Gods havde sine Skikke.

Endelig var der en anden Aarsag til Bøndernes Uenighed, idet deres Gaarde ikke paa langt nær var lige store, og følgelig blev Hovningspligten ikke heller ens for alle. Nogle gjorde „hel Hovning“, andre halv, Tredjedels eller Fjerdedels Hovning. „Ofte maatte derfor Eder og Bander udgøre, hvem der skulde til Hove, især naar Ridefogeden ej var akkurat i Optegnelser, og Ladefogeden tog Stikpenge.“

Intet Under derfor, at Bagger straks efter sin Ankomst hertil prøvede at faa Samling paa det spredte Gods og at faa udlignet det Misforhold, der var i Gaardenes Størrelse.

Gennem nogle Aar handlede eller mageskiftede Bagger saaledes med Fæstegaarde, at han i den Henseende naaede sit Maal: *Godsets Samling*.

Julskov havde før denne

Handel	216	Td.	4	Skp.	2	Fdk.	2	Alb.	H.	K.
Efter Handlen	301	„	1	„	2	„	1	„	„	„
Altsaa blev Hartkornet forøget med	84	„	4	„	3	„	2	„	„	„

Jævnfør Godsregnskabet paa de følgende Sider.

Godset tabte 7 Td. Mølleskylid ved Handlen, men det var snarere en Fordel, mente Bagger, da der laa 7 Møller paa ca. en halv Mils Afstand fra *Aas Mølle*.

Nu maatte der komme mere Sammenhold imellem Bønderne, tænkte Bagger. Dog er der en god Del Skuffelse i følgende Linier fra hans Haand: „Ved denne *Samling* forment jeg at faa den megen Sværger og Banden ved alle Stævner og Bysamlinger afskaffet, eftersom en god Politik imellem saa mange differente Lodsejeres Bønder var vanskelig at obtainere, har og end nu formedelst forrige Vaner sin Besværlighed, indtil den gamle Race er uddøet, men er dog — efter at en Del store Vanskeligheder formedelst de købte Bønders Ligning og Fæstebreve var kommen i Rigtighed — *ulig Forskel mellem før og nu*.

Men fordi jeg endnu kunde spørge adskellig *Mummelsnak* hos de *tilkøbte* om den Ligning, som imod deres Fæstebreve var sket, hvori de og fik Medhold af dem, som agtede at fiske, saa af Frygt for min egen hastige Død, der kunde foraarsage Ulejlighed for min Eftermand — og især Erfaring fra *Rødkilde* noksom har vist, hvad ugrundet Allarm Bønderne kan opvække — holdt jeg for at holde en *Generalforsamling* og i Rettens Overværelse lod alle Ting eksaminere med Bøndernes egen Forklaring om min Forholdsmaade, hvorved de alle, det Forretningen udviser, enstemmig har tilstaaet at være velfornøjet udi alle Ting.“

Den omtalte *Mummelsnak* var sikkert ikke uden Grund, thi omkring ved Aar 1764 gjorde Bagger sandsynligvis sit *første Forsøg* paa at „ligne Gaarde“ — for om muligt at faa mere ensartet Hovning. At Rettens Folk maatte tilkaldes i den Anledning, viser dog, at der har været Alvor i Bøndernes Modstand. Bønderne kunde nok klage over deres ulige Gaarde, navnlig naar det gjaldt at efterkomme Hoveripligt; men desuagtet var det ikke enhver Bonde, der paa et Vink fra Herremanden udleverede et Stykke af sin Fæstegaards Jord.

JULSKOV BØNDERGODS

HARTKORN OG LANDGILDE

REFSVINDINGE

Bøndernes Navne	Bopæl	Hartkorn			Rug		Byg		Havre		Smør	Lam	Gæs	Høns	Landgilde	
		Sk	Sk	Sk	Sk	Sk	Sk	Sk	Sk	Sk	Sk	Sk	Sk	Sk	Sk	Sk
Søvren Jørgensen	Refsvindinge	4	"	1 1/2	3	"	2	"	3	"	"	"	"	2	"	"
Knud Knudsen	"	4	"	3 2	"	"	8	"	3	"	"	"	"	4	"	"
Mads Hansen	"	4	2	"	"	"	3	"	2	"	"	"	"	4	"	24
Knud Pedersen	"	6	1	"	"	"	5	2	"	"	"	"	"	4	"	"
Jens Pedersen	"	8	6	3 2	"	"	7	4	3	"	"	"	"	"	"	"
Hans Pedersen	"	7	1	3 1	"	"	6	4	3 1	"	"	"	"	4	"	"
Jens Hansen	"	7	5	1 2	"	"	6	6	3 1	"	"	"	"	4	"	"
Hans Iversen	"	5	"	2	"	"	3	4	2 2	"	"	"	"	4	"	"
Lars Povlsen	"	1	"	2	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"
Steen Hansen	"	5	5	1 1	"	"	6	"	"	2	"	"	"	4	"	"
Søvren Olesen	"	5	6	3 2 1/2	"	"	6	"	"	8 1/2	"	1/4	1/5	1	"	"
Peder Simonsen	"	6	4	2	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Jens Christensen	"	3	5	2 1	"	"	3	"	1	3	"	"	"	2	"	"
Hans Pedersen	"	6	5	1 2	"	"	6	"	1	6	"	"	"	4	"	"
Hans Magelund	"	3	3	1 1	"	"	3	"	1	2	"	"	"	"	"	"
Claus Simonsen	"	6	2	3 2	"	"	6	"	3	"	"	"	"	2	"	"
Søvren Christensen	"	1	6	2 1	"	"	1	6	"	5 1/2	"	1/4	1/2	1	"	"
Mads Andersen	"	7	2	2 2	"	"	6	"	3	"	"	"	"	4	"	"
Peder Jørgensen	"	4	2	"	"	"	4	"	4	7	"	"	"	2	"	"
Peder Bech	"	1	7	3	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Peder Hansen	"	3	7	1 2	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Kallehaug Gaard*)	"	12	4	2 1 2	"	"	4	"	6	"	"	"	"	8	"	"
Peder Hansen	"	10	4	3 1/2	"	"	3	"	3	"	"	"	"	4	"	"
Peder Pedersen	"	6	5	2 1 2	"	"	3	"	2	"	1/4	"	"	4	"	"
Hans Rasmussen	"	6	2	3 1	"	"	3	"	3	"	"	"	"	2	"	"
Hans Søvensen	"	7	3	3 2	"	"	2	"	3	"	"	"	"	6	"	79 1/2
Anders Andersen	"	9	2	"	"	"	2	2	3	"	1/4	"	"	4	"	"
Hans Hansen	"	8	6	2 2	"	"	2	2	6 1/2	"	"	"	"	4	"	"
Rasmus ?	"	3	3	3 2 1	"	"	4 1/4	"	1	"	1/2	"	"	3	"	"
Lars Rasmussen	"	8	2	"	"	"	2	2 1/4	3	"	"	"	"	4	"	48
Ole Andreasen	"	6	7	1 2	"	"	1	2	4	"	1/2	"	"	4	"	"

*) I en Jordebog staar Kallehaug opført under Betegnelsen: Kgl. Maj. Bygterpods. Til det anførte Landgilde lægges 2 Læs Hø fra Kallehaug og 10 Æg fra Ole Andreasen.

KULLERUP.

Bøndernes Navne	Bopæl	Hartkorn			Rug		Byg		Hayre		Smør	Lam	Gæs	Høns	Landgilde		
		Td.	Sk.	Fdk.	Alb.	Td.	Sk.	Td.	Sk.	Td.					Sk.	Td.	Sk.
Tilhørende Julskov gamle Gods	Kullerup	Niels Knudsen	5	6	2	1	"	5	"	2	5	1	1	2	"	"	
		Jørgen Nilsen	6	5	2	1	"	6	"	2	2	1	2	4	"	"	
		Søvren Hansen	4	5	2	1	"	4	"	2	5	"	1	4	"	"	
		Jens Hansen	7	4	"	2	"	6	"	3	1	"	1	4	"	"	
Købt fra Juelsbjerg	"	Peder Nilsen	5	6	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	10	32
		Anders Nilsen	5	5	"	"	"	5	2	"	"	"	"	"	"	3	32
Købt fra Holchen- havn.	"	Peder Jørgensen	9	"	3	"	"	5	4	2	4	1	2	5	"	58 ¹ / ₂	
		Morten Poulsen	9	3	3	2	"	6	"	1	6	1	1	2	4	2	24
		Jørgen Michelsen	5	3	1	1	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"

SAADERUP.

Tilhørende Julskov gamle Gods	Saaderup	Jens Hansen	2	2	3	2	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"	
		Peder Madsen (Skovskyd 1 2 Alb.)	4	1	3	"	"	4	5 ¹ / ₄	2	3	"	1	2	"	"	
		Jørgen Olsen	6	4	"	2	"	4	"	4	"	"	1	1	2	"	"
		Claus Hansen	4	6	"	1	"	4	7	2	4	"	"	"	"	"	"
Købt fra Holchen- havn.	"	Just Nilsen	4	6	1	2	"	3	"	1	"	"	"	"	"	"	
		Hans Madsen	3	2	2	2	"	3	"	1	"	"	"	"	"	"	

Købt fra Holchen- havn.	"	Jørgen Rasmussen	9	5	"	"	"	5	"	2	"	1	1	"	1	72
		Grøfte Mølle	5	2	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	16	"
		Mølleskyld	4	"	2	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
		Skovskyd	"	2	3	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
		Grønne Mølle	3	7	2	1	"	6	"	2	"	1	2	4	"	"
Købt fra Holchen- havn.	"	Mølleskyld	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

VINDINGE.

Dette Hart- korn er købt af Nyborg Kirke og dels fra Ør- becklande.	Niels Rasmussen	Vindinge	3	1	"	2	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"

Foranførte Hartkorn er, naar Mølleskyld og Skovskyd udeleides, ialt 299 Td. 5 Skp. 1 Fdk. ¹/₅ Alb.
 Hertil lægges følgende Hartkorn, som *Presten* og *Husmandene* har 1 - 4 - 1 - ¹/₅ -

Ialt 301 Td. 1 Skp. 2 Fdk. 1 Alb.

Foranførte Regnskab som Bagger selv har opstillet, viser tydeligt nok, at Uligheden var stor baade med Hensyn til Hartkorn og Landgilde. Men en tilsvarende Ulighed forefandtes i *Marken*. Og naar Talen derfor var om Hoveri, kom der stadig Uenighed mellem Bønderne — selv efter, — at den før omtalte Delingsplan var forsøgt Thi den Bonde, der havde lidt Hartkorn, paastod, at den større Hartkornsbesidder med mere Jord burde udføre meget mere Hoveri; og Bonden med det store Hartkorn kom altid til det modsatte Resultat.

Omsider tabte Bagger Taalmodigheden og gav sig til at gennemføre en radikal Ligning.

Han udtaler sig herom saaledes: „For dog i Tiden at vide, om det var *Beboerne*, eller det var *Jorden*, der havde Skylden, saa var en *Generalomdeling* fornøden.“

Denne blev 1770 foretaget i

Refsvindinge.

Her havde Julskov ialt 21 større og mindre Steder, af hvilke de 19, som før nævnt, gjorde 11 $\frac{1}{2}$ Gaards Hovning. Men ved Baggers Ejendomshandel kom saa at sige hele Byen under Julskov. Kun 2 Ejendomme — nemlig *Annekspræstegaarden**) og det saakaldte *Krumstrup-*

*) Nuværende Matr. Nr. 39 er en Del af denne Gaards Jorder.

Sted*) — var endnu under andet Herskab. Julskov havde derfor betydelig mere Raaderum end forhen.

Bagger sammenkaldte da Bønderne og foreslog dem en fuldstændig ny Deling af Jorden.

Bønderne stillede visse Krav, blandt andet det, at en Gaard, kaldet *Bjerregaarden*, som tilligemed 5 andre Gaarde var købt fra Holchenhavn, skulde nedlægges, da den laa paa et ubelejligen Sted, og fordi man ved dens Nedlæggelse kunde spare Hegn og faa noget mere Toftejord til Byen.

Dette gik Bagger ind paa. Men for ikke derved at komme i Strid med den Kgl. Forordning, som værnede Hjem og Arve, blev der senere opført et Hus „paa Byens yderste Grund ved Landevejens Led ud mod Ørbæk; og for at Beboerne her Byen til Nytte kan vogte dette Led“, blev der tillagt Huset 14 Skp. Land af Julskovs „Skræddergrund“,**) som laa netop i denne Mark. Samme Hus fik Navn efter den Grund, hvorpaa det opførtes, og blev kaldt *Rødstenshuset*. Ogsaa et andet Hus, som Bagger lod opføre, fik Grundens Navn og blev kaldt *Langbjergshuset*. Beboerne i de to Huse var vist de første Udflyttere fra Refsvindinge By.

Under den fortsatte Forhandling angaaende Omdelelingsplanen tillod Bagger endvidere, at en Del Agre, som Julskov havde i Byens Marker, maatte gaa med ind under Delingen.

Denne kom da i Stand paa følgende Maade: Julskov Fæstegods her i Byen blev indrettet saaledes, at det omfattede 27 lige Gaarde; følgelig blev hver af Byens Marker — nemlig *Aasbjergmarken*, *Bøgebjergmarken* og *Hede-*

*) Selvejergaard.

**) Havde tilhørt *Skrædderigaarden*, som fra ældgamme Tid ogsaa kaldes Julskovs „øde Gaard“. Hartkorn: 9 Td.

marken — inddelt i ligesaa mange Parter. „Og da nu det ene med det andet var afsatte i 27 lige Parter, og ingen vidste sit . . . blev Byen inddelt i 3 Laug, 9 Gaarde i hvert; og saa tog enhver ligesom Lodden ham tilfaldt“ — ved Lodtrækning! Dette var usægtelig en egen Maade at dele Agre paa. Her tages intet Hensyn til Gaardens eller Tøftens Beliggenhed. Det hele blev afgjort ved Lodkastning!

Hver Helgaard blev paa ca. 7 Td. Hartkorn. For at skaffe Plads til flere Beboere uden derved at forøge Tallet af Byens jordløse Huse, blev 3 af de lignede og inddelte Parter gjort til 6 Halvgaarde. Den ene af disse underlagdes *Kallehavegaard*, hvor der var Husrum for to Familier, hvorimod de 5 andre Halvgaarde hver fik sin Fæster. — *Husmændene* blev ej heller glemt, idet Bagger var saa hensynsfuld at give dem Part i den Jord,* som ved Lodkastningen tilfaldt Julskov.

Saaledes fik hvert af Byens 24 Huse, *Skolen* medregnet, 2 Skp. Land i hver Mark, „*hvorved Husmændene vandt nogen Næring for sig og Kreatur, og Byen blev tillige befriet for den Plage,**) som den i Forvejen havde haft nok af.*“

Da Julskov fremdeles vedblev at afholde de offentlige Afgifter, som paahvilede denne Jord, maatte hver Husmand aarlig paa St. Knudsdag betale Herskabet 1 Rd.

Efter at have redegjort for hele denne omfattende Plan tilføjer Bagger, at Julskov ellers ikke burde have tabt derved, thi den salige *Sekman* modererede Landgilden betydeligt. Før hans Tid maatte Julskovs Fæstebønder i Henhold til Jordebøgerne udrede baade *Brænde-Kul,***) Rafter, Hø og Hvæde* til Herskabet.

Desuagtet afkortede Bagger den aarlige Landgilde

*) Skræddergrunden og den nedlagte Bjerregaards Jorder.

med ialt 26 Td, 5 Skp. Byg. Men han glemmer ej heller at gøre opmærksom paa, at det blev gjort med Bøndernes Vel for Øje.

I Henhold til Hoverireglement af 21. Septbr. 1773 skulde 20 Refsvindinge-Bønder gøre Hoveri, de øvrige betaler „Hovningspenge“, der svarer til 12 Skp. Rug pr. Mand. Men da „dyre Aar“ indtraf, bad alle Bønderne om at være fælles om Hovningen saavel som om Afgiften. Dette bevilges. Men endda var Bønderne ikke tilfredse. De klager nu over, at de ikke kan skaffe Arbejdskraft, Tjenestekarlene søger til Købstæderne, hvorfor Bonden maa nøjes med at have en Daglejer 2-3 Gange om Ugen.

Men Bagger kendte sine Folk. Han lokker for dem, overtaler og *moraliserer*: „Paa den udvisende Høflighed, Flittighed og Skønsomhed (der dog sjælden, og mindst hos Bønder varer længe) maa de tilbageværende 2 Helgaarde — vedkommer ikke Kallehave — *for en Tid* pløje, saa, høste samt indavle hver 2 Skp. Land af den Part af Skræddergrunden, som Julskov endnu har tilbage i Byens Mark.“

Hver af de 5 Halvgaarde faar ligeledes betroet en Part af samme Grund at drive. Og dette maatte anses for en saare let Hovning, som Bønderne straks kunde miste i Tilfælde af, at de ikke udførte Arbejdet tilfredsstillende eller ikke opførte sig vel mod Bagger.

Hver Helgaard maatte desuden udføre 3 Dages „Jordagen“ aarlig paa Julskov. Halvgaardene, det halve.

Hovningen var virkelig paa forskellig Vis bleven lettet betydeligt, mest ved Godsets Samling. Men B. tilføjer ogsaa: at Husbonden paa Julskov herefter skal være forsigtig med yderligere Moderation, thi derved holdes de hovningsværende i Frøgt. saa og i Stand til at

betale Skatter, Landgilde og Hovningspenge, som ved en stærkere Hovning ikke blev mulig. Men ogsaa for, at de hovningsfri kan se Gaardens Flittighed og Anstalter, dem til Eksempel.

Aldrig har jeg villet eftergive 1 Skp. af det nu fastsatte Landgilde. Tidligere har jeg i Misvækstaar ydet Hjælp for mer end 900 Rd, som dog blev tilbagebetalt i Løbet af 1 Aar. Thi hvad Bonden faar som *Laan* eller *Udlæg*, tror han igen at være skyldig, men ikke saa med Landgildes Eftergivelse.

Man skal overmaade se sig vel for med Bonden, at han ikke føres udi en ond Vane, da han, naar man ved tilføjede Tjenester glemmer at moralisere for ham, straks gør Hoflighed til Skyldighed. Hvor villig man end derfor kan være til at tjene sin Bonde i alt muligt, som ham fornoden er; ja i hvor omme man end kan være ved at sige ham nej, saa maa det ham tilstaaede altid belægges med Ord, som kan overbevise ham, at det er hofflig Føjelighed og forebygge ham Tanker om Skyldighed; thi en Bondes Uskønsomhed er meget stor, naar han ikke bestandig ved Eksempel fra andre Steder overbevises.

Hvorledes onde Vaner og Lidelighed paa dette Sted før min Ankomst havde taget Overhaand, fik jeg noksom at mærke, da hverandet Hus i Refsvindinge, som paa den Tid havde 6 Lodsejere,*^o) var Krokipper og Spillehus; da *Skovtyveri* var saa almindeligt, at de end ikke undsaa sig ved at stjæle tæet her ved Gaarden, hvilket begge Dele har kostet mig mange vaagne Nætter; thi for at faa Lidelighed afskaffet gik jeg nogle Vinternætter herfra, naar alle andre Gaardens Folk var til Sengs, paare og alene,

*^o) Herremænd, som havde Ejendomme her.

at jeg ikke skulde røbes, i Mulm og Mørke op til Byen, listede mig til de lysede Steder, hvor jeg ved Vinduer og Døre saa og hørte alt, hvad passerede, og efter at jeg ligesaa uformærket var kommen bag ind i min Seng igen, kunde jeg om Morgenen sige de ankomne Tærsekarle, hvem og hvad de havde forrettet samt opregne enhvers Spillecord og Svar. — Og fordi jeg ved en anden Lejlighed førte et Tingsvidne over Ord, som ved et Skovtyveri om Natten var talet paa vild Mark (jeg har skaffet stjaalet Kirkebly tilbage) fik jeg Navn af *Troldmand*.

Men de saa efterhaanden, at jeg ikke søgte mit eget og blev overbevidst om, at jeg aldrig lod ske allermindeste uretfærdige Behandling i nogen Ting, *hvilket er det bedste Hekseri, man kan begaa.*

Kullerup.

Her havde Julskov før Baggers Tid 4-5 Fæstegaarde som ej heller var nær lige store. Se Godsregnskabet.

Bagger tilkøbte 4 Gaarde og et Par Huse. Det ene af disse har sikkert ikke været solidt, thi dær maatte opføres „4 Fag Stenhus med to Floje;“ desuden blev Huset forsynet med ny Døre og Vinduer, Fjællegulv, Panel under Loftet, og en Skorsten blev opført. Men det var ej heller nogen almindelig Fæster, som skulde bo her. Huset blev nemlig en behagelig Bolig for en *Distrikts Officer*; sagtens den Mand, som skulde indøve Egnens Bønderkarle i Landmilitsens Hemmeligheder. Officerens Fæstebrev indeholder Bestemmelse om, at saafremt han skulde drage bort i Kgl. Maj. Tjeneste og blive borte, maa Hustruen fremdeles bebo Huset.

Ogsaa her i Kullerup søgte Bagger at „ligne Gaarde,“

men det havde sine Vanskeligheder, thi han var ikke Eneherr i Byen. 2 Gaarde tilhørte *Nyborg Præstekald*, 1 var under *Rønninge-Søgaard*, og disse Ejendomme var ikke til Salg. Alligevel trøster det Bagger, at han næsten har fordoblet Julskovs herværende Bøndergods, der nu er paa 8 Gaarde, saaledes lignet, at hver fik 7 Td. 4 Skp. $1\frac{1}{2}$ Alb. H. K. Hartkornet er højere her end i Refsvindinge, hvorimod Landgilden ikke forhøjes, da Kullerup mangler Torv og Gjærdsel. Ved Landgilden, er der endvidere det at mærke, „at det nu om Stunder er umuligt for Bønderne at svare Smør, hvorfor dette omregnes til Byg.“

De 8 Kullerup-Mand faar som en Slags Belønning for Flid og Trofasthed hver 3-4 Læs Udvisningstræ om Aaret; derved afholdes de ogsaa fra Skvtjveri.

Bagger siger herom: Dersom Bønderne ingen Træhjælp bekom, maatte de jo nødvendigt stjæle det, som de hverken kan faa eller taale at købe. Og hvad er saa mest fordelagtig, selv at udvise eller lade Bonden stjæle hvilket han synes bedst om?

Saalænge Bonden faar nogen Udvisning, har man Ret til at prædike Moral . . . Dersom Bonden ikke aarlig faar noget Hjulbøg til Udvisning, vil den i min Tid saa rare som yndige *Refsvindinge Nyhave**) opfædede og i Fred holdte Overskov, snart faa Fødder at gaa paa, thi disse prægtige 12—16 Al. høje Ege og Bøge kan om en føje Tid blive skønne for Bonden saavel til Hjulbøg som Plovbomme og andet Brug, og ved Stjælen sær magelig at læsse . . . Ja, dersom Bønderne efter min Tid mærker, at Husbonden nok kan komme i Marken og Skoven, men dog hverken kan *se* eller *savne*, kan den forrige Metode snart igen blive brugelig, at de uagtet Udvisningen dog

*) Bønderskoven.

stjæler, da en nonchalant og skødesløs Husbond (hvis Natur Bonden snarere end den største Philosophus skal vide at udstudere) tilforladelig kan vente sig en saadan Behandling, i hvad Foged, Ladefoged, Skytte eller andre Øjentjenere eller Medstjælere han end dertil antager, da de alle trække paa samme Linie, og den ene Ravn ej hugger Øjet ud paa den anden.

Saaderup.

Julskov havde for Baggers Tid 6 Fæstegaarde og nogle Huse i Saaderup By. En herværende Gaard, som tilhørte *Holchenhavn*, fik Bagger købt, og ud over dette skete der ikke nogen væsentlig Forandring.

Husmændene maa betale 1 Skilling pr. Skp. Land, skal *en* Dag om Aaret hjælpe Gaardmændene med Gærdsels Vedligeholdelse og er dermed fritaget for al anden Ydelse.

Tæt ved *Biskoptaarup* laa et faldefærdigt Hus kaldet *Kattesundet*, hvortil der ifølge Matriklen skulde være 4 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. H. K. Men da det ikke var Bagger muligt at finde Jordlodden — og ingen vidste, hvor Jorden var bleven af, thi den havde været forkvaklet bort lige siden Krigens Tid, hvorimod Skatterne godt nok var der, forærede Bagger Herredsfoged *Bus* „saavel Herligheden som Besværligheden.“

Et Fæstebrev.

Ved at gennemblade Julskov gamle Fæsteprotokol, der indeholder Fæstebreve fra 1719 til hen imod vor Tid, bliver man opmærksom paa, at der er en egen mild og menneskelig Tone over flere af de Breve, Bagger har udstedt.

Her er et Eksempel:

Jeg Frid. Bagger til Julskov. Kgl. Maj. virkelig Kammerraad tilstaar herved, at da Gaardmand *Peder Hansen* udi Refsvindinge, der nu er over 80 Aar gl. og ofte maa holde Sengen, nu formedelst Alderdom og Skrøbelighed ikke længere fortrøster sig til at kunde cene forestaae sin Gaard og udrede deraf, hvad han bør, og han dog nødigt endnu vilde frasige sig alle Ting, saa har jeg efter hans og hans Hustrues Begiering stædet og fæstet, ligesom jeg og herved stæder og fæster til hans Søn *Hans Pedersen*, som er født der i Gaarden og 26 Aar gl. Halvparten af samme Gaard, som efter sidste Omdeling staaer for Hartkorn i alt Ager og Eng 7 Td. 3 Fdk. ¹⁰/₁₂ Alb. hvilken Halvpart benævnte Hans Pedersen maae, saalænge hans Fader og Moder selv vil forestaae den anden halve Deel, nyde og bruge paa den Maade:

At han udi rette Tider svarer de deraf givende Kgl. Kontributioner, som enten nu ere eller herefter paabuden vorder, samt til hver Martiny Dag leverer i Landgilde 2 Td. Byg, 2 Td. 1 Skp. Havre, ¹/₂ Lam, 1 Gaas, 1 Høne og 10 Æg.

Og hvad Hovningen er angaaende, da forretter denne Gaard lige Hovning med de andre 19 Gaarde der i Byen, som i Følge den allernaadigste Forord-

ning af 12. Aug. 1773, og derpaa under 30. Juny 1774 confirmerede Hoveri-Bestemmelse, ere ansatte til at forrette Hovningen ved Julchov.

Naar Hans Pedersens Fader og Moder ikke længere vil forestaae den nu beholdende halve Deel af Gaarden, da tiltræder han samme, og derefter saavel i Henseende til Hovning, Skatter og Landgilde, som i alle Tilfælde forholder sig paa selv samme Maade som nu efter andre Hovningsgaarde der i Byen.

Men saalænge Fader og Moder selv vil forestaae den halve Deel, skal han dem som en lydige Søn gaac til Haande udi alle Ting, og efter Faderens Død følge sin Moders Raad, som den, der længe formedelst Mandens Alder og Svagelighed med Berømmelse har ligesom bestyret alle Ting, og Sønnen desaaarsag ogsaa pligtig at være hende en lydige Søn.

Og hvad enten hun kort eller længe skulde faae i Sinde at forblive ved sin Part af Gaarden, han da er villig saavel imidlertid som derefter at hjælpe hende til Rette i sin Alderdom og se derhen, at intet enten af Skatter, Hovning, Landgilde eller Gaardens Vedligeholdelse staaer tilbage.

Formedelst saadanne Omstændigheder og til desmere Opmuntring til Opfyldelse af sine Pligter og sønlige Skyldighed mod sine Forældre haver han nu strax ej betalt meere paa Fæstet end 13 Rd. 2 Sk., og til førstkommende Paaske har han lovet atter at betale lige saa meget, da det mindste af Fæstet, som ellers ialt bør være 66 Rd. 4 Sk., maae henstaae, indtil han oppebærer Gaardens fulde Indkomster, og paa hvilken Tiid skal handles med ham efter forefindende Omstændigheder, deels hvorlængde Faderen

leve og udfordre vedbørlig Pleje, dels hvorledes der befindes, at han sig mod disse sine gamle Forældre haver opført, *herefter* skal det anordnede Fæste enten modereres eller fuldt udbetales.

lovrigt retter han sig efter Loven og Forordningen, er mig som sin Husbonde eller beskikkede Fuldmægtig horig og lydige, samt opfører sig som en lydige Søn imod sine Forældre og som det en skikkelig, ædruelig og ærkeiær Fæstebonde vel egner og anstaaer. Alt under dette sit Fæstebrevs Fortabelse.*)

Julchov, den 4. Novb. 1774.

HANS PEDERSEN. FRID. BAGGER.

Refsvindinge Bylov.

I sine lyseste Øjeblikke drømte Bagger om, at denne Egn under hans nidkære og omsorgsfulde Styre skulde naa at blive „en saare skøn Republik“, der kunde tjene som lysende Eksempel for andre Egne. Med Glæde og Selvfølelse hævder han ogsaa, at der undertiden kom fremmede Herremænd hertil for at faa veiopdragne Tjenestekarle.

Som et Led i hans Opdragervirksomhed, der jo sær-

*) I et andet Fæstebrev advares Fæsteren mod at befatte sig med „Krohold“ eller „Brændevins-Skænken“.

lig tog Sigte paa, at holde Bønderne til Flid, Orden og Troskab, fremkom Refsvindinge Bylov, et Aktstykke, der bedre end noget andet giver et Billede af, hvorledes Bagger vilde have, at Bondens Virke skulde forme sig Aaret igennem.

Her har den nidkære Herremand dog nok forregnet sig en god Del. Han gaar uden videre ud fra, at naar han udsteder Loven og sender et Eksempel af denne ind i hver Fæstegaard, saa har Bønderne at rette sig derefter. Og Loven sikrer dem Penge for Angiveri. Men saa let lod Bonden sig ikke narre. Han vidste, at Loven ikke var godkendt paa Bystævnet, ingen Bonde havde sat sit Navn under den. Og det laa fjernt fra Bonden at spille Angiver, selv om der kunde tjenes et Par Skilling derved.

I sin Helhed lyder Loven saaledes:*)

Instruks eller byelov

for Refsvindinge bye, Juulschous gods, indrettet efter samme byes omstændigheder af eieren, Friderich Bagger, kongl. majestæts kammerråd. Odense 1773. Trykt i det kongel. privil. adressecontoirs bogtrykkerie.

I. Om gierdeskov og gierdernes vedligeholdelse.

1. Strax efter nytår skal alle mændene rådføre sig med hinanden, hvor de vil hugge giersel og stavre; og naar dette er overvejet, skal de forespørge sig, om det er med herskabets villie, og hvis så er, skal de bestemme én dag, på hvilken de vil begynde at hugge, dog i laugvis eller hver ni gårde sammen, på det hver mand kan

*) Efter „Vider og Vedtægter“.

finde sit eget mål og ei hugge noget fra naboerne. Hvilken mand da ei møder i sit laug på bestemte dag at hugge gjerdsel på sit eget mål, han bøde til lauget for sin efterladenhed, første gang 8 sk. og siden dobbelt.

2. Hvilken mand, som hugger noget skov, stavre eller torn fra en anden, hvor lidet det end er, han betale skaden og bøde desuden til byens casse, første gang én mark og siden dobbelt.

3. Ingen må efter første maidag hugge noget skov, stavre eller torn, under straf af 4 mark, det halve til Angiveren og det andet halve til byens casse.

4. Så snart sneen om foråret svinder bort, skal alle gjerder både vang-, tofte- og haugegjerder vere gablukkede, hvilket oldermanden skal tilsige dem og have indseende med at ske.

5. Alle vanggjerder skal vere i forsvarlig stand til første maidag og den dag syvnes efter gammel skik.

6. Tofte- og haugegjerder, som ei ere hovedgjerder, gjerder enhver, om og som han vil have dem i fred. Fanger han selv skade, fordi han ei lovlig gjerdet havde, da have skade for hiemgiæld, men fanger anden skade, da betale gjerdeieieren skaden. Og er gjerdeieieren uberettiget nogen mands der indkomne creature at indtage og anholde, med mindre han lader stige gjerder ligesom markgjerderne syvne af bymændene voldermissedag, at de da ere og siden holdes i forsvarlig stand.

7. Ligeledes skal alle gjerde om rugmarken vere i forsvarlig stand hele vinteren, hvilket oldermanden skal have flittig tilsyn med ikke at forsømmes. Og skal samtlige, som har del i rugmarken, øse sneen fra gjerderne, når behov gøres, uanset hvis gjerderne ere.

8. Hver mand skal årlig sætte i mindste 3 favne

stengjerde på den måde, som er anvist*) og nu i tre år har været brugt og ei anderledes, thi dermed kan best afstedkommes, stavrene forkortes, gjerdeskoven spares, svinebrud afværgeres og stene samles af jorden. Hvo som sætter mere end 3 favne, han nøder de fem første år fra Juulschov for hver favn, som er 5 kvarter høj, 8 skilling. Og skal dette hver mortensdag efterses og afgøres.

9. Hver mand skal ved sine vanggjerder sætte sit navn på en stavre eller pæl, som kan drives i jorden på det oldermanden kan kiende dem, når han går i marken.

10. Hver mand skal årlig opfrede nogle læetorne, især på de steder, hvor der er slet mark.

11. Ingen må afhugge nogen læetorn under straf af 4 mark, det halve til Angiveren og det andet halve til byens casse. Men rette tide at stive dem forbydes ikke.

12. Ingen må rydde noget skov uden herskabets Samtykke, enten lidet eller stort, under straf af 4 mark, det halve til angiveren, og det andet halve til byens casse; og desuden ståe herskabet til ansvar efter loven.

13. Både husmænd og gårdmænd skal årlig plante nogle pile ved deres haug-, tofte- og vanggjerder, som både hjælper på gjerdsel og gjør, at gjerderne ikke saa let falder, alt under den straf loven påbyder.

14. Hver mand skal sætte en rad sten langs ved sine hiemgjerder for at holde svin fra dem.

15. Så bør og hver mand årlig plante nogle frugttræer, indtil han i mindste har 20 stykker i god vext; og årlig at legge nogle humle, indtil han i mindste har

*) 3 øvede Arbejdsmand fra Brændegaard kom hertil paa Bagger's Opfordring for at vise Bønderne, hvorledes Stengærdene skulde sættes. E. P.

30 kuler, om han dertil haver plads, samt årlig såe i mindste 1 skieppe hør- eller hampfrøe, alt under den straf loven påbyder.

II. Om pløining og sæd.

1. Enhver skal stræbe at fælle sin jord det første ske kan, noget i efteråret, når de er færdig med rug-sæden, og det øvrige i foråret, såsnart frosten går af, og jorden ei er for skiden.

2. Når det er tienligt at såe erter, skal alle mændene rådføre sig med hinanden, hvad dag de vil begynde og i hvilken mark, og skal alle til den vedtagne tid pløje og såe på en gang, så bliver og kornet tienlig at høste på én tid, som nøje bør tages i agt for tiendens skyld. Og skal den vedtægt gælde, hvorom to trediedele eller tre fjerdedele af bymændene ere enige; men ellers ikke.

3. De skal og gjøre vedtægt, når de vil såe havre i rugmarken, og alle begynde på den bestemte dag. Og i hvilken mark de da begynder at såe, skal såes gandske færdig med det slags sæd, førend de begynder i nogen anden; med mindre én eller anden måtte have nogle få side og skidne stykker, at de da ikke vare tienlige at såe.

4. Når de synes, fallen er tienlig at tage og, skal de ligeledes vedtage og bestemme en vis dag, da hver mand skal møde i fællemarken med sin ploug og tillige bestemme, hvor mange bæster en hver må have i fællemarken. Befindes nogen her udi forsømmelig at begynde pløiningen, pløjer ikke én mark færdig, før han begynder i en anden, og ei alle tider holder sig vedtægten efterrettelig, han bøde-til byens casse første gang 1 mark og siden dobbelt. Såsom det er deres egen

nytte, at kornet kan på én tid blive tienlig at høste, og den ene ei skal lide ophold efter den anden i tiendetiden, som ellers ofte ske:

5. Hvor ingen rén endnu er imellem agrene, der skal hver mand være pligtig at lade ståe en halv fure jord til skiæl imellem agrene, på det den ene ei skal pløje den anden for nær. Oppløier nogen sådan skiælfure, han bøde til byens casse første gang 4 mark og siden dobbelt.

6. Er nogen, som ei rét véd skiællet, da skal han tage naboerne med for at udvise det rette; thi ingen må gjøre skiæl efter eget tykke.

7. Når de ploier i rugmarken om foråret, skal de enten vende på deres eget eller bære plougen om for enden og ei gjøre skade på naboens rug, som ofte er sket.

8. Fordi meget ulige jordmåle af høje og side steder iblandt hverandre og på adskillig måde situerede har forhindret at inddele byens jorder efter ønske i fem marker, og der desårsag af de mest egale jorder er udsøgt en årlig mark, som til de andres bedre hvile i plættevis kan forhjelpe, så må i denne årlige såkaldede *Nyemark* ingen pløje eller såe noget uden efter vedtægt på de skifter, som med herskabets samtykke bliver drevet i følge med enhver af de andre marker.

9. I enhver af de andre marker skal hver helgård lade hvile årlig tvende tønder land, hvilket bør mages således at nogle mænds hvilende stykker kunde være samlede, da en kornager imellem tvende leje altid tager skade.

III. Om skiæl at sætte og holde vedlige.

1. En gang om året, nemlig når vårkornet er tilsæt,

skal alle mændene samles og sætte faste skiæl, først imellem laugene og siden mellem mandsparterne både ved agrene, engbond og skovmåle især høvdeskiæl; thi de, som cier høvderne, vil gjerne pløje nogle furer mere, end de bør.

2. Hvilken mand, som pløjer mere til sin høvd, end han bør efter skiælet, han pløje det tilbage igjen og desuden betale til byens casse, første gang 1 rdl. og siden dobbelt, at enhver kan beholde det, ham med rette bør efter lodkastningen og byens ligning.

3. Hvilken mand, der tilegner sig nogen jord, som af en anden er pløjet, og ei med naboerne beviser, at den virkelig ved lodkastningen er ham tilfalden, han bøde til de fattige 1 rdl. og desuden til byens casse efter omstændighederne.

4. Befindes nogen at oprykke skiæl, sætte eller gjøre skiæl efter eget tykke, være sig ved agre, engbond eller skovmåle, da skal han straffes som en falsknere efter loven.

5. Det er ei nok at faste skiæl er sat en gang imellem laugene og mandsparterne både ved agre, eng og skovmåle; men de skal årlig, så snart vårsæden er lagt, efterses af alle bymændene, at de ikke enten oprykkes eller forrykkes, men altid må holdes vedlige, på det ingen skal blive fornærmet.

IV. Om tøiring.

1. Før noget kreatur må sættes i tøir, skal tøirene syvnes af oldermanden og de otte mænd, og hvilke, som ikke findes forsvarlige cassetes. Og befindes sligt cassetet eller andet ugyldigt tøir på nogens kreatur, da betale han, endskiønt ingen skade sket er, 7 sk. til lige deling imellem angiveren og oldermanden.

2. Alle tøirstager skal, før de kommer i marken, være brændt med mandens brænde tæt ved hovedet under tøiret. Og før hver tøirstage, som findes i nogen mands tøir og ei på sådan måde brændt er, betale eieren 8 sk. til lige deling imellem oldermanden og de otte mænd.

3. Og skal enhver være pligtig at tøire sine egne leje og ei på andres. Befindes nogens kreatur tøiret på anden mands grund eller lei, da skal den, som kreaturet eier, betale skaden og desuden 4 mark til byens casse og 1 mark til angiveren.

4. Når de vil tøire i stubbelandet, før kornet kommer af marken og avret bliver opgivet, da skal alle mændene have lige meget kreatur der i tøir; men hvor meget en hver må have, derom gøres vedtægt, dog skal enhver tøire på sin egen grund. Og befindes nogen at tøire i stubbelandet, før vedtægt ganget er, eller mere, end vedtægten tillader, eller på andres grund, da bøde han 4 mark, det halve til byens casse og det halve til angiveren.

5. Enhver mand skal tilholde sine folk således at tøire kreaturet, at det ikke nær over på naboens grund; thi det foregivende, at tøiret er rakt, hjælper ikke. Men den som her imod befindes at handle, han betale skaden og desuden for hver alen, kreaturet nær ind på naboens grund, bøde, før det er slået, 1 mark, og efter det er slået, 8 sk.; det halve til byens casse og det halve til angiveren.

6. Befindes nogen at gåe og holde ved tøiret og lade kreaturet gåe og æde af andres, da betale han skaden og desuden, hvis det er i korn, 4 mark, og hvis det er i græsbed, 2 mark til byens casse og 1 mark

til angiveren. Det samme forstaaes og om en med sammenkoblede bæster beder på anden mands grund.

7. Da byen har sin beste og meste gjærdsel i Nyemarken, og samme ved skødeløs omgang let kan ødelægges, så må ingen tøire enten bester eller kvæg så nær buskene, at samme kan afbides, da det er forstaaeligt, at samme derved i sin vext sættes tilbage og skal have langt flere år, førend den igen kan hugges. Handler nogen her imod, og hans skov findes afbidt, medens toiretiden varer, da skal han tiltales af herskabet som skovs ødelegger og desuden til byens casse betale 4 mark. Førend derfor avret i Nyemarken opgives om efteråret, som aldrig må ske før efter michelsdag, skal alle udsiderne af underskoven besigtiges, og de skyldige straffes uden al undskyldning. End kommer nogens kreatur løst og enten i denne eller de andre marker afbider andres underskov, da bøder han 2 mark til byens casse, hvor ringe skaden er.

8. For hver kreatur, som slår sig løs i kornmarken og ei gjør skade på underskov, skal eieren betale i mindste 8 sk., halvdelen til angiveren, da mange har misbrugt den hidindtil derpå lagte ringe straf i tanke, at de for 2 eller 4 sk. kunde fåe overflødig værd, når et creatur går løst, men gjør det skoven skade, da straffes efter den foregående 7. art.

9. De otte mænd skiftes til at gåe i marken og være oldermænd behjælpelig at have tilsyn. Og de skal gåe i marken i tussmørket, undertiden om aftenen og undertiden om morgenen for at erfare, hvorledes tilgår med tøiring og andet. Hvad bøder, der falder for det, de finder ulovlig på en eller anden måde, tilhører dem selv.

10. Alle drenge og piger, som passer toirekræet, skal være af marken, så snart solen er gået ned, og ei

komme eller findes der, før tid er at gåe til toirekræe. Hvo som gjør her imod, skal betale 1 mark til angiveren og 1 mark til byens casse.

11. Enhver mand staaer til ansvar og straffes for, hvad ulovlig hans folk begæer, da han igjen kan formane og straffe dem efter omstændighederne.

12. Drengene skal om søndagen give tilkiende, hvor mange løse kreaturer har været i den uge, og skal dem af oldermænd strax udbetales halvdelen af bøderne, når det, de siger, kan ståe prøve og er således befundet i sandhed. Men befindes det falsk, da skal drengen, som løgn sagt haver, straffes af sin fader eller den husbonde, han tiener.

13. Hvilken dreng, det kan overbevises, at han enten har oprykket toirstager, skåret toir i stykker eller tager tøier af noget kreatur, så det bliver løst, han skal sidde nogen tid i hullet på vand og brød og siden pidskes i de andre drænges påsyn.

14. Hvilken mark der tøires, skal de alle — såvidt mueligt — tøire på én gang, på det der desbedre kan have tilsyn, at alle ting går rigtig, som ellers vilde blive for vidtløftig for oldermænd og de otte mænd. Og når hver mand hviler lige meget, kan den post let finde sig.

V. Om høesletten.

1. Når høesletten begynder, da skal alle mændene gjøre vedtægt og bestemme en vis dag, da de alle skal være pligtige at begynde og slåe, og så skal de vedblive at slåe i den mark og ei begynde i nogen anden, før den er gandske afslået. Befindes nogen her imod at handle eller ved sit nølerie gjør de andre utilbørlig ophold, da straffes han efter omstændighederne.

2. Ligeledes skal de paa en bestemt dag begynde slætten i de andre marker og altid gjøre en mark færdig, før de begynder i en anden, på det den ene ikke slåe fra den anden og ei heller gå feil af skiællet.
3. Har nogen ænghauger i samling, da skal de ligeledes være enige og bestemme en vis dag, når de vil slå samme, eller, hvis de ei kan blive enige, i mindste tilsige de andre lodsejere, hvad dag de vil slåe.
4. Slåer nogen over skiællet, da maa den forurettede ei tage sig selv til rette, men naboerne skal dømme, hvormeget skal gives igien, og den som slog over skiællet skal betale for ulydighed 2 mark til byens casse.
5. Tillader nogen en anden, være sig husmand eller inderste, at slåe sine agerrene og forslætter, da svarer jordeieren til, hvad fornærmelse husmanden eller indersten tilføier hans naboer, og straffes ligeså fuldt, som han selv gjort havde.
6. Hvor der er hugget skov i foråret, skal enhver vogte sig, at han ei kommer skoven nær, og med leen enten afhugger eller beskadiger de unge skud.
7. Når de i Nyemarken vil slåe omkring skoven, da skal hver laug slåe sit i samling og siden dele høet, på det ingen af gierlighed skal gjøre sig selv en ubodelig skade ved at slåe skoven for nær og beskadige eller afhugge de unge skud.
8. Denne samlings slet skal forrettes af mændene selv, og maa de ei sette skylden på deres folk, hvis den unge skov bliver afhugget. Så bør og mændene hos herskabet at forespørge sig, hvor nær de med leen må komme skoven, på det bøderne ei skal blive store. Og handler nogen her imod, da skal han betale i straf til byens casse 1 rigsdaler.

VI. Om tørveskier.

Fordi tørveskieren falder her hel vanskelig, og desårsag ikke til visse spader kan udvises, bliver følgende at iagttage:

1. Vil hele byen skiære tørv paa ét stæd, da skal alle mændene være behjælpelig med at afpompe vandet. Vil hver laug skiære tørv på sit stæd, da skal alle i et laug være behjælpelig at pompe vandet. Og hvo den den vedtagne dag ikke møder og pompe, han skal for sin modvillige udeblivelse betale de andre, første gang 1 mark og siden dobbelt.
2. En helgård må til eget brug årlig skiære 26 læs tørv, og en halvgård 18 læs. Skiær nogen mere, da skal han give det til byens fattige og desuden bøde 4 mark, det halve til byens casse og det halve til angiveren.
3. Desuden må hver helgård årlig bortleie eller sælge til byens husmænd og inderster 8 læs; men mere end 8 læs må han ei sælge og ei udenfor byen. Handler nogen herimod, da skal de fattige have værdie af ham for den tørv, han har solgt mere, end tilladt er, og desuden bøde han 4 mark, det halve til angiveren og det andet halve til byens casse.
4. Enhver skal sætte sin tørv på sin egen grund, med mindre det sker med tilladelse. Hvo som gjør her imod, han skal betale den, som eier grunden, sin græsning og desuden til byens casse, første gang 1 mark og siden dobbelt.
5. Skier nogen tørv på anden mands grund, da skal han igiengive tørven til den, som grunden eier, og desuden 4 mark, det halve til grundens eiermand og det andet halve til byens casse.
6. Hvo som borttager anden mands tørv, han igien-

give eiermanden sin tørv og desuden 1 rigsdaler til byens casse og 1 mark til angiveren.

VII. Om græsning.

Formedelst denne egns ringe omstændigheder tåler hver helgård ikke at holde flere kreaturer af alle slags end 18 hoveder, siger atten hoveder, hvoraf et fuldvoxen bæst regnes for et hoved, en koe for et, 4 får for et, 4 svin for et og 4 gæs for et, og yngre bæster, kvier og kalve efter den taxa, som udi byer sædt er. Haver nogen mere kreatur, end efter denne taxa i alt kan udregnes til 18 hoveder, da må han søge græs til det på andre steder, men må ei tillades mere græsset på byens grund, eftersom husmændene og indersternes kreaturer — efter den dem givne taxa, som byen for den satte betaling i græs skal imodtage — ogsaa vil have føde, og når græsningen er fortsat, taber hele byen.

2. En husmand må årlig have en koe, fem får, to gæs med gasse og en gris, og mere må de ei fåe græsset på fælleden. Har husmanden ingen koe, må han i stedet have tre får. Har han ingen gæs, må i dens stæd have to får.

3. Skoleholderen må efter skoleconventionen have en koe, fire får, to gæs og en gasse og et svin og ei videre. Har han ingen koe eller svin, da har han samme rettighed som husmænd.

4. Hvad kreatur, som findes i marken mere end nu fastsædt er, skal eieren strax tage bort og bøde til byens casse for hvert kreatur 4 mark.

5. For at forekomme det, græsningen ei skal forðæres af svineroden, skal alle svin bestandig være ringede undtagen i frostvær; for hvilket at have indseende

med oldermanden og de otte mænd skal have af eiermanden for hvert svin de finder uringet, første gang 2 sk. og siden dobbelt.

6. Haver nogen et sygt får, dekkelam eller skadeligt svin, som for småe kreaturer ikke kan være på fælleden, da må det ei nægtes dem for en billig betaling at fåe det i koeaugen.

VIII. Om kornhøst.

1. Når høstetiden begynder, da skal alle mændene rådføre sig, hvad dag de holder kornet tielig at høste, og på den dag og i den mark, de da vedtager, skal de alle begynde høsten og altid høste et og samme slags sæd op i den mark, de har begyndt, for de begynder i en anden, på det kornet paa én tid kan blive tielig at age hjem og yde tiende af, dog altid en sid hut have undtagen.

2. Det samme skal og ske med de andre marker, at ingen må høste uden efter vedtægten; dog undtages om én trænger til noget, som han straks vil tærsk til brød, hvilket dog skal anmeldes.

3. Er nogen her udi forsømmelig og enten høster før eller efter den vedtagne tid, da bøde han til byens casse, første gang 2 mark og siden dobbelt.

IX. Om rugsæden.

1. De skal alle begynde at såe på én tid, og rugmarken tages i hegn, før noget rug bliver sået.

2. Når rugen er sået, skal oldermanden tilholde mændene, at de ploier vandfurer og gjør grøfter, hvor det behøves, på det vandet kan fåe afløb.

3. Ligeledes skal de oprense de gamle grøfter, som

for vandets afløb gjorde ere, både i rugmarken og de andre marker.

X. Om vanglede.

1. Oldermænden skal have tilsyn, at alle vanglede ere i forsvarlig stand.

2. De som vanglede vogter, være sig hyrder eller mændene selv, skal være pligtig at vogte og holde dem i hegn til mortensdag. Men de lede omkring rugmarken skal hele vinteren vogtes og holdes i hegn.

3. Forsommer nogen mand enten at vogte vanglede eller og derom at tilsige sin naboe, da skal han betale til de otte mænd første gang 2 mark og siden dobbelt.

4. Oldermænden skal have flittig tilsyn, at ikke kommer enten får, svin eller andre kreature i rugmarken om vinteren.

XI. Om stævne.

1. Hvilken mand som ei møder i tiendestuen de dage, der skal gøres angivelse og leveres tidende, en halv time efter, det har aftudet, skal til byens casse betale 1 mark.

2. Hvilken mand som ei selv møder eller bud fra ham på byens stævne ligeså lidig som oldermænden, efter han har aftudet, skal betale oldermænden 2 sk. i straf.

3. Lader nogen, være sig gård-, husmand eller inderste, sine kreaturer gåe ud, før det tuder, den dag, der tiendes af kvæg, være sig hvad slags kvæg det vil, han betale 2 mark i straf til byens casse.

XII. Om skorstenes og husenes vedligeholdelse.

1. Så snart de om foråret har tilsæt, skal hver mand

efterse sine huse og holde dem ved lige både med ler, tag, rygning og hver år forbedre dem med noget nyt, førend de gamle falder, så de altid kan være i forsvarlig god stand.

2. Alle skorstene, bagerovne og andre ildsteder skal nøie efterses, at de altid kan være i god stand.

3. Alle skorstene, skal st. Hansdag over alt være udspækket og oven for taget akket. Og befindes nogen her udi forsømmelig, da betale han 1 mark til oldermænden og de otte mænd, som årlig den dag skal syvne dem. Og hvis han endda ikke til den dag, de da sætter, gjør det, da betale han dobbelt.

4. Desuden skal oldermænden og de otte mænd årlig trede gange, nemlig strax ved nytår, påske- og mikkelsdag, syvne og efterse alle skorstene, om de ere vel rensede og vedligeholdte. Og for hver skorsten, som ei er vel rengjort, skal eitermanden betale dem 8 sk., og dersom den endnu ikke til den dag, de da foresætter ham, er i stand, da betale han dobbelt. Men befinder de oven eller skorstenen uforsvarlig, da nedrive de den strax.

XIII. Om liderligheds afskaffelse.

1. Såsom herskabet giver slægtde tvende gange om året, må de unge folk ikke holde andre gilder, når de har slået til hove.

2. Låner nogen mand de unge folk sin stue at samles i, når de har være til hove, da betale han 4 mark første gang og siden dobbelt, det halve til angiveren og det halve til de fattige.

3. De unge folk må ellers holde sig et sommer- eller mikkelsdagsgilde og da danse og fornøje sig med hinanden, dog med herskabets tilladelse og foruden brændevin.

4. Ei heller må nogen uden herskabets tilladelse hol-

de noget bindegilde under 4 mark straf at betale til de fattige.

5. Ei heller maa de unge folk, enten små eller voxne lege juleleg mere end trede gange, nemlig dagen efter julehelligt, helligtrekongersdag og kyndelmissedag. Låner nogen mand sin stue til de unge folk oftere at lege jul udi, da betale han første gang 4 mark og siden dobbelt, det halve til angiveren og det halve til de fattige.

6. Ingen, være sig mænd, karle eller drenge, må søge enten møller eller andre stæder for at sidde og drikke. Men findes nogen enten mand, karl eller dreng nogen sted at sidde og drikke enten søndag eller søgnedag, da skal han betale i straf første gang 1 mark og siden dobbelt, det halve til angiveren og det halve til de fattige. Og desuden skal mølleren eller den kroeholdende blive tiltalt efter forordningen for ulovlig kroehold.

8. Det tillades mændene tvende gange om året, nemlig efter deres sure sved og arbeid, som er falden i vårsæden og høsten, at fornøje sig i samling med én tøndegodt øl, hvis betaling må tages af straffebøder, som samles i byens casse. Men i alle tilladte samlinger skal brændevin, ligesom begyndt er, være afskaffet.

XIV. Om trodsbrænde.

1. Ingen gårdmand eller hans tiennestefolk må i herskabets skov sanke trodsbrænde, under straf at betale første gang 4 mark og siden dobbelt, det halve til angiveren og det halve til skovfogderne, da trodsbrænde er for de fattige allene.

2. Husmænd og inderster er det tilladt at opsanke de nedblæste trodsstikker og bære dem hjem, men ingenlunde at komme med vogn enten i skoven eller uden-

for ved skovgierderne, på det én ei skal faa alt og de andre intet.

3. Befindes nogen med vogn enten i skoven eller udenfor ved skovgierdet og kiøre trodsbrænden hjem, eller og han haver grøn brænde i sine knipper, må han derefter ei komme i skoven og skal desuden betale 2 mark i straf til angiveren.

4. Befindes nogen at hiembære stavre eller giedebrænde enten af mark-, tofte- eller hauegierder, da skal han, endskiønt han siger at have taget den på fremmed grund, strax bære den til sin Eiermand og betale i straf første gang 2 mark og siden dobbelt, det halve til angiveren og det halve til byens casse.

5. Og skal det være oldermænd og de otte mænd tilladt at giøre hussøgning, når og hos hvem de vil, om stafre- og giedebrænde, da den, som hermed uden lovlige adkomst træffes, straffes, som meldt er.

XV. Om adskilligt.

1. Røger nogen tobak i loen, stalden eller andet sted, hvor loer er ved, da skal han betale 1 mark til angiveren og straffes efter forordningen.

2. Hver mand skal holde sin gaardhund bunden, og for hver hund, oldermænd finder løs enten sommer eller vinter, skal Eiermanden betale ham 4 sk. første gang og siden dobbelt.

3. Da erfarenhed har lært den deraf flydende skade, så må ingen, enten mand, karl, dreng eller kvinde age på noget læs hoe eller korn, under straf at betale 4 mark, det halve til angiveren og det halve til byens casse; thi kan den, som kiører læsset, ei tale at gåe, da kan han ride, men de andre skal gåe.

4. Angiver nogen noget, som ham kan overbevises

at være løgn, da skal han betale 1 rigsdaler til byens casse.

5. Befindes nogen, være sig mænd, karl, drenge eller kvinder, at slåes, trækkes i hår eller udskældes hinanden enten i gildelaug eller anden sted, da skal hver betale 3 mark til de fattige.

6. Samtlige gårdmænd og husmænd skal være behjælpelige at lægge en gangbroe igennem gaderne af brede stene, at der kan gæses i byen med tørre fødder.

7. Ingen må uden herskabets tilladelse sælge nogen forering til fremmede uden for byen; thi hvad som er avlet på jorden, skal den igjen fødes og giødes med.

8. Ingen må uden herskabets tilladelse giøde til halvs med nogen.

9. Ingen må lade noget umærket kreatur komme i marken, thi hvad som der findes og ei er mærket, skal tilhøre byen.

10. Oldermænd skal om sommeren efterse alle vandstederne i markerne, og hvis de behøver det, da tilholde mændene, at de renses dem, at kreaturet kan få det fornødne vand.

11. Hvilken mand som ei sætter sine fedesvin på stie, han skal være pligtig at ringe dem, da de i anden fald gjør stor skade paa gierder og unge pile. Og skal eiermanden for hver fedesvin, som på gaden findes uringet, betale oldermænd 4 sk. og strax ringe det.

12. Om efteråret skal mændene rådføre sig med hinanden, hvor de vil lægge deres vintersvin, da de ei må bygge stierne så nær sammen, at den enes svin æder med den andens, og drengene for at hindre dette, slåer svinene ihjel eller til skade.

13. Ingen må sælge noget gierdeskov eller stavre til fremmede uden for byen; men den, som har noget at

sælge uden derved sin gierdeskov at forringe, skal sælge det til byens husmænd, dog alt med herskabets tilladelse og anvisning.

14. Ingen må gæse med tændt lys i lygte på kornladet om sommeren, når de ager korn hjem, under straf at betale 2 mark til angiveren og desuden noget til byens casse efter omstændighederne.

15. Ingen, være sig hvem det vil, må om sommeren plukke ertter af anden mands ager uden eiermandens tilladelse. Handler nogen herimod, da betale han skaden og desuden 2 mark til angiveren. Er det børn, da undgielde forældrene, som de det selv gjort havde, thi de kan anderledes optugte deres børn.

16. Enhver skal holde sine træer fri for skadereder, og for hver skaderede, som findes i april og maj måneder, skal eiermanden betale oldermænd og de otte mænd 1 mark og strax nedrive skadereden.

17. Understår sig nogen enten mand, karl eller dreng ved nytår eller bryllupper at skyde, da skal han betale 4 mark i straf, det halve til angiveren og det halve til de fattige.

18. Den som går i kroen de dage, de kører med kornfiende, skal, hvad enten han er mand, karl eller dreng, betale 1 mark til de fattige.

19. Enhver fader og hosbond skal tilholde sin søn og dreng i de seneste i den alder fra 12 til 16 år at lære og tilvænne sig at kunne enten binde strypper eller og spinde uldet eller linnen, på det de under helbredds svækkelse, vanheld og alderdoms skrøbelighed dog kan fortjene noget til livets ophold og ikke mere, når de en gang trænger til almisse, skal være byen og sognet til byrde end kyndekønnet. Da ingen dreng herefter skal eller må nyde karls løn, forinden han for herskabet har

aflagt prøve, at han har tilvant og øvet sig i et af de foreskrevne arbejder, for derved i nødsfald dog at kunde forhverve noget.

20. Oldermændene med de otte mænd skal nøje erkjendige sig om karenes opførsel, og i fald nogen til nogen slags liderlighed skulde forfalde, betimelig anmelde det for herskabet. Og især skal de erkjendige sig om, hvo der entholder sig fra tobaksrøgen og brændevin for derom at kunde underrette herskabet ved gårders vacance og soldaters præsentation og udskrivning, siden disse altid, såvidt muligt, skal foredrages andre til gårdsfæste og befries fra soldaterstanden.

21. Ingen karl må nyde sæd til løn, men på det han dog kan være sin løn vis, da skal, såsnart bonden har indavlet, udtærskes forlods så meget korn, som kan løse den i forordningen fastsatte løn for en karl og ikke videre. Befindes nogen bonde herimod at handle, da tiltales han efter forordningen.

22. Alt hvad som året om fra mai- til maidag i byens casse indsamles, anvendes til byens beste, og må deraf til drik ikke anvendes mere end de ommeldte tvende gilder, hver gang en tønde øl. For de øvrige købes salt, tære, sild og deslige, hvilket uddeles saaledes, som billigheden tilsiger. Vil de dele pengene, da kan og må det også ske.

23. Hver gang der gøres vedtægt om noget af foromskrevne arbejde at forrette, da skal det capitel, som handler om det slags arbejde, lydelig oplæses paa stævnen eller i oldermændens stue for alle mændene, på det de desbedre kan vide dets indhold og holde sig det efterrettelig.

24. Endskjønt der udi hver gård af denne byelov

bliver indlagt et exemplar, så skal dog samme hver maidag lydelig oplæses for alle på stævnen og siden nøie iagttages. Forsømmer oldermændene dette, da straffes han for ulydighed.

For Landvæsenkommissionen.

Lille-Mølleren paa Vej ud af Fællesskabet.

Det storstilede Eksempel, Bagger havde vist med Hensyn til at faa Samling paa adspredt Gods, vakte efterhaanden Opmærksomhed selv indenfor Bondernes Kreds.

Et Vidnesbyrd herom er en Sag, som opkom i Anledning af, at Møller *Anders Esbesen*, Lille Mølle i Refsvindinge ved mindelig Overenskomst med Bagger og By-mændene endelig i Aarene 1781—82 havde faaet magelagt de fleste af sine adspredte Agre saaledes, at Møllens meste Jordtilliggende nu laa *samlet* og kunde *indhegnes* for sig. Men Lille Mølle ligger ved Sognegrænsen mellem Vindinge og Refsvindinge, hvor ogsaa *Holckenhavns* og *Julskovs* Fæstjord laa jævnsides; og Mølleren havde Jord paa begge Sider; følgelig stod han under tvende Herskaber, og det voldte Ufred.

Besidderen af Holckenhavn var paa dette Tidspunkt *Mogens Frederik Anthon Iver Baron Holck*, men han var kun 9 Aar gammel, da ovennævnte Magelæg gik for sig, og der var endnu ikke udnævnt nogen Administrator for ham.

Nogle Aar efter blev der rejst Tvivl om, hvorvidt Mølleren's Magelæg var udført paa lovlig Vis, og navn-

lig ankede man over, at Julskovs Ejer havde haft Fordel deraf, mens Holckenhavn havde haft Tab.

Sagen blev indberettet til Rentekammeret; dette resolverede, at der skulde nedsættes en Landvæsenskommission til at dømme Parterne imellem. En saadan Kommission mødte da i Lille Mølle den 30. Marts 1787 og den bestod af følgende Herrer: Amtmandens Stedfortræder *I. Hansen*, Landvæsenskommissionær Justitsraad *Bekker* og Forvalter *Nellemann*.

Paa Holckenhavns Vegne mødte Kammerherre *Adler* til *Hindsgaard*, og fra Julskov mødte *Bagger*.

Først var man ude at se paa de omstridte Jorder, Hegn og Veje, hvorefter man atter samledes i Møllen, hvor Dagen gik med, at de stridende Parter skiftevis dikterede til Protokollen.*) Et sammentrængt Uddrag af denne medtages her:

Det konstateres først, at Kommissionen er lovlig nedsat, Parterne ligeledes lovlige indvarslede, hvorefter Formanden udtaler, at det forøvrigt meget skulde fornøje Kommissionen, om den i Henhold til det høje Collegies Skrivelse kunde være saa heldig i Mindelighed at forene Parterne.

Kammerherre Adler: Var mødt for at bidrage til det samme, men for tillige at begære *Mageskifteforretningen*, hvorpaa ogsaa *Vejs-Akkorden* af 1. Maj 1782 grunder sig, forevist og en Genpart heraf fremlagt til Aktens Følge, hvoraf da behagelig vil sees, at Akkorden i mange Henseender ikke er overensstemmende med Forordn. af 23. April 1781. Sagen er foretaget i Herrens Umynd-

*) Protokollen opbevares paa Svendborg Amts Kontor.

digheds Aar, og ingen Administrator var undnævnt, som kunde give Samtykke.

Og da Kammerherren havde været saa heldig at forefinde Hr. Justitsraad *Bagger* ved Aastedmødet, smigrede han sig med Haabet om, at denne ogsaa vilde bidrage til Enighed.

Justitsraad Bagger: Var ikke rask og havde med Besvær indfundet sig i Dag; det var sket i den Hensigt at vise sin Føjelighed til al *Fred* og *Rolighed*, som han for sin Part aldrig havde givet Lejlighed til at forstyrre. Men Justitsraaden havde aldrig vidst, at det var forbuden at afgøre Ting i Venlighed, naar begge Parter kunde blive enige. Mølleren, *Anders Esbesen*, havde venlig begæret at maatte foruden Vidtløftighed faa sine Jorder, som paa alle Refsvindinge Marker laa adspredte, indhegnet for sig selv paa et Sted, hvorved han tilbød sig at ville holde Bymændene skadesløse og uden deres Hjælp udflytte sit Gærde og sætte det for den indtagne Jord, foruden nogen Mands mindste Fornærmelse; og da Justitsraaden var villig til at føje Mølleren, naar denne kunde blive enig med Bymændene; og da det hele skete i al Venlighed, vidste Justitsraaden ej, at noget vidre skriftligt derom var fornødent at forfatte. Et Dokument omhandlende en Vej var oprettet, og da der ingen Herskab var paa Holckenhavn, havde Godsets Forvalter underskrevet nævnte Dokument.

Saaledes ligger Sagen; der er vist Mølleren en overmaade stor Føjelighed, som ligger aabenbar for hver Mands Øjne, ligesom det ogsaa i Dag er bleven Kommissionen forevist. Justitsraaden saa gerne, at Mølleren maatte komme frem og nærmere forklare sig.

Adler: Havde ventet, at *Bagger* vilde indrømme, at flere Poster vedrørende denne Sag ej var overensstem-

mende med Kgl. Forordn. af 23. April 1781 om Fælleskabs Ophævelse, idet nævnte Fæstemøller har maattet tage formeget Hegn at holde vedlige, har maattet lægge „Rullegangen“ paa sin egen Jord og har endelig forpligtet sig til at betale 2 Skilling aarlig for Ret til Vejen, endskønt han burde i Henhold til Forordn. have Vejen af Julskovs Grund. Tilmed gaar samme Vej til en Tørvemose, hvortil der *skal* være Vej.

Endnu maatte bemærkes den utilbørlige Underskrift af afdøde Forvalter *Jantzen*, som paa Herskabets Vegne, paa en Tid, da Husherren kun var 9 Aar gammel, havde godkendt Vej-Akkorden. Mølleren havde da ogsaa gennem mundligt Klagemaal besværet sig over, at han var *nødt* til at gaa ind paa nævnte Magelæg m. m., da han aldrig fik noget Vederlag for sin Græsning paa Refsvindinge Bymark. Og da Mølleren havde endnu flere Klage-Poster, som dog ikke vedkommer denne Forretning, havde Kammerherren ikke imod, at Mølleren selv maatte komme frem for Kommissionen og bekræfte, hvad her var anført.

Mølleren *Anders Espesen*: Maatte tilstaa, at han selv havde begæret dette Magelæg, havde ogsaa lovet, at holde Bymændene skadesløse. Forordningen var ham ukendt, og da der skete ham Vanskelighed af Bymændene med Hensyn til Græsningen, begærede han af Justitsraaden, at Magelæg maatte ske.

De Refsvindinge Bymænd havde nemlig forsamlet sig i Byen til Raadslagning om Græsningen. Og her havde „*Anders Mægler* ved Mændene forbudt“ Mølleren at leje Græsning ud til fremmede eller til Skolemesteren, som bor i Byen, og som dertil var trængende. Mølleren hævdede, at han den Dag, Magelæget skulde foregaa, var

kørt med sin Vogn for at hente Forvalter og Birkedommer *Jantzen*, men Birkedommeren mente, det var overflødigt at tage med. Han bad derfor Mølleren hilse Justitsraad Bagger og sige, at han (*Jantzen*) vidste, at *Bagger gjorde ham ingen Uret*.

Mølleren hævder, at han manglede en Forsvarer og maatte finde sig i, hvad der bestemtes. Forøvrigt maatte han senere tilstaa, at han sammen med 8 Bymænd fra Refsvindinge selv gik ud og afgjorde Magelæget og derefter meldte det for Justitsraaden, som var ude at se paa det og gav sit Minde dertil. Men om Hegnet sagde Bagger, at Mølleren skulde tage Grøften paa sin egen Grund og lægge *Rullegang* af saaledes, at Justitsraadens Bønder ej blev fornærmede. Mølleren tilføjer, at før dette Magelæg hegnede han selv om hele Kukker-Løkken ved Bøgebjergmarken, hvor nu det ny omstridte Hegn staar. Og derved oplyses det i Protokollen, at Mølleren faar ca. 44 Fv. Hegn *mindre*, end han havde før Magelæget.

Kommissionen vilde dog ikke staa inde for Maalenes Rigtighed.

Bagger: Saafremt Mølleren her for Kommissionen udtrykkelig erklærer at være misfornøjet med Delingsplanen, maa hele Magelæget gaa tilbage igen og alt blive som før, naar Mølleren flytter sit Gærde tilbage til, hvor det før stod.

Adler: Maatte fremdeles være misfornøjet med denne Udskiftningsmaade, som han fandt stridende mod Kgl. Forordning om Fællesskabets Ophævelse. Mølleren havde jo noksom erklæret sig misfornøjet, saavel med „Høvders Paaslag“,*) som med dette, at han ikke engang maatte leje sin Græsning ud til Byens Skolemester. Saafremt

*) Græsnings-Retten.

Mølleren ikke faar Erstatning for en Del af Hegnet, og Rullegang udlægges paa forordningsmæssig Maade, maa hele Magelæget tages op til fornyet Provelse, da ingen af Parterne kan forevise noget skiftligt herom.

Bagger: Maatte beklage, at det var Kammerherrens og ikke Mølleren Svar, man fik. Det var aldrig forlangt, at Møllen skulde have mere Gærde end forhen, og hvortil Bymændene foruden mindste Rullegangs Afslag stedse har pløjet. Og paa samme Maade skulde der forholdes med det ny Hegn, eftersom Mølleren jo lovede at holde Bymændene skadesløse. Men forørigt har Mølleren i mange Vidners Paahør erklæret at være velfornøjet med alle Dele og onskede intet hellere, end at alle Ting maatte blive, som det nu var, da han i modsat Fald var en ruineret Mand. Men da Kammerherren fremdeles beraabte sig paa meget paa Fornærmelse, vidste Bagger ikke bedre end at henholde sig til det gjorte Tilbud og lade Mølleren flytte Gærdet tilbage paa dets gamle Sted og lade Bymændene beholde deres forrige Lodder, imod at Mølleren atter fik sine spredte Agre tilbage. Og naar dette saaledes var sket, vilde Bagger være aldeles villig til begynde forfra og udskifte efter Kgl. Forordn.!

Men i saa Tilfælde var det ingenlunde givet, at Mølleren kunde faa den Jord, han nu havde, og som laa Byen fjernere og Møllen nærmere. Ej heller vilde Bagger da være pligtig at tage fra Byen i *en eneste Mark* saa megen Grund som alle de smaa „Hutter“, Mølleren havde liggende adspredt i flere Marker.

Endelig bør det nævnes, som vist paa Aastedet, at Mølleren uden Forlov havde bemægtiget sig et langt Stykke Jord og indhegnet det til Kukkerløkken under Fo-

regivende af, at det skulde være hans egen Rullegang og Gærdeplads.

Møller And Esbesen: Det af Bagger nævnte Jordstykke bestod kun af nogle faa Gronfure langs med Gærdet, Mølleren mente, det var hans Rullegang og Grøft; og Stykket var højst 1 Al. bredt, hvilket de trede Mænd, *Povl Jacob Andersen, Rasmus ? af Rosild* og *Hans Madsen*, Damsgaard af *Sulkenstrup*, kunde vidne, at nævnte Mænd har for Hovning disse Gærder at holde vedlige. Til ydermere Bevis for sig fremstillede Mølleren for Kommissionen *Joachim Brandt*, Husmand af *Refsvindinge* og hans Tjenestekarl *Knud Rasmussen*, som begge tilstod at have sat Stenmur til Grunden af det omstridte Gærde og da ved Gravning fundet gamle Stavrestumper, som tydelig viste det gamle Gærdes Plads tæt derved. Altsaa var det Jordstykke, Mølleren havde taget, ikke ret bredt.

Bagger: Havde ladet Pletten efterse og fundet at den var 40 Fv. lang og 4 Al. bred. Men ihvor smal den end er, skulde den lovlig udskiftes og begge Parter være enige om, hvor Skellet skulde være, eftersom ingen maa tage sig selv til Rette men lade sig tildele paa lovlig Maade, hvorved al Mistanke bedst kan forekommes.

Adler: Benægtede saa at sige *alt*, hvad Bagger havde fremført. Tilmed havde Bagger utilbørlig beskyldt Kammerherren for at have gengivet Mølleren Udsagn *underledes*, end det af Mølleren selv var fremført. Hr. Justitsraad *Bekker, Markus Møller* og *Fred. Storgaard* kan bevidne, at Baggers Beskyldning er ubeføjet. Lovrigt henholdt Kammerherren sig til sin tidligere Paa-stand om Mageskiftets Ulovlighed.

Fred. Storgaard, Markus Møller samt Hovmester paa Holstenhavn, Hr. *Wordinghus* og Byskriver *Nilsen* m.

fl. erklærede alle, at Møllerens Ord var gengivet rigtigt nok.

Bagger: Maatte da spørge, i hvad *Hensigt Kammerherren havde vist Mølleren ud af Stuen*, hvorefter Kammerherren selv dikterede til Protokollen, hvad han fandt for godt.

Adler: Protesterer imod, at dette sidst anførte blev tillført Protokollen, men bad iøvrigt andre udtale sig om denne Sag.

Hovmester Wordingham: Allerede nogle Gange havde Mølleren forstyrret den, der dikterede, hvorpaa Kammerherren bad Mølleren tie og ikke med utidig Snak falde dem udi Talen, som dikterede til Protokollen. Alligevel vedblev Mølleren at tale væk, hvorfor Kammerherren bad ham gaa udenfor, til der blev kaldt paa ham igen. Men da Bagger kort efter spurgte, hvorfor Manden blev vist ud, kom Mølleren straks ind igen. At det forholdt sig saaledes, vidner ogsaa Byskriver *Nielsen, Storgaard og Møller*.

Bagger: Bad Kommissionen lægge Mærke til, at disse saakaldte Vidner bestaar af Hovmesteren og Forvalteren paa Holckenhavn, og de andre var ligeledes Baroniets Betjente! Og vidre fandt Bagger ikke Anledning til at udtale sig, da han stode paa, at Kommissionen noksom havde observeret, hvorledes alle Ting var tilgaaet.

Adler: Forundrede sig meget over, at Bagger vilde paa saa upassende Maade bære Tvivl om saa mange agtbare Vidners Udsagn.

Justitsraad Bekker: Kammerherren gengav dog Meningen af Møllerens Udsagn, selv om Ordene ikke var de samme.

Bagger: Meningen af Møllerens Svar kan han bedst selv forklare!

Adler: Kom endnu engang tilbage til Baggers Beskyldninger og tilføiede, at Bagger tidligere havde sagt, at denne Dag skulde blive *beskæmmende* for Kammerherren. Denne vidste med sig selv, at han som ærekær Mand havde varetaget Baroniets Sag uden personlig Hensigt til andres Fornærmelse, som Kammerherren var en Hader af og derfor foreholdt sig sin lovlige Ret.

Bagger: Henholdt sig til Protokollen, hvori der ikke var et usømmeligt Ord om Kammerherren. Men vilde ikke nægte, at da Kammerherren i Januar opholdt sig paa Holckenhavn, havde Bagger tilskrevet ham i allerbedste og kærligste Hensigt og begærede at faa ham i Tale, da det var Baggers Haab, at al den opkomne Misforstaaelse skulde blive afgjort paa venligste Maade, eftersom Striden for en Del skyldtes dette, at de aldrig havde set eller talt med hinanden. Ved en tidligere Lejlighed havde Bagger anmodet om en Sammenkomst med Kammerherren, denne havde ogsaa afgivet Løfte herom; men i Stedet for at tillade den begærede Samtale, tav Kammerherren stille i 14 Uger derefter, hvorpaa han uden Baggers Vidende angav ham (B.) for Rentekammeret som den, der ikke vil efterleve Kgl. Befaling. En Kopi af nævnte Anmeldelse fremlagde Bagger for Kommissionen. I Angivelsen saavel som i et Brev fra Byskriver Nielsen var Paastanden om de mange Fv. Gærde, som Mølleren skulde være bebyrdet med, gentaget. Kammerherrens og Byskriverens Paastande var virkelig usande, saaledes som det noksom var vist i Dag.

Det paaanbode Udtryk i Brevet fra Bagger var altsaa i Dag gaaet i Opfyldelse: Dagen var bleven beskæmmende for Kammerherrent!

Og det kan jo dog kaldes et oprigtigt Venskab, naar man forud advarer sin Kontrapart om, hvad der kan møde og derfor raader til venligt Forlig!

Adler: Benægtede fremdeles, hvad Bagger anførte. Henholder sig iøvrigt til sine tidligere Udtalelser og kræver Mageskiltet optaget til fornyet Behandling, Hegn, Grøfterum og Rullegangs Aflæggelse maa ske i Henhold til den 10. og 13. Post i den Kgl. Forordning.

Angaaende det saakaldte venskabelige Brev fra Bagger maatte gøres opmærksom paa, at Kammerherren ikke fik Brevet, før han var afrejst fra Holckenhavn, og da han havde fremmede hjemme, havde han ikke Tid til at rejse om ad Julskov! Desuden modtog han endnu et Brev fra Bagger, og dette var holdt i en saa *truende* Tone, at Kammerherren blev ked af flere Brevvekslinger.

Ogsaa her ved Forretningen havde Bagger rejst nærgaaende Beskyldninger mod Kammerherren — det var angaaende Fordrejelse af Mølleren's Udsagn — men var ogsaa bleven eftertrykkelig modbevidst og det af flere Vidner. Iøvrigt benægter Kammerherren alle de *Sinker* Hr. Bagger vil anføre for at skjule det fornærmelige. Men Kammerherren skal nok vide at ramme dette ad Rettens Vej.

Bagger: Nævner endnu engang Kammerherrens urigtige Andragende til Rentekammeret. Usandt var det, at Mølleren følte sig forurettet, denne havde i Vidners Paahør erklæret sig *velfornøjet*. Det var bevist, at Refsvindinge Bymænd havde pløjet lige ind til det gamle Gærde, og her aldrig havde været nogen Rullegang, følgelig skulde der ej heller afgives Rullegang ved det nu udflyttede Gærde. — Naar Kammerherren nu — tvertimod Mølleren's Ønske — vilde have en anden Udskiftning,

havde Bagger ikke det mindste derimod — men først maatte Hegn og Marker omlægges og føres tilbage til den Plads, hvori de havde været før Magelæget!*)

Det omstridte Brev var skrevet i al Stilhed og i venligste Hensigt. Men alligevel havde Kammerherren fremlagt det i en offentlig Ret, for derved ligesom at kunne sværte Bagger. Men Hensigten var ikke opnaaet — tværtimod Brevet vilde blive Justitsraad Bagger til større Honor!, naar Udfaldet i Dag viste Brevets Rigtighed. Og alt det, som Kammerherren i andre af Bagger's Breve kalder *truende*, udviser denne Dags Forretning at være langt fra truende, men alene en *Forudsigelse* af det, som nu virkelig var opfyldt — det maa altsaa ansees for mere velment end truende!

Adler: Benægter alt det tilførte, saavel om Mølleren, Brevene og Udskiftningen. Forlangte det i Dag passende beskrevet til videre Afbetjening.

Bagger: Protokollen udviser nu alle Ting! Bagger havde aldrig villet fremlægge private Breve i nogen Ret, derimod vilde han, som det sket var, fremlægge Kammerherrens Andragende for Rentekammeret.

Landvæsenkommissionen: Spurgte om nogen havde mere at tilføje, men da ingen meldte sig; og Kommissionen ikke havde været saa heldig at bringe mindelig Forening til Veje mellem de respektive Parter, blev Sagen angaaende *Hegnet* ifølge det høje lovlige Rentekammers i Dag fremlagt

pure afvist.

*) Dette var en haard Nød at knække, det vidste Bagger nok. Magelæget var bragt i Orden for flere Aar siden. Gærder og Grøfter var anlagte, og Mølleren havde faaet Samling paa sin Jord. Skulde det hele nu atter spredes, vilde Mølleren jo vel være ruineret. Det paastod han da.

Og angaaende *Vejkontrakten*, da bliver samme ved Lands Lov og Ret at afgøre, i Fald Parterne ikke endnu derom skulde kunne forenes.

Saaledes er denne Forretning sluttet.

Artum ut Supra.

Paa Hr. Eks. Hr. Gehejmeraad
og Amtmand Baron
von *Holstens* Vegne:

A. BEKKER.

I. HANSEN.

ADLER. FRID. BAGGER.

Amtmandens Indberetning til Rentekammeret om Sagens Forløb er dateret 4. August 1787. I Svarskrivelsen fra Rentekammeret er Omkostningerne anslaaet til 18 Rd. 4 Mk. 4 Sk. som skulde fordeles paa Hartkornet. Holckenhavn vil nok betale Halvdelen, det vil Bagger derimod ikke.

Om Mølleren Anders Esbesen kan meddeles, at han havde været gift 3 Gange, havde 18 Børn. Han købte en hel Del Tiendekorn fra Julskov og Holckenhavn. Da en stor Ildebrand var overgaaet Nyborg By, leverede And. Esbesen Korn, Mel og Gryn til de nødlidende brandlidte dær i Byen.

Men da Lille Mølle saa brændte 1827 gjorde Borgerne Gengæld.

Ogsaa i Nutiden er der mange fra Nyborg, som

finder Vej ud til Egnen; det er de naturskønne Omgivelser med stejle, skovklædte Skrænter paa begge Sider af Engdraget, hvorigennem Mølleaaen snor sig, der har noget vidunderlig tillokkende ved sig.

Den, der en lys Sommerdag gør en Tur langs Engdraget fra *Sulhendrup* Mølle, forbi *Lille* Mølle, *Æble* Mølle til *Aas* Mølle, vil ikke alene kunne fryde sig over den Idyl, som er over de straatækkede Bygninger med Bindingsværk, Vandhjulene, de kønne frugtbare og velholdte Haver udenom, men ogsaa *Skoven*, de høje Skrænter, hvorfra man har et herligt Skue ud over hele Egnen, ja over Bæltet til Sjællands Kyst, er nok et Besøg værd.

En Kommissionsforretning i Refsvindinge By.

Selvejer *Christen Paars* (Pors) vil nu af Fællesskabet.

I Anledning af, at Selvejer *Christen Paars* havde fremsat Begæring om at komme ud af Fællesskabet, var en Landvæsenskommission efter direkte Opfordring af Bagger mødt i Refsvindinge By den 19. April 1788 for at udskilte Byens Jorder mellem Lodsejerne. Af disse mødte Justitsraad *Bagger* paa egne Vegne, Sognepræst *Engberg* paa Anneksgaardens Vegne, Forvalter *Kær* for Ravnholt, Forvalter *Larsen* for Hindemæ, Selvejer *Paars* paa egne Vegne og Byskriver og Forvalter *Nielsen* mødte paa Mølleren *And. Esbesens* Vegne. Mølleren var dog ogsaa selv mødt.

Forretningen indledes med, at Landinspektør *Nyholm*

fremlagde det af Landmaaler *Utke* optagne Kort over Refsvindinge.*) *Utke* var ogsaa selv nærværende.

Forvalter *Kær* anmeldte, at Villumstrup By havde et Stykke Jord liggende i Refsvindinge Mark, betaende af Ager, Eng og Ledet, tilsammen noget over 2 Skp. Land, som han begærede udlagt til Villumstrup Mark, hvilket blev bevilget og nærmere ordnet.

Ligeledes havde Paarup By en Plet Jord, som tilhørte *Hindemæe*, liggende i Refsvindinge Hedemark. Denne Lod magelægges fra Refsv. til Ellinge — i den Krog hvor Refv.-Vejen løber til Ellinge. Se Kortet. Angående *Lille Mølle* tillod Bagger, for at forekomme al videre Ujællighed og Ophold, at naar det blev anset som en Føjelighed, saa vilde han ikke have noget imod, at Mølleren beholdt den indhegnede Jord, som han fik ved foromtalte Magelæg. Ligeledes maa Mølleren gerne beholde den omstridte Vej ved Højbjergsmosen uden Vederlag. Derimod skal Mølleren fremdeles hegne om sin Jord som forhen. Hermed erklærede Mølleren And. Esbesen at være fornøjet og meget vel situeret.

Med Hensyn til Gaardejer *Chr. Paars* blev der „efter en lang Ventilation“ lagt følgende Plan:

Paars beholder sin Tofte, der ligger nord for Gaarden; ligeledes sin Enghave syd for Gaarden, han faar Thomas Sørensens Enghave øst for Smedien, endvidere gives der ham Vederlag for al hans øvrige Jord saaledes, at han faar: en Del af *Kukkerløkken*, *Kukkerløkke Højagre Rullebanke* Agre, noget af *Eskemose* Agre og Klakke-Mose Hutter, og endelig en Part af Rullemose. Det tillades Paars at afhugge sine forrige Skovmaal næstkommande Vinter eller Foraar, ligesom Julskovs Bønder maatte af-

*) Bykortet findes bag i Bogen.

hugge den Gærdselsskov, som findes i Paarses Lod. De af Paarses Stengærder, som herefter kommer Julskovs Bønder til Gode, lovede Bagger at erstatte med ligesaa mange Fv. Hegnstræ til Istandsættelse og aarlig Vedligeholdelse. Ellers tager Paars Halv-Hegn om sin ny Lod, og Julskovs Bønder maa paatage sig den anden Halvdel.

Delingsplanen for *Anneksgaarden* blev med Byens Ej-er Justitsraad Bagger og Sognepræstens Samtykke bestemt saaledes: Gaarden beholder sin lille Tofte nordfor og faar ligeledes norden Gaarden en Hovedlod paa ca. 60 Td. Land, nemlig *Ringe Hutter*, *Løkke Agre*, *Aale Agre*, *Mølhøjs Agre* og *Vanges Agre*. Gaarden beholder sin Skovhave og ca. 20 Td. Land sønden og østen for denne.

„Men Sognepræsten erklærede, at han ej var sindet at udgaa af Fællesskabet.“

Bagger fandt sig tilfreds og erklærede, at han selv vilde sørge for, at hans Husmænd fik den Jord, de skulde have.

Endelig ønskede Bagger at faa den ufri Jord, som han havde paa forskellige Steder i Refsvindinge, samlet paa et Par Steder*) — ved Magelæg med Bønderne. Man enedes om, at lade Bagger faa Jord af *Ore Krog* og *Langebjerg*.

Og da intet mere blev begæret at foretages ved denne Forretning, blev den hermed sluttet.

Artum Refsvindinge den 19. April 1788.

*) I Henhold til Udskiftningsforordningen af 1781 kunde enhver *Lodsejer* i en By forlange sit Areal særskilt udlagt paa 1 eller 2 Steder. Fæstebønderne havde derimod ingen saadan Ret. E. P.

Paa Hs. Ekseel. Hr. Geheimeraad Amtmand Baron von
Holstens Vegne

BEKKER. NELLEMAN. NYHOLM.

FRID. BAGGER. PAARS. ENBERG. UTKE.

AND. ESBESSEN. KÆR. LARSEN.

SØRENSEN.

Anm: Reservation af Baroniet Holckenhavns Ret forsaa-
vidt Lille Mølle angaar mod Approbation af Administra-
toren inden 14 Dage.

NIELSEN.

Saaledes delte man atter Agre i Refsvindinge,^{*)} og
det endda i det mærkelige Aar 1788. Uvilkaarlig tænker
man paa de stolte Kongeord:

*Kongen bød, Stavnsbaandet skal ophøre, at den
danske Bonde kan vorde flittig og god . . .*

Den lange Trældoms vinter var omme, og der var For-
aar i Luften.

^{*)} 10 Aar senere, nemlig d. 14. September 1798 mødte Land-
bokommissionen atter i Refsvindinge, denne Gang for at
udskifte hele Byens Jordtilliggende, saa hver Mand kunde
faa sit.

Baggers Stiftelser.

Har jeg havt Hierte til at
gøre noget *Godt*, Forstand
til at redde andre af Forføl-
gelser, og Indsigt i et og an-
det, saa er det jo alt sammen
Herrens Giøring. Han har
med sin Aand oplyst mig; thi
hvad formaar vi stolte Orme,
naar Herren tager sit?

Frid. Bagger.

Ved sin alsidige Begavelse saavel som ved en ualmin-
delig dygtig Økonomi naaede Bagger i Aarenes
Løb at blive en velhavende Mand. Hans daglige Leve-
maade var jevn og sund, og han gav Alkald paa mange
af de Nydelser, som ellers var almindelige blandt Stands-
fæller. Kun ved særlig festlige Lejligheder havde Bag-
ger Vin paa Bordet, ej heller spændte han mere end to
Heste for sin Karet, hvorimod andre Herremænd maatte
have fire for. Det er værd at mærke sig hans egne Ord
herom: Jeg holdt det mere forsvarligt at anvende en Del
til Gaardens Siir og Efterkommernes Nytte end at koste
paa magelige og pyntede Værelser, eller at lade den saa
gængse røde Druesaft sætte en Maling i min Gane, som
straks igen lod sig afskylle. Hvor kunde Verden til Ef-
terslægts Nytte paa mange Maader forbedres, naar en-
hver i sit Kald havde mere Lyst til sine *Pligter* end til

den saa ødsle og fordærvelige Levemaade, med hvilke de under Synd ødelægger deres egne Legemer og tilmed opdrager Børn i slige fordømmelige Eksempler, som gør, at Elendigheden vil tiltage mer og mer indtil Verdens Ende.

Bønderne kunde ikke begribe, hvor Baggers Velstand kom fra. De gættede paa, at han vist maatte have forskrevet sig til selve Fanden. Den store sorte Hund, som jevnlige fulgte Bagger i Mark og i Skov havde Bønderne intet godt Øje til; de havde nemlig en stærk Anelse om, at den firbenede Fyr ikke var nogen almindelig Hund men et Redskab i den Ondes Tjeneste. Sagnet vil ogsaa vide, at Fanden engang var paa Julskov for at kræve Baggers Sjæl. Herremanden blev naturligvis bange men havde dog saa megen Fatning, at han kunde bede om en kort Frist for at faa taget Afsked med sine Venner. Der gik nu Iftud til Præsten i Kullerup. Denne mødte med Bibelen i Haand, men Mørkets Fyrste slog Bogen ud af Præstens Hænder, og Sagen var tabt. Præsten i Vindinge, som straks efter kom til Stede, gik det ikke bedre. Men endelig mødte den Skellerup Præst, og han læste Teksten saaledes, at Fanden maatte baglæns ud af et Gavlvindue. Han faldt saa haardt og dybt, at Jorden lukkede sig over ham. Og for at han ikke skulde vise sig igen, lod Julskovs Ejer plante et Takstræ paa Stedet. Samme Træ blev gennem mange Aar derefter behandlet med en vis Varsomhed. Paalidelige Folk har fortalt, at saa sent som i den ældre Langkildes Tid var det forbudt at skuffe og grave om Træet, medmindre Madammen selv var nærværende, thi hun havde nu den Tro, at saalænge Træet var grønt, skulde Julskov bestaa, men hvis det visnede, vilde Gaarden forgaa.

Bagger var godt nok bekendt med, hvilke Tanker,

Bønderne havde om ham, men han maa med Skam melde, at efterhaanden som han ældes, hans Kræfter svinder, og Hjernen udtørres mer og mer, gaar det ogsaa tilbage med Hekseriet!

Vel var Bagger sparsommelig, men han var ingen Gnier. Han havde altid Raad til at hjælpe trængende Mennesker, som søgte ham, og som, han fandt, var Hjælpen værd.

I 16 forskellige Tilfælde har han været *Lavværge*, deriblandt for en Gebeimeraadinde og for en Oberstløjtnants Enke.

Afdøde Venners eller Slægtinges uforsørgede Børn tog han sig af. Selv melder han herom: Skønt jeg ved mig fri for at være naturlig Fader til noget Barn, saa er der dog . . . overladt til min Forsorg 21 fader- og moderløse Børn, af hvilke jeg og, ligesom de Forældre, der har haft mange Børn, har Sorg af nogle, og Gud ske Tak! megen Glæde af andre.

Venner opnævnte deres Børn efter Bagger. Henimod en Snes Drengene har faaet hans fulde Navn.

Baggers Velstand voksede med Aarene; hans Gavnildhed ligesaa.

I Aaret 1767 (eller 68) gav han *Nyborg By* et Grundareal — en Havneplads i Rebslagergade — som med Giverens Samtykke blev solgt i 1779 for 200 Rd. Renten af den Kapital gaar den Dag i Dag til Byens Fattige under Fattigkommissionens Bestyrelse.

Kullerup Hospital

oprettede Bagger ved Fundats af 25. Juni 1776. Hospitalet er beliggende lige overfor Kullerup Kirke og er indrettet til Bopæl for „Lemmer af Julskovs eget Gods, som

formedelst Alderdom og Svaghed ej kunne besidde deres i Fæste havende Gaarde og Huse, 4 Mands og 4 Kvindes-Personer.*

Til Lemmernes Underholdning gaves en Kapital paa 2000 Rd., som skulde blive staaende i Julskov og forrentes med 4 %.

Fundatsen er saa omstændelig udarbejdet, at den vist er enestaaende i sin Art og derfor værd at kende.

Den meddeles her i noget sammentrængt Form:

Kullerup Hospital.

Til allerskyldigst Erindring og Erkendtlighed for Guds saa faderlige Førelse og ualladelige beviste Naade, Lykke og Velsignelse haver jeg Friderich Bagger til Julskov, Hans Kgl. Majestæts virkelige Kammerraad ladet fra Grunden af opbygge og indrette et Hospital udi Kullerup til 8 Personer.

Dette Hus, som ligger paa et højt, sundt og ufugtigt Sted, beskærmet mod Nord- og Nordvestvinde ved høje Esketræer, bestaar af 12 Fag fast Grundmur op til Vinduerne, og siden med Tømmer og dobbelt Mur op til Loftet. Dette sidste er for Varmens og for Farers Skyld belagt med raa Sten.*)

En Forstue af 3 smaa eller to store Fag med Bænke forsynet at sidde paa om Sommeren imod en behagelig og forfriskende Udsigt. Værelserne paa begge Sider af denne Forstue er egale og bestaar af en saakaldt *Foramlingsstue*, i hvilken hver 4 Lemmer kan forrette, hvad de finder for godt om Vinteren ved *een* Varme. Da der i denne Stue er en til saadan Brug støbt Kakkelovn med et rummeligt Hul paa Forpladen, saa en maadelig stor Gryde kan gaa derind, og desuden forsynet med to Halvdøre, den ene over den anden. Paa Underpladen af denne Kakkelovn er støbt en temmelig stor forudstaaende Plade, som kan rumme en skikkelig Gryde, Potte eller Pande, saa at Ovnens kan i daglig Brug med megen økonomisk Brændsel gøre samme Tjeneste som Skorstenen, der ikke behøves uden om Sommeren eller til Brygning og Klæders Vadskning.

Varmen fra Samlingsstuen kan tilstrække de 2 Værelser, som er næst ved denne, og hvoraf ethvert indeholder 2 enkelte Sengesteder.

Alle Skillerums Stolper, Løsholter og indvendige Forstøkker, samt omkring ved Dørene er beklædt med Panelværk, som overalt er bestrøgen med brun Oliefarve. — Bag ved Forstuen er et rummeligt Køkken med Jern-Stang

*) Steneae ligger den Dag i Dag paa Hospitalets Loft i pæne lige Rækker.

og Kroge i Skorstenen — saavel til Madlavning som til Bryggen og Vadsk.

Til hver 2 Personer er indrettet et Madskab i Skikkelse som et Bord med 2 Skabe under, hvoraf hvert har 2 Rum forsynet med Laas og Nøgle. Udi hvert Forsamlingsstue findes 4 stærke Træ-Lænestole med Fjællesæder og Rygstød. I de 2 Kamre er et lidet Bord med tyk Egeplanke til at skære Tobak paa; derved forekommes Bordenes slette Behandling. Til Huset hører et Brænde- eller Tørvehus og en Kaalhave.

Husets Lye-Træer maa ikke borthugges; naar de nuværende ældes, skal nye afløse.

Til dette Hospital henlægger jeg herved 2000 Rd., som bestandig skal blive staaende i Julskov Hovedgaard næst efter de til Refsvindinge Hospital legerede 1000 Rd.)* Af de nævnte 2000 Rd. skal Julskovs Ejer svare i Rente 80 Rd., hvad enten Rentefoden maatte dale eller stige.

Huset skal stedse findes besat med 8 Lemmer af Julskovs Gods, helst saadanne, der ikke er bleven fattige ved Ladhed eller Liderlighed, men som formedelst Alderdom og Skrøbelighed ikke længer har kunnet besidde deres i Fæste havte Gaarde og Huse, og som lever et kristeligt og anstændigt Liv.

Skulde hænde sig, at en blev født paa Godset, som enten var vanvittig eller formedelst anden Skrøbelighed umægtig til andres Tjeneste, da maa samme nyde en Portion af Hospitalet endog uden at indgaa deri.

De 8 Lemmer fordeles saaledes, at 2 af hvert Køn har sit Sovekammer for sig.

Af de 8 Personer skal de 4 mest trængende og nødlidende nyde fuld Portion, som er for hver: *fem Mark*

*) Skænket af Knud Urnes Arvinger.

maanedlig; de andre 4 bekommer hver det halve: *to Mark og otte Skilling*.

Pengene udbetales fra Julskov d. 1. i hver Maaned mod Præstens Kvittering.

Endvidere skal Julskov inden hvert Aars Mikkelsdag levere Hospitalet 4 Fv. enkløvet Grenebrænde af Alens Længde, hvorimod Lemmerne selv maa gøre Brændet i Stand og indbære det. For de leverede 4 Fv. Brænde skal Julskovs Ejer have 12 Rd., som fradrages Hospitals-Renten.

For at Lemmerne ikke skal klamres om Pladsen nærmest ved Kakkellovnen, bemærkes det, at det ved Kakkellovnen indmurede Sæde forbeholdes den ældste.

Hensigten med dette Legat er ingenlunde Lemmernes *fulde* Underhold, . . . da enhver efter Evne bør bestille noget, som Gud har befalet.

Naar et Lem af Hospitalet uddør, besørger Julskovs Ejer Udlæget til en Ligkiste, da ingen videre Bekostning maa gøres paa Begravelse, siden Sognet bør ud-bære den Døde, samt besørge Graven og Jordejærdens.

Den Dødes Efterladenskaber sælges ved Auktion, og heraf betales Ligkisten. Skulde det indkomne Beløb ikke strække til, maa Restbeløbet fremskaffes ved at lade den ledigblevne Plads i Hospitalet staa ubesat i nogen Tid.

Præsten og Degnen er pligtige til paa Embeds Vegne at besøge Lemmerne og føre gudelig Tale med dem, saaledes at de selv kan vide sig med en god Samvittighed. Herfor skal Præsten hver Offerdag have 1 Rd., og Degnen 3 Mk.

Af de tiloversblevne Renter holdes Hus og Ildsteder vedlige.

Men naar disse Bestemmelser overholdes, saaledes som

her er beskrevet, skal Julskovs Ejere være fritaget for al anden Almisseuddeling.

Skulde det hænde sig, at Hospitalet ved ulukkeligt Tilfælde skulde blive ødelagt, ophører saa megen Pension, som Skadens Istandsættelse kan beløbe sig til.

Og vil jeg iøvrigt have Julskovs Ejere anmodet, at de udi alle Ting ved dette Hospital opføre sig saaledes, som de for Gud vil forsvare og for den honette Verden være bekendt.

Julskov, den 25. Juni 1776.

FRIDERICH BAGGER.

Fundatsen er udstedt i 5 Eksemplarer og læst ved Landstinget.

I sine Oplysninger om Julskov dvæler Bagger ogsaa ved Hospitalet, som han anbefaler til sine Efterkommeres Omhu, og derefter slutter han med følgende Hjertesuk:

Men kære! Du, der som en indbildt Herremand — skønt kun en saare liden — vil leve højt og formedelst Smagen i den korte Ganevej, stræber at faa din kræsn Bug med Naturens Overilte led til Ormenes behagelige Fortærelse, tænk dog som et fornuftigt Menneske paa den Husvilde og paa dit eget Ansvar.

Julskov Legatet.

Ved Fundats af 23. Juni 1781 oprettede Bagger et Legat paa 21,000 Rd. „som bestandig i Julskov Gaard, Kirker og Gods med Prioritet næst efter de til Refsvindinge og Kullerup Hospitaler henlagte 3000 Rd., skal blive staaende til $3\frac{1}{4}\%$ fast aarlig Rente, som er ialt 682 Rd. 3 Mk.

Nævnte Rentebeløb udbetales af Julskovs Ejer i hvert Aars Juni Termin og fordeles paa følgende Maade:

1: Bønderne paa Julskov Gods faar tilsammen 103 Rd., hvilket Beløbet nogenlunde svarede til, hvad Bønderne skulde betale i Skat i April Kvartal. Beløbet modtages nu i April Maaned gennem Sogneraadet og kaldes i daglig Tale „Aprilspengene“.

30 Rd. uddeles til de af Godsets Gaard- eller Husmænd, som har de fleste Børn. Den Mand, der har det største Antal Børn, faar 8 Rd. den næst efter faar 7 Rd. o. s. v.

Under samme Post i Fundatsen gør Bagger opmærksom paa, at Bønderne kan takke ham for, at Refsvindinge nye Skovhave (Bønderskov) nu er opfret, indhegnet og underlagt Refsvindinge, saa at hver Gaard her kan faa den nødvendige Gærdsel.

Hver ældre Gaard har den Dag i Dag sit Skovmaal i nævnte Bønderskov, hvoraf der nu ikke alene hentes Gærdsel men ogsaa Gavntre og Brænde.

Bagger huskede ogsaa paa Husmændene; om dem har Fundatsen følgende Bestemmelse:

„Men paa det at Husmændene og kan have Kende-

mærke, at jeg, som tilforn har sørget for det Tillæg i hver Mark, som de før min Tid ej vidste af at sige, aldrig har ment dem saa ilde, som jeg ofte har været nødt til at laste deres Udyder og anstillet mig vred til, saa skal Gaardmændene til en Slags Erkendtlighed, for den dem nu eftergivne April Kvartal og Afslag i Landgilde, aarlig foruden nogen Betaling græsse paa Fælleden for hver Husmand 2 Faar, 2 Gæs med sin Grøde . . . Ligeledes skal Refsvindinge frit græsse en Ko for sin Skoleholder, saa han kan have 2 Køer.* Jvf. Byloven.

2: Under næste Post i Fundatsen tillægges der Sognepræsten 40 Rd., Degnen i Kullerup og Skoleholderen i Refsvindinge hver 15 Rd. aarlig. Men herved forpligtes de nævnte Embedsmænd ogsaa til at indprente Ungdommen Budet om *Pligterne*, at advare mod Skovtyveri og at undervise mindst 2 Elever*) i Regning og Skrivning. Endelig maa Præsten holde Bog over Godsets Born.

3: For at befordre Lærdom og Videnskaber skal der hvert Aar udbetales 100 Rd. til to af de sindigste, sædeligste og til Studering bedst oplagte Disciple, som er barnefødt paa Fyn, og som fra Odense Latin-skole sendes til København. De faar 50 Rd. hver. Bagger var jo selv udgaaet fra denne Skole, og ved sin Gavmildhed mod den kom han faa Aar efter i nær Forbindelse med dens ny Rektor, *Johan Henrich*

*) Voksne Elever?

*Tauber**) en af Datidens dygtigste Skolemænd, som blev Baggers rigtig gode Ven.

4: Endelig bestemmer nævnte Fundats, at der aarlig skal udbetales ialt 370 Rd. til fattige Enker af Middelstanden, gejstlige eller verdslige, hvis Mænd har været bosiddende paa Fyn, især dem som har ukonfirmerede Børn. Ligeledes kan komme i Betragtning: fattige skikkelige og skrøbelige Jomfruer, som er ude af Stand til at tjene det fornødne til Livets Ophold. I første Række skal der tages Hensyn til trængende af Baggers egen Slægt.

De 9 Rd. og 3 Mk., som endnu er tilbage, efter at den beskrevne Udbetaling er sket, gaar til Bogholderen.

Dette Julskov Legat erholdt Kgl. Konfirmation 8. August 1781 og uddeltes første Gang i 1783.

Maaske det staar i nogen Forbindelse hermed, at Bagger da modtog Meddelelse om, at han var udnævnt til *Justitsraad*. Ligesom han faa Dage efter modtog følgende

Betænkning.

Jeg har med megen Fornøjelse gennemlæst S. T. Herr Kammerraad nu Justitsraad Baggers, under 8. indeværende Aar og Maaned og hans Kongelige Majestæts confirmeret Donatariske og Legatariske Disposition over 21,000 Rd. i Julskovs Gods.

Samme har jeg fundet ikke mindre vel overlagt, tydelig og fuldstændig, end den er velmeent og velgjørende, saa at jeg ikke kan see, at

*) Født i Aalborg 2/3 1743.

der i sin Tid skulle kunne reyse sig Tvistigheder om dette Documents rette Meening og Forstaaelse i noget Punct.

Jeg ønsker den ædelmodige Giver Guds Velsignelse i Tiden og Evigheden, deres skionsomme Taknemmlighed, som skal nyde Got af hans Velgierninger, og hans gode Hensigt maa altid rammes og opnaaes.

Kiøbenhavn, den 27. Aug. 1781.

COLBIØRNSEN.

Justitz og Professor Juris
ved Kiøbenhavns Universitet.

Legat

for Skole- og Fattigvæsenet i *Nyborg* og *Odense*.

Dette Legat er oprettet ved Fundats af 8. Juli 1889 og er paa 20,000 Rd. Sølv.

Renten heraf gaar til aarlig Understøttelse for Fattigfolk og flinke Skoledisciple i Odense og Nyborg. Fundatsen er baade lang og omstændelig. Heri siges b. a., at da Bagger nu er nær de 79 Aar, og hans Bortgang stunder til, har han gjort Beregning over sit „Jordegods“, og finder da, at han nok kan undvære de 20,000 Rd.

Som Legatbestyrer udnævnte Bagger Købmand *Lars Nielsen* i Nyborg.

Legatet har Kgl. Konfirmation af 7. August 1789.

At Baggers Gavnildhed ogsaa denne Gang vakte Opsigt paa „allerhøjeste Steder“, kan man skønne deraf, at han den 14. Aug. samme Aar udnævntes til *Etatsraad*, modtog en Takskrivelse fra det danske Kancelli, og Kongen tilstillede ham *Fortjenstmedalje i Guld*.

Baggers Stiftelse i Nyborg.

Baggers Stiftelse i Nyborg.

Bagger var saare taknemlig for, at han fik Lov at leve og se, hvorledes hans milde Stiftelser kom til at virke i det praktiske Liv. Han glædede sig derover og kunde næsten ikke blive færdig med sin Velgørenhed.

Under 25. Oktober 1790 udstedte han en ny Fundats, der indledes saaledes:

„Skont jeg paa mit Sygeleje hastede forrige Aar at bringe min offentlige Stiftelse paa 20,000 Rd. . . . i

Stand, saa har det dog ikke alene behaget Gud at lade mig opleve Uddelelsen af dette og øvrige Legater, og at se samme i den Gang, som jeg ønskede, men endog givet mig Sind og Ville til at oprette et *Hospital i Nyborg* til 14 fattige Almissee-Lemmer.*

Det skønnes, at Bagger har haft gode Forbindelser i Nyborg, hans Moder var født dær, og flere af Byens agtede Borgere var hans personlige Venner. — I sine „Personalia“ fortæller Bagger, at han har oprettet „*et nyt residerende Capellanie-Sæde i Nyborg*“ og at dette kostede ham henved 1400 Rd.†) Hvorledes det nu end forholder sig hermed, sikkert er det, at da Bagger lagde Plan til Hospitalets Opførelse, var der i Nyborg en Kapellan *Schjønning*, som var optaget af at faa reformeret Fattigplejen. Muligt har denne Mand haft nogen Indflydelse hos Bagger. Denne indsatte ham i hvert Fald i Hospitalets første Bestyrelse.

Vist er det, at Bagger 1790 købte 2 Huse af Fattigvæsenet i Nyborg, at disse betaltes med 100 Rd., og at Købet skete i den Hensigt at i hvert Fald det ene af Husene straks skulde nedrives og en Hospitalsbygning, 20 Fag stor, opføres paa Grunden.

Enkelte Træk af Hospitals-Fundatsen vil nærmere belyse Baggers Plan:

Han skænker 7000 Rd. til Hospitalets Opførelse i den Hensigt, at gamle, fattige og skrøbelige Mennesker, som formedelst Alderdom, Legemsbræk eller anden Svaghed

*) Det residerende Kapellani-Embedet i Nyborg er oprettet allerede 1742, og hermed havde Bagger intet at gøre. Sandsynligvis er hans Gave anvendt til Fribolig for Kapellanen. Den gamle Kapellanbolig i Nyborg blev nedrevet 1908.

er ude af Stand til at fortjene til Livets Ophold, her skal nyde Pleje, Ophold og fri Bopæl.

Men for at de arbejdsduelige altid kan have noget at bestille, skal her være „Plads for *Uld- og Linnedspind*“; og til den Ende har jeg ikke alene tilkøbt mig den saakaldte *Pleje- og Arbejdsanstalt* i Nyborg, som til saadan Brug for nylig er oprettet; til hvis Anlæggelse jeg selv har skænket 400 Rd., men for end mere at udvide denne *Flittigheds-Anstalt* skal det ny Hospital, hvortil de fleste Materialer nu er anskaffet og tilstundende Sommer ved Guds Hjælp skal blive færdigt, *sammenbygges* med Pleje- og Arbejdsanstalten, . . . og at samme 2 Etager høj skal opføres, den *underste* af Grundmur til Hospital, men den *øverste* til Uld- eller Linned-Spind eller anden Vindskibeheds Indretning.*

Herefter kom hele Bygningen til at bestaa af 2 Hovedfløje, Hospitalet laa ud mod Lille Nørregade, Arbejdsanstalten mod Gammel Torv.†)

Om nævnte Arbejdsanstalt melder Bagger, at i Løbet af den korte Tid, den har bestaaet ($\frac{1}{4}$ Aar), har 133 Fattige været i Virksomhed dær. Med deres Uld- og Linnedspind har de klædt 29 nøgne Fattige, holdt 78 fattige Børn i Læse-, Skrive- og Regneskolen, og dertil gratis forsynet dem med Skolebøger m. m.

Bagger var dog ikke sikker paa, at Flittigheds-Anstalten kunde fortsætte i det begyndte gode Spor og bestemmer derfor, at saafremt den engang maatte standse, kan den ikke frasælges Hospitalet. Men dens gamle Bygning kan nedrives og en ny opføres, saa snart de Midler, der i Tidens Løb maatte tilflyde *begge Afdelinger*,

*) Nu Baggersgade.

tillod det,*) saa her kunde blive Plads for en eventuel Udvidelse af Hospitalet.

Derhos bestemmer Fundatsen, at Hospitalet bygges og indrettes under Tilsyn af Købmand *Rasmus Møller* i *Nyborg*, saaledes som det mellem ham og *Bagger* er aftalt.

I underste Etage indrettes 2 store Stuer saa rumme-

Interiør fra Baggers Stiftelse i Nyborg.

lige, at der i hver bliver Plads til 6 eller 7 indklædte Senge med lige saa mange Skabe over. Til hvert Par Beboere „indrettes et Madskab i Skikkelse som et Bord med 2 Skabe under forsynet med Laas og Nøgle.“ End-

*) Da Arbejdsanstalten i Begyndelsen af Aaret 1835 havde en Kspital paa 2854 Rd., og Hospitalet ligeledes havde oplagt 1170 Rd., blev denne Plan gennemført.

videre skal der til hver Person være en Træstol med Halmstæde.

Dernæst indrettes en stor *Forsamlingsstue* med Bord, Bænke og en stor 2 Etages Jern-Kakkelovn med Tromle.

I to mindre Værelser, der forsynes med Fjællegulv, gibside Loffer og et Par Kakkelovne, skal der være Plads for en Opsynskone og for „2 af de skrøbeligste og sygeligste i Hospitalet.“

Dernæst indrettes et rummeligt Køkken med Skorsten og med saa mange „Confyr-Huller“, at Halvdelen af Hospitalets Beboere paa samme Tid kan koge eller varme deres Mad.

Endelig skal der ved Hospitalsporten være en Ligstue med Stengulv.

Iøvrigt paalægges det Hospitalsbestyrelsen nøje at vaage over, „at rettelig og gudfrygtelig handles i Hospitalet, at Morgen og Aften sker i Bøn og Guds Paakaldelse, som skal forrettes ved den Kone, som er betroet Opsigten eller den bekvemteste, som er i Hospitalet.“

Byens Kapellan og hans Efterkommere maa flittig besøge Hospitalet for med Guds Ord at opmuntre de syge og tilholde enhver i Særdeleshed at leve et gudfrygtigt Liv.

Herfor skal Kapellanen have 6 Rd. aarlig.

Pladserne i Hospitalet inddeles i flere Klasser, hvorved nogle kun faar Fribolig og Brændsel, mens andre tillige faar Ugepenge.*)

Som Bestyrelse indsatte *Bagger* Sognepræsten og Byfogeden i *Nyborg*, endvidere Arbejdsanstaltens Kommis-

*) For faa Aar siden ejede Stiftelsen ca. 21,000 Kr. 17 Beboere fik da foruden Fribolig 15 Kr. 25 Øre ugentlig til lige Deling.

sion, hvori sad Kaptain og Tolder *Bang*, Vagtmester *Bech* og Kapellan *Schønning*.

Overslag var gjort og alt planlagt fra Baggers Haand saaledes, at Hospitalets Opførelse kunde paabegyndes i Foraaret 1791. Men i Februar samme Aar døde Bagger, og han naaede altsaa ikke at se Hospitalet opført.

Da Bygningen stod fuldført, og den endelige Opgørelse mellem Hospitalbestyrelsen og Baggers Universalarving, Justitsraad *Lindegaard*, fandt Sted, viste det sig, at Bagger paa sit yderste havde forhöjet Fundatskapitalen med 3500 Rd. Dette i Forbindelse med enkelte andre Indtægter gjorde, at man kunde fastsætte Hospitalsfonden til 8300 Rd. Hospitalets Opførelse havde kostet 3149 Rd. 4 Mk. 11 Sk. Dets aarlige Indkomst ansløges til 348 Rd.

Den gamle Stiftelse har gennem Aarene været en søgt Tilflugt for de gamle, trængende og enligstillede Kvinder i Nyborg, som her fandt Ly for Livets Kampe og Storme. Mange af Hjemmets Beboere har til deres sidste Stund velsignet Mindet om den ædelmodige Mand, hvis Forsorg de kunde takke for blidere Kaar og for en efter deres Forhold solbeskinnet Livaften.

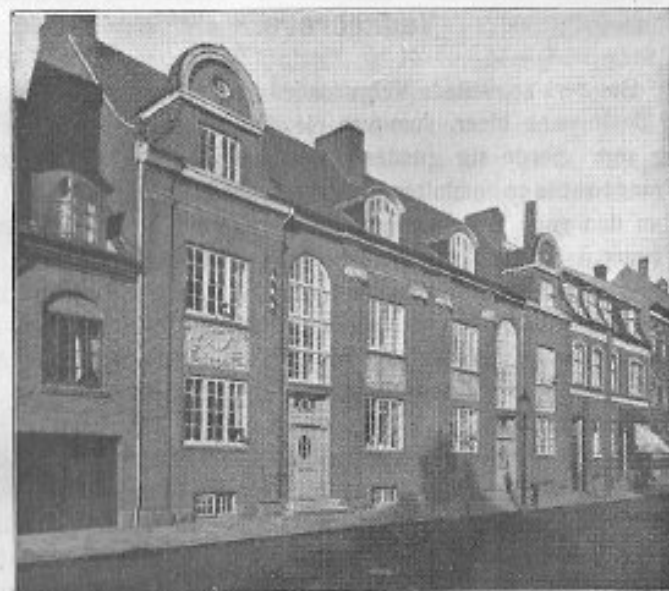
Saaledes stod Baggers Stiftelse gennem ca. 125 Aar. Nutiden fandt, at Bygningen var forældet og lidet tidssvarende; hertil kom, at Byens Udvikling nødvendiggjorde dens Fjernelse, hvorfor Byraadet eksproprierede Huset og betalte det med 18000 Kr. Derefter skænkede Byen Stiftelsen en ny Byggegrund med Have, hvorpaa der efter Planer, godkendte af Stiftsovrigheden, opførtes

Den nuværende Baggers Stiftelse.

Heri er der Plads til 12 Kvinder, som hver har 2 Væ-

relser samt Køkken og Spisekammer. Beboerne erholder fri Bolig, Belysning og Brændsel; men intet herudover.

Bygningen er opført ved Arkitekt *Aug. Colding*, Nyborg. Stiftelsens Bestyrelse bestod den Gang af Sagfører *Ludvig Metz*, Rebslagermester *Kriebel* og Trafikassistent *J. J. Bjerring*.*)

Den ny Baggers Stiftelse.

Bygningernes Opførelse kostede ca. 33,000 Kr., og en væsentlig Del af Legatkapitalen er bunden i Bygningen. Byraadet har overtaget Forpligtelsen til at forsyne Stiftelsen med Lys og Varme.

*) Senere Folketingsmand.

Saaledes har Nyborg By fremdeles Ære af at værne med skyldigt Hensyn om Baggers Værk.

Vennebreve.

Baggers storstilede Velgørenhed maa ses paa Baggrund af de humane Ideer, som var ejendommelige for hin Tid, og som gjorde sig gældende paa saa mange Omraader. Trangen til en omfattende Velgørenhed gaar da ogsaa som den røde Traad gennem Baggers Breve til sine gode Venner. Særlig betegnende i saa Henseende er hans Brevveksling med Købmand *Peter Eilschou* og Hustru i Odense. Eilskov-Navnet er hentet fra Landsbyen *Eilskov*, som ligger en Mils Vej syd for Bogense. Peter Eilschous Fader, *Anders Lauridsen*, var født i Eilskov og optog sin Fødebys Navn.

En Halvbroder til Købmand Eilschou var Sognepræsten *Laurids Christian Eilschou* i *Rynkeby*. Samme Præst havde en Søn, der er velkendt under Navnet Magister *Frederik Christian Eilskov*, han døde i København 1750, kun 25 Aar gammel. Denne unge Mand havde tidlig kastet sig over videnskabelig Syssel. Hans Venner kaldte ham „en anden Holberg“ og „endnu større Holberg“; og fra videnskabelig Side hævdes det, at den afdødes Skrifter viser et virkelig overlegent Syn paa Videnskaben og dens Forhold til Livet; ligesom det er sikkert nok, at samme unge Eilschou ved sin *Sprogrensning* indledede en ny Epøke i det danske Sprogs Historie.

Købmand Peter Eilschou var født 1713 „under det

Tegn Fiskens og Planeten Saturnus“, han arvede Handelen i Odense (Vestergade 67) efter sin Fader. 1763 giftede han sig med *Anna Marie Becher*, hun var en Apotekerdatter fra *Rudkøbing*. Han var da 49, hun 42 Aar gammel.

P. E. var Odense Bys betydeligste Handelsmand. Han handlede med Korn, Vin, Røgtobak, Hør, Isen- og Alenkram, d. v. s. han handlede med alt lige fra Silkebaand til Klaverstreng, fra Oblater og Farver til Stenkrucker, ligesom han havde Udsalg af Stempelpapir. Det var dog især Kornhandel, som blev drevet i stor Stil, og P. E. havde mange Skibsparter.

Endvidere havde han Kgl. Privilegium paa at drive et Sæbesyderi og en Oliemølle.

At han under den storstilede Handel havde en energisk Medhjælper i sin Hustru, vil fremgaa af følgende Bekendtgørelse, som staar at læse i *Odense Adresse Con-toirs Efterretninger* for Maj og Juni 1774:

„Det gøres herved bekendt, at de, som forlanger og behøver den saakaldte *Hamborger oplagte Meelk*, kan samme bekomme hos Madame Eilschou i Odense, Portionen til 6 Skilling; da tillige kan bekommes Fløde-Potten for 12 Sk., ønskes helst at Libhaverne ville bestille samme en Dag forud.“

Med andre Ord: Odense Bys rigeste Grosererfrue, for det var hun, ønsker at sælge Mælk og Fløde og at servere Tykmælk!

Handelen indbragte i Aarenes Løb en meget stor Formue. En Del af denne blev anbragt i fast Ejendom. Ved Skøde af 31. Juli 1768 fik P. E. oprettet Hovedgaarden

Martenlund ved Odense, som han købte og betalte med 144,750 Rd.

Da P. E. og Hustru nærmede sig Støvet's Aar, oprettede de flere milde Stiftelser: Ved Fundats af 28. Januar 1780 stiftes et Hospital i *Lumby*; det indrettes til Bøllig for 12 fattige Lemmer af begge Køn. De *Eilschouske Boliger* i Odense oprettes ved Fundats af 20. Marts 1781.

Ved Testamente af 1. Maj 1781 skænkes aarlige Summer til forskellige Formaal: St. Knuds Kirke faar 2000 Rd., „for at den kan blive malet indvendig og strøget med Oliefarve, og Orgelværket og Prædikestolen kan blive blankforyldt paa det zirligste.“

Aarsdagen efter, d. v. s. 1. Maj 1782 skænkes 10,000 Rd. til „St. Knuds Kirkes brøstfældige Taarns Nedbrydelse og Nyopførelse“ og 5000 Rd. til Vejforbedring.

Men P. E. og Hustru var *forsigtige* og paaholdende Folk, derfor indførte de som Regel den Bestemmelse i deres Fundatser og Gavebreve, at Kapitalerne ikke maatte stilles til Raadighed før efter Ægtefællernes Død. Denne Paaholdenhed kaldte Ellschous gode Ven Frid. Bagger frem med en Formaningstale. Ofte har vel de to driftige og energiske Mænd drøftet deres Planer med hinanden. Deres Venskab hidrører antagelig fra den Tid, da Bagger til Stadighed opholdt sig i Odense. Ofte var de hinandens Raadgivere, ikke mindst paa det sidste.

Derfor er det saa velgørende at se, hvor dristig Bagger tør gaa i Rette med sin rige Ven.

Det sker i Brev af 27. September 1783, en Skrivelse, som er meget betegnende for Bagger, hvorfor den Ord til andet meddeles her:

Hierte Broder (*)

Nest skyldigst tachsigtelse for sidste beviste godhed befaler vores gamle venskab mig endnu at tilskrive dig dette med hierteligste begiering, at du vil tage dets Indhold i nøjere overvejelse end ieg har mærchet alle mine mundtlige Forestillinger hidtil har udrettet — dersom jeg iche var dig bedre affestioneret end andre dine mundvenner ville jeg neppe umage mig at sætte Pen til Papir for at frelse saavel din timelige Renomme, som give dig mere Eltertanche om din snart forestaaende død, og det Liv, som da kommer efter dette, og hvilchet bliver ligesom, vi her har banet vejen dertil.

Hierte Broder! først vil jeg bede dig overveje, at de gaver, som du har haft til at agere en god og fornuftig Kiøbmand, og hvorved din timelige Formue er forhvervet, er jo ingenlunde af dig selv, men givet af Skaberen, da alle Mennisker vel kand ved god øvelse forbedre dens medfødte naturlige Gaver, men ingenlunde aldeles omskifte dem; saa at det ville lidet nytte den, som af Naturen er oplagt til Handel, om han ville imodstaae denne drift og tvinge sig selv til enten Studeringer eller Krigsstanden; og naar da Gud har dannet det saa, at Een har lyst til at være Skræder og en anden Smed etc., saa kommer vel alle slige medfødte gaver og drifter fra Skaberen? og nu har han iche alene givet dig lyst til handel, men end og rundelig velsignet din Flittighed i samme; men du ville derhos overveie, at dersom lysten dig ved Fødselen var iche i din natur nedlagt til handel, saa kunde jo ei heller nogen enten

*) Baggers Breve er de eneste Afsnit i Bogen, hvor hans egen Stil holdt or gennemført.

Flittighed, eller derved følgende velsignelse i saa maade existeret; og følgerig bliver jo Naturens Herre Hovetmanden til ald den velsignelse, som dig ved Handel er tilføyet; og naar det da saaledes forholder sig, som det visselig gjør, saa, siden dig ingen Børn er beskieret, og du seer rundelig udkomme saavel for din som ligeledes svagelige kones tilbageværende korte leve tiid, spørges? at naar Guldet iche er din Gud, om det da iche kunde blive din og koenes iche alene skyldighed, men end og en sand Fornøjelse, udi Eders levende live at see noget anvendt af Eders Overflodighed til andres glæde og nytte? og derved tilvinde Eder manges Forbønner her i Naadens Rige, da, naar I ere døde, hielper vist ingen flere ønsker eller Suche, om der og hver Dag efter de Catholskes troe, blev messet for Jer to gange om dagen; men efter Graven vil Eders her giorte Gierninger følge Jer; iche fordi (om de har været gode) at I derved kand have fortient Eder Salighed, men fordi I har efterkommet Eders Pjigter og i Eders levende live efter Guds anordninger uddelet en Tiende af den velsignelse, han har tillagt Eders Flittighed paa samme maade som den slidende Bønde maa uddele Tiende af sit Eget Arbeide, Korn og Flittighed, thi hvad behag kand enten Gud eller andre finde i, at ieg gjør en Forskrift, hvorledes efter min død skal forholdes med det, som iche kand enten rummes udi eller fornøye min ligkiste? men ved slige i levende live uddelelser forstaaer ieg dog iche saa stor en udtømmelse af Formuen, at jo noget til Arvinger (som dog ofte ere uskiansomme noch) kand blive til overs, og som i levende live kand fastsettes, hvad Enhver skal have.

Men da du er barnefødt i Odense og Herrens Velsignelse dig der er tilflydet, ligesom du og har været et Lem i St. Knuds Kerches menighed, og denne Tempels eller Herrens Huuses Prydelse af Taarn er faldetærdig, saa har ieg saa ofte foreslaet dig, at du, som saa stærch Formuende foruden Børn ville vise din lyst og kiærlighed for dette Sted, hvor du først ved Daaben blev indlemmet i de kristnes tall, og siden din hele leve tiid har faaet saa megen Siel Føde, som har banet dig vejen til Salighed; Her ville ieg (og derfor raadet dig) at du skulde vise din Høytælse for sligt et høyst trængende Sted, som er indviet til Guds æres og Menniskens Saligheds Fremme! og hvor glædede du mig iche forrige Aar, da du efter min Forestilling var til Sinds at lade komme fra Petri Kirchetaarn i Kiøb, men ach! hvor har du bedrøvet min Siel, nu da dette Aar, ja end og ved sidste Samtale, da du dog er graven saa meget nærmere, er ganske forandret, og iche kand her i livet saune en undværilig Lem af din (fortørnes iche ieg siger sandhed) jordiske Afgud; thi hvad er dette Taarns opbyggelse af omtrent 8 a 10,000 Rds. zirligste bekostning, at ligne anderledes end en liden Lem af et stort Legeme, da om denne Sum gaar fra din Formue, bliver dog langt over 1 td. Guld tilbage, og hvad ville det iche jamre mig, om jeg, som maaskee begge Eders Eeniste troe og uinteresserede ven (der ikke har høchtet for jer) og ventelig overlever i mindste din for mine Øyne nærmende død, skulde høre disse smertelige ord om dig, som nu af alle saa høylig criticeres: „See! han som i live intet kunde miste, maa nu nøyes med 4 Fielle,“ „Han, som længe forudsaa sin nærmende død kunde

dog ej overtale sig selv i levende live, at uddele noget af det sit overflødige, som han dog ej kunde faae i Graven med sig."

For sin Egen ære kunde han bekoste et Marmor Epitaphium i Kirchen, men for Guds ære, fra hvem han dog havde alle ting, kunde han icke bekoste et faldefærdigt Taarn paa samme Kirche. "Ja, han opsatte alle ting, indtil han selv ej formaede at foranstalte mere nogenting." Han overlod til andre efter sin død det, som i sin Egen leve tiid var ham for kostbar at miste, og dog uvis hvordan hans Forskrift efterleves eller hvad tache, Gud ville faae for sine gaver etc." O! kjereste Broder! hvormeget saadant har jeg icke nu i nogle aar maatt høre om dig, og hvor større og billigere vil icke Snachen blive efter din død?

Følg derfor endnu i tiide mine velmente Raad og rens dig selv ved at gjøre noget mere godt, mens du lever, end hidtil sket er! opspørg Fattige nødlidende, og send dem nogen hielp — opsæt icke længer mit Forslag med Kirchen, men gør det jo før jo heller bekiendt, at du vil opbygge det nye Taarn; da om du endnu bier noget, kand efter Rygtet, imidlertid til dette brug paalægges en Skatt over hele Riget, som du endog til din Egen ære og onde paatales nedlæggelse i tiide kunde forekomme; anse denne bekostning som een enten bortskyldig gjæld, der skal betales, eller og som noget, du aldrig har eyet; og ved slig betragtning falder udgiften dig vist icke svær, allermindst da overflødheden dog er tilbage saavel for dig og koene som andre, der og kunde hielpes; og hvad større Fornøelse end selv at uddele aldt efter Enhvers om-

stændigheder, og saa vit Formuen kand taale, thi at hielp alle anraabende, faldt saavel i det uendelige som umulige — vil du nu som en kjerlig Broder følge dette mit sidste dig saa velmente Raad, som du ved Samtale afslog, saa vil jeg tache dig for din Egen æres og Pligtes Fremme; men faar jeg ikke snart nogen skriftlig Forsichring fra dig herom, vil jeg ansee det som atter afslagende; men da jeg saaledes paa min viis har oplydt et sand venskabs Pligter, men intet kundet udrette, saa vil jeg befale dig Gud til en naadig Forandring, da jeg i afslaende Fald undseer mig for at komme mere for dit Ansigt eller incommodere dig oftere med det som ilde høres, men jeg har holdt for min Pligt, efter min tænche-maade om et sand venskab, at fremføre; men dersom du nu skriftlig vil love mig, hvad jeg har begieret, saa vil jeg ikke alone tache dig, men endog kjerligst omfavne dig, som ellers ikke tiere skeer, da jeg saa har giordt, hvad jeg bør, og frygter icke for min omgang paa hin Dag at vorde beskietmet, mit hierte bløder for meget ved at skrive mere, naar jeg med gremmelse betæncher dine nuværende høyst beklagelige omstændigheder, da du fængselet af ald din store Rigdom er visselig værre faren end den allerfattigste Betlere.

Ach! Ach! betænk dig dog, imens det endnu er tiid, jeg beder at hilse kjerligst, da jeg for resten med bedste ønske er din hulde ven og tiener

FRID. BAGGER.

Julschou, d. 27. Sept. 1783.

P. S. . . . Kong David og Salomon opbyggede Tempelen i Jerusalem og zirede den iche med deres egne Epitapier,*) men med aldt, hvad der kunde være slig et Herrens Huus til Prydelse — Gach du som Formuende hen og gjør ligesaa ved det Taarn i hvis Kirche dig blev givet den første Forjettelse om Guds Naade, naar du ved utilladelig gierrighed (som en Rod til alt ondt) iche selv vilde forspilde den.

Ach! kiereste Broder! tag betimelig mine velmente Erindringer i overveielse til hastig Efterlevelse.

Bagger formanede som den bedste. Det lange og velmente Vennebrev gjorde ogsaa sin Virkning. *P. Eilschou* gav sig til at sysle med et Udkast til ny testamentariske Gaver, som skulde komme fattige Enker og Jomfruer samt gamle Mænd til Gode; men „han sad og famled, kunde ikke faa det samlet,“ for at bruge et digterisk Udtryk, og saa overraskede Døden ham d. 31. Oktober Kl. 1, Nat, altsaa kun en god Maaneds Tid efter, at han havde modtaget Brevet fra Bagger.

*) Ifølge Bestemmelse af 12. Febr. 1782 skulde Eksekutorerne i Eilschous Bo lade forfærdige en Sten, hvorpaa alle Legaterne m. m. skulde opføres og sammentælles. Altsaa en Regning til Vorherre paa alle Eilschous gode Geringer. Stenen blev virkelig hugget og indsat i Kirken, hvor den fik Lov at blive i ca. 100 Aar. Derefter blev den henflyttet til det nærliggende Gymnasium, og en anden mere beskedne Sten indsat i dens Sted.

Døden kom hurtig og ret uventet, men faa Timer forinden fik Eilschov dog taget Bestemmelse om, at Pengene til det omtalte Kirketaarn nu skulde udbetales. Og saaledes gik det til, at han gav Pengene bort i levende Live men fik Lov at beholde dem til sin Død.

P. E. blev begravet d. 7. Novb.

Nu var Madame Eilschov ene om at raade over den store Formue. Straks efter blev der begyndt paa Taarnet; den Pengesum, som var bestemt hertil, forhøjede hun.

Bagger er hendes Raadgiver og medunderskriver som hendes Lavværge, da hun 11. Maj 1790 oprettede et Testamente, der skulde fuldbyrde, hvad hun betragter som sin afdøde Mands sidste Vilje.

At flere opbevarede Breve kan man se, at Bagger blev ved med sin Opfordring til større Gavmildhed; men Madame Eilschov havde sin egen Mening om den Ting, selv om hun havde noget vanskeligt ved at fremsætte den paa Papir, hvad følgende Brev fra hende til Bagger udviser:

Høyrerede her. Justi Raad Hiert

Elskende Ven.

leg har modtaget bege hans ærede Skrivelser og er mig en san glæde at erfare hans velgaaende ved saa høy en alder ønsker at maa Continuere, saa Lenge Gud behager at forunde ham Livet, vad det første angaar om Sante Knuds Spier er vel begyndt men ey i nu ferdig, men haaber at see det fuldtferdigt i sommer, vor tiel allerede en temmelig Capital er tiel gaaget, om Kirkens prydelse indvendig har min gode salig mand tillige med mig overlagt

at give en Capital efter beche vorres død, og self ien Rettet en Plan, vorefter ieg egg overskrider i mindste pungt; ieg tacher og for hans godhed og Kierlighed for den Opskrift, han vilde som vor veen med Deele os, men det salig Guds Barren har self udseet et Sted i Kirchen, vor der Skal ienfestes en Steen og self efter sien ligfrem tache maade givet planen dertiel, Da han søger iengen Ros men har Ros i sin gierning og for gud, men bliver ey bekiendt forren beches vores Død, som ieg helligt har lovet ham og med Guds bistan og Skal holde, vad hans sieste brefs at leye en fri bopeel til Prouste Rese Dens kand ieg iche bevillige var nogen barremhierthiges gierning, Da Embedet er saa vel bekiendt, at det baade kand føde man og Familie, viel gud, at ieg Skal leve og har en gang den ære at tale med ham, kan ieg bedre forklare min mening en ved min slede Stil og Skrift, som ieg med største undseelse beder ey at tage ilde op, ieg vilde ey at en anden Skulde besvare det for vese omstendigheders Skyl, hvad miet helbred angaar er som sedvanlig og tacher Gud, som gjør det taaleligt, ieg har nu forresat mig at udbetale Den Kongelige Part i miet gods, naar ieg thid efter anden kand iindrive miene smaa Capitaler, som paa sine Stæder staae meget usecher, saa ieg tiel 11. Juni har opsagt en temmelig Capital at udbetale men frøgter for Udeblivelse af mange, som aldt begerer henstand; ieg maate i 11. December self gøre Laand for at prestere den opsagde Capital i Kongens Case, men kom Gud Sked tach vel derfra, ieg viel frem Deles udbede mig hans ven Skab og Kierlighed; om noget skulde forfalde, tager ieg mig den frihed at

indhende hans Raad og betengning som en gammel ven saa vel af min Salig mand som af mig; ieg viel ey bebyrde ham med mere, thi ieg frygter, at det neppe kand lyses ieg beder at hilse Jomfrucrne og Mosiør Bachmand. Lever Dig ved helbred og et fornøyet sin, Skal det glæde mig; ieg henlever Højærede her Justies Raads for bundne ven og Skyldigste tjenerinde.

A. M. BECHER, Enke af Eilschou.

Odense, d. 2. Marsig 1786.

Brevet blev omgaaende besvaret saaledes:

Vetiedle høpstærede kiere Syster!

Vel er det meget priselig, at kiere Syster iche vil ansees af Mennisken for sine gode Gierninger; men ligesom mand derfor iche bør lade af at gjøre godt, saa har og sliig Formeening sin indskrenchning; thi hvad godt vi i det smaa til nødtørftige kand uddele, behøves iche at gjøre for Andre end de Nydende bekiendt; men naar det skal gaae i det Større og til almindelig Nytte, saa er det jo umuelig, at det kand eller bør være taus; hvorledes kunde Hun og sl. Mand lade St. Knuds Kirche-Spir opbygge eller ieg mine Legata oprette udi Taushed, naar de ellers skulle blive til almindelig Nytte? Nej! kiereste Syster, ved slige Udøvelser er det, at Guds Befaling vorder efterlevet, naar Hand bøder, at vi skal lade vores Lys skinne for Mennisker, saaledes at de kand NB. see vores gode Gierninger og derved vise saavel vores Troe, der paa saadan offentlig Maade skal fremskinne som og være Andre til et Exempel. Der som kiere Spster har den lærde Doctor Bastholms Præchener, og Hun vil læse dend, som offentlig for

saa oplyst en Meenighed er holden paa 4de Advents Søndag — om det tilladelige og utilladelige i en Christens Selv-Roes — saa faaer Hun klarlig at erfare, at det endog er os befalet at bekiendtgjøre visse vores Gierninger og ingenlunde sette Lyset under en Skieppe, men saaledes, at det kand lyse for Andre etc. Og siden da ingen af de andre høylærde har angrebet eller igiendreven denne Bastholms Prædichen, som saa sterch anbefaler slig offentlig Bekindtgjørelse, saa er det fuldkommen Bevis, at Lærdommen er overeensstemmende med Guds Ord. Det kommer kun an paa, i hvad Hensigt vi kundgjør vores Gierninger, om det sigter til Givrens Ære for sin beviste Naade, at have skienchet os saa rundelig, at [vi] kand dele til andre og derved opfylde vores Pligter, eller det er allene for en utidig Selv-Roes, som jo dog var hel daarlig at betale saa dyre? Men det er dog desværre! den sædvanlige Undskyldning og Udflugt hos de Fleste, som vil opsette de offentlige gode Gierninger til de skal døe; men naar der legges nøyere Mærke til deres Opførsel og Tænchemaade, saa bliver noch den rette Aarsag, at Kierligheden til det Timelige er saa overmaade stor, at de i levende Live ei kand taale at miste meget deraf, ei betænchende, at ligesom de ved Døden er nød til at lade deres Afgud blive tilbage saa kand slige sildige Gaver og aldrig blive dem til ringeste Nytte eller Forsvar paa Dommens Dag, hvor enhvers Tancher bliver aabenbaret, og ham skal vederfares, ligesom hand i sit Liv, og iche i den tvungne Død (saavit Stiftelser angaaer) har opført sig, og paa hvad Maade hand i sin bedre Velmagt har ladet sit Lius skinne for Mennsker, og iche ind-

til Dødens Ankomst satt det under Skieppen, hvorved jeg dog, som meldet, undtager de smaa Douceurer og Almisser, som vi under Haanden kand og bør uddele til de trængende.

Lad Verden og den formeget Paaholdne, som iche selv vil lade sit Lys skinne, længe nok udskrige de vores større Velgierninger, som iche enten kand eller bør skyvles, for Selv-Roes, saa ere de dog af det Slags, som Gud har befalet, at vi til Bevis paa vores Troe skal lade fremskinne saa klarlig, at alle kand see dem, og Gud, som gav slige Lygte-Mænd, derved prises; men de i ond Hensigt udraabende røber kun deres eget Afguderie til Guldets, hvilchet de iche selv kand miste. O! kieriste Syster! tag dette i nøyere Betænchning, saa faaer Hun, som en sand Christen, vist langt andre Tancher.

Naar Hun behager at skrive, at St. Knuds Prouste-Embede er af dend Beskaffenhed, at det foruden nye Tilleg af en fri Residentz noch kand føde sin Mand, saa er dette, i en Hast at ansee, noch Sandhed, men naar kiere Syster vil gaa dybere ind og overveje, at der til slig et vigtig Sted bliver ikke kaldet nogen Dosmer, men Personer, som i Lærdom har distingveret sig og med megen Bekostning og stor Besværighed har reist og opholdet sig ved fremmede Academier for at blive habile i adskillige Videnskaber, og det indtreffer, at slig en Person er fattig, saaledes som skett er med flere end Hr. Professor Ancher, der selv intet hafde, og Faderen ei kunde hielpe, og desaarsag maatte sette sig i Gield til alle slige store Bekostninger; og naar hand da formedelst sin Lærdom og sømmelig Opførsel har bragt det saa vidt, at hand slig et Embede er værdig og ei-

med ringere bør aflegges, og hand saa foruden sin forrige Reisegjeld og hafde store Bekostninger ved de udenlands Academier, skal endnu fordybe sig i større ved at forskaffe sig Boepæl og ald dertil fornødne, som kand opløbe til en stor Deel, saa erfares nochsom, at naar slige høye Renter skal aarlig drages fra Kaldet, og desuden opføre sig stands-mæssig, det da vil blive heel langsom, ja maaskee umuelig at faae Capitalen udbetalt. Og formedelst slige Omstændigheder, at Stifts-Prousterne ere komne fattige og forgleidede til Embedet, har jeg i min Tied kiendt 2, som derfra i største Armod ere bortdøde, og meget bedre vil det ei gaae den kiere Professor Ancher, om hand iche med nogen Hielp vorder understyttet, og hertil var ingen beqvemmere Maade end efter mit gjorde Forslag at udløse hans Gjeld fra sin Residentz og gjøre samme til en fri Boelig for alle kommende Stifts-Prouster, som hvorved disse, ved Ankomsten mest fattige (af Aarsag som for er meldt), kunde tillige blive særdeles hiulpsne og daglig faa Aarsag at velsigne Stifterens Stov etc.

O! tag dette endnu i Betæchning, og kiedes ei ved at gjøre godt og lade sit Lys skinne i levende Live, da jeg endnu vover at skrive, at det gode, som Folch gjør, men først efter deres Død (Arv undtagen) skal gaae i Udøvelse, kand paa Dommens Dag iche gielde det allerringeste, men vi skal, efter Guds Bud, lade vor Lys skinne, imen vi lever, da alle Udflugter, med Frygt for Selv-Roes, tilkiendegiver langt mere Hiertets Hengivenhed og Afguderie til den Mammon, som mand dog iche selv behøver, men

har til overs for at kunde, om man vilde, gjøre godt med etc.

Nu ieg, som en troe Ven, har advaret Hende, har derved opfyldt mine Pligter, og vil ønsket vi med Glæde maa samles paa den yderste Dag, da ieg ei frygter for min Opfordrel herudi den at vordre besklemmet, og vil saa befale Hende Gud til ald god Oplysning!

Forblivende med ald Hengivenhed velædle hierte Systers ærbødigste Tiener.

FRID. BAGGER.

Juulschou, d. 9de Martij 1788.

—
 A Madame
 Madame sl. Hr. Peter Eilschous
 fød Becher,
 Dame til Marientlund
 à Odense.
 —

Madame Eilschov levede til den 29. Aug. 1799. Hun solgte ud af sit Gods og blev endnu rigere. Men om den næsten 80-aarige Madames Død og Begravelse indeholder de daværende 2 Odenseblade ikke et Ord.

Der blussede en vældig Strid op blandt Arvingerne, og flere Gange maatte Højesteret dømme dem imellem;

Sagen stod paa i 9 Aar. Men da fremgik ogsaa et Legat paa ikke mindre end 107,412 Rd. til Hjælp for Fattige i Odense og i Føns Stift.

Paa Skillevejen.

Det gamle falder og det ny faar Fæste.

Bagger var en godt oplyst og rettænkende Mand, der paa mange Omraader havde Føling med Tidens aandelige Strømninger. Af det foregaaende vil man have set, at han var meget paavirket af Tidens Lyst til at gøre Gavn, til at være en nyttig Borger i Staten; derfor indrettede han ogsaa alt saa godt som muligt for sine Bønder, søgte paa sin Vis at berede dem en mere menneskeværdig Tilværelse. Kort sagt: Bagger var en Godsejer af den gode Slags. Alligevel var han en strengt konservativ Mand, der ikke kunde tænke sig, at der kunde komme noget godt ud af, at Bonden blev fri og selvbestemmende.

Landboforholdene og navnlig Spørgsmaalet om Grænsen mellem Godsejernes og Bøndernes Rettigheder var den Tids sociale Spørgsmaal.

Gennem sidste Halvdel af Aarhundredet var Sagen ofte blevet drøftet; og kendeligt blev det mer og mer, at det ny mere moderne Syn, som hævdede, at det baadede alle bedst, at Bondestanden blev lige saa fri som de andre Samfundsklasser, vandt mange Tilhængere, ikke mindst i de dannede Kredse.

Mange Embedsmænd, en Del Godsejere, og de faa Bønder, som kunde læse og skrive, blev optaget af Tanken om Bondefrigørelsen.

Naturligvis saa Flertallet af Godsejerne med Ængstelse paa denne Bevægelse.

Alligevel lod Sagen sig ikke standse, tværtimod; i Aaret 1784 blev selve Regeringen optaget af de ny Reformere, og der spurgtes snart godt nyt fra Høve. Den mørke Trældomstid var omme, og Frihedssolen var ved at staa op.

Under dette historiske Vendepunkt kunde Bagger ikke være uvirksom Tilskuere; han maatte fremsætte sit Syn paa Tingene, selv om hans Betragtninger slet ikke var i Kurs mere.

Han fæstede sine Tanker paa Papiret og udgav 1787 i Odense et lille kuriøst Skrift med følgende vidtloftige Titel:

Naturlige Aarsager til Jordgrødens Formindskelse og deraf flydende Dyrtid, hidrørende dels fra Skaberens alvise Indretning ved Jordklodens Kræfters gradvise Aftagelse, dels fra Menneskenes egen fejlslagne fri Vilje, paa en til Dels hidtil uoplyst Maade fremstillet af

Friderich Bagger,
virkelig Justitsraad og Ejer af Julskov i Fyn.

Tankegangen i Skriftet er allerede givet i Titlen. Bagger vil advare Reformmændene imod at have for store Tanker om den ny Tid, der skal komme. Hans Mening kan maaske udtrykkes saaledes: Alle de paatænkte Reformere vil intet nytte, Ulykken ligger i, at Jorden er bleven for gammel, den har kunnet føde flere Mennesker

forhen, end den kan nu, og den vil i Fremtiden føde lærre endnu.

Da Mennesket og alt levende er skabt af Jorden, forekommer det Bagger ret sandsynligt, at de samme Egenskaber findes hos denne som hos hine. Han siger saaledes:

„Jorden har haft sin *Ungdom*, da alt var i *Vigueur* og med tiltagende *Kræfter*, sin *Manddom*, da den ligesom Mennesket standsede og ej kunde siges at tage saa meget til i *Kræfternes* Fremvækst, og sin *Alderdom*, hvorudi den virkelig nu er, da den ligesom gamle Folk vel endnu er virksom men vil dog have Hjelpe og Pleje til sine Produkters Frembringelse.

Hvad er nu hele Asiens og Afrikas allerprægtigste Stæder at ligne imod et forhen *Babylon*, *Chartago*, *Aleksandria*, *Jerusalem* o. s. v.?

Nej, Jorden er svækket. Ældre Folk kan vidne, at mange Ting var bedre i gamle Dage: Hasselnødderne var tidligere modne. Man gav uden Besvær stor Landgilde. Der var store Skove med prægtige Træer.

Nu er de fleste af Skovene svundne paa Grund af Jordens og Klimaets Forringelse.

Jå, om Verden blev staaende i 1000 Aar — hvad den ikke gør — kunde den under vort nuværende Klima aldrig mere frembringe saa store og høje Træer. Men selv for det nuværende Antal Folk og Fæ i Danmark vilde Jordens Afgrøde være utilstrækkelig, om ikke deres Størrelse og Fornødenheder gradvis aftog tilligemed Jordens Frugtbarhed!

Bagger vil om muligt standse de gængse Fordomme om Nyttens af en større Folkemængde, den hyppige Udstykning i Parceller og derved flere Familiers Bosættelse paa Bondelandet.

Som man vil se, ligner Frid. Bagger Frygt, for at

Jordens Ydeevne ikke vil slaa til overfor en voksende Folkemængde, noget Tankegangen hos den engelske Nationaløkonom *Matthus*, der en halv Snes Aar senere vakte saa stor Opsigt ved sin Teori om, at Folkemængden voksede stærkere end Fødemidlerne, saa at det Tidspunkt vilde komme, da man maatte se at hæmme Folkemængdens Vækst.

Men Baggeres Modstandere herhjemme, de sociale Fremskridsmænd i Slutningen af det 18. Aarhundrede, var paavirket af franske Nationaløkonomer, de saakaldte *Fysiokrater*, der netop hævdede at en talrig Befolkning var det gavnligste; og det blev den Tankegang, der sejrende — ogsaa hos de danske Reformmænd og Bondevenner. De lod sig heldigvis ikke standse af Baggeres Skrift.

Nogle Tal vil kunne vise den senere Udvikling og Unødvendigheden af Baggeres Ængstelse:

Paa Baggeres Tid kunde det samlede Kreaturhold her i Landet beregnes til omtrent $\frac{1}{2}$ Million. 100 Aar senere regnede man med $1\frac{1}{2}$ Mill. Baggeres Gaard laa i en ret frugtbar Egn, hvor der gik 9 Td. Land paa 1 Td. Hartkorn, og Bøndergaardene var paa godt 7 Td. H. K. hver. Paa en saadan Bondegaard kunde der, fortæller Bagger, holdes *tre Køer*! — Omkring ved Aar 1900 var man naaet saa vidt, at man regnede 1 Ko paa hver Td. H. K. for det almindelige paa Landets Bøndergaarde. Nu er Tallet flere Gange fordoblet; og Nutidens Køer er dog baade større og bedre end Fortidens. Ved Aar 1800 regnede man med, at der holdtes *ligesaa mange Heste* som Køer i en Bondegaard; før den Tid havde man flere Heste end Køer.

Hvad Høsten angaar, regner Bagger med et Udbytte paa 5—6 Fold; andre Steder var det betydelig ringere;

men Bagger har ej heller forsømt at gøre *Forsøg* med Kornet. Engang dyrkede han noget Rug og Byg i Baljer med Jord, som han selv omhyggelig passede med Vand og Gødning. Lige frem en Plantekultur! Ved et Forsøg naaede han engang at faa ca. 1500 Kærner at et eneste Sædekorn.

I det Aar, Bagger udgav sin Bog, holdtes der netop Folketælling her i Landet. Af denne fremgaar det, at der i den Del af Riget, som udgør det nuværende Danmark

var	840,045	Mennesker.
I 1801 var Antallet vokset til	929,001	—
- 1840 - der	1,289,075	—
- 1901 - -	2,449,540	—

En saadan Tilvækst vilde have faaet Bagger og hans Meningsstæller til at blegne i Rædsel!

Og hvad om de kunde have kigget ind i vor Tid, have set de Tusinder af smaa og store Hjem ude paa Bondelandet, Afgrøden paa veldyrkede Marker, den bedre Levelfod o. s. v. Bagger vilde da næppe fastholde sin Paastand om, at Jorden er gammel og kraftløs og ude af Stand til at ernære Menneskeheden. Nej, det var ikke Jorden men Bagger selv, der var blevet gammel.

Maaske havde Bagger paa Fornemmelsen, at hans Pjece vilde forblive temmelig usændset i hans Samtid, thi han sendte et Eksempplar af Bogen ind til det danske Kancelli med følgende Paaskrift: Beder saa underdanig at denne liden Afhandling maatte henlægges i det Kgl. Danske Kancellis Arkiv Efterkommerne til nærmere Oplysning, da, hvad som af Oplydelsen nu enten ikke troes, eller saa hastig — uden af stærke Agtpaagivere og

Landboere — kan formærkes, skal vist nok om en længere Tid blive fulkommen stadfæstet.

Bogen findes den Dag i Dag i Arkivet; men Tiden har endnu ikke givet Bagger Ret.

Et Par Gange tidligere havde Bagger vovet sig frem som Udgiver af 2 Smaapjecer. Den ene udkom i Odense 1773 og havde følgende Tittel: *Maade, hvorledes man med samme Plov og Beester kan pløje smalle Furer*. Det andet Skrift er vist aldrig bleven trykt; det handlede om *Kvægpesten*.

Bagger var i det hele taget en flittig Skribent, der brugte sin Pen d. v. s. Gaasefjeder — godt, derom vidner især hans *Oplysninger om Julskov*, ca 100 tætskrevne Sider i Kvart; men ogsaa de mange Fundatsskrivelser, Vennebrev, Personalialia, m. m. En dygtig, flittig og samvittighedsfuld Mand var Bagger. Hans Virksomhed paa Brahetrolleborg og Julskov spurgtes viden om; og som man vil have set, skortede det ej paa officiel Anerkendelse. I denne Forbindelse er det værd at lægge Mærke til, at da Bagger mod Slutningen af sin Levetid saa, hvorledes *Kronprins Fredrik* bistaaet af ædle Raadgivere gik i Spidsen for Bondefrigørelsen og derved vandt Yndest i Folkets brede Lag, kunde han ikke holde sig tilbage, han maatte være med at yde den unge Kronprins Hyldest og Tak, selv om han inderst inde ængstedes for, hvad den ny Tid vilde bringe. Bagger drister sig da til at sende Kronprinsen en Gave — en fin Pokal.*)

I den Anledning modtog Bagger følgende Skrivelse:

*) Det var værd at vide, om den findes endnu og hvordan den saa ud.

Højædle og Velbaarne

Allerhøjestærede Hr. Etatsraad!

Hans Kongelige Højhed Kronprindsen har befaleet mig at takke D. V. for den tilsendte Pocal, som han med Fornøjelse har modtaget af Deres Haand.

Hans Kongelige Højhed har iligemaade paadraget mig at sende Dem hosføjede *Guldmedaille**) som De Allerhøjestærede! ville modtage og bevare som et Højagtelsestegn og Beviis paa Højstsammes særdeles Naade.

Deres V. har allerede havt Beviis, at denne vores tilkommende dyrebare Regent skønner paa Fortjenester; dette er eet mere, og hvormeget glæder det mig ikke at kunne være Overbringeren af denne Efterretning.

Hvor lykkelig vilde jeg ikke prise mit Fædreland, om det kunde fremvise mange Mænd af Deres Tænkemaade, og hvor lykkelig allerede for enhver sand dansk Patriot, at kunde kalde Dem sin Landsmand.

Jeg beder, at De vil være forsikret om den sande og fuldkomne Højagtelse, hvormed jeg har den Ære at forblive.

Christiansborg, d. 13. Febr. 1790.

Deres Velbaarenheds ærbødige Tiener

J. BULOW.

Hr. Etatsraad Bagger paa Julskov.

*) Det var altsaa den anden Medalje, Bagger modtog. Men hvor er de nu henne begge to?

Men ogsaa for Kredse, som stod Bagger meget nærmere, mødte han Taknemlighed.

I Aaret 1783 lod forhenværende Foged paa Julskov, senere Amtsforsvalter i Ringkøbing *Thomas Bagger Lütken* Baggeres Billede stikke i Kobber; og under Billedet anbragtes følgende Vers:

En Mand, hvis hele Liv bestyres af det Høje,
Goddædigheds Portrait her stilles os for Øje.
Hans Navn velsignes nu, og blandt Velgørers Tal,
Han prises vil af dem, som sildig fødes skal.

Af Billedet blev der taget saa mange Gengivelser, at der kunde blive til enkelte Venner og til alle Julskovs Bønder. Amtsforsvalteren sendte Billederne rundt som Gave, og uden at Bagger anede noget derom.

I enkelte Gaarde i Refsvindinge*) findes dette Billede endnu paa Væggen, men Tidens Tand har rigtignok mærket det.

Et af Billederne hænger i Baggeres Stiftelse i Nyborg, og paa dette har Bagger med egen Haand skrevet:

Originalen, som fik dette Verk at see,
Var ej fornøjet med, at saadant skulde skee
Han holdt det for sin Pligt, at vise Kjærlighed,
Og hvad der er en Pligt, er ej Goddædighed.

F. B.

I Marts 1789 afstod Bagger Julskov til sin Universalarving, den førnævnte *Lindegaard*; han blev dog fremdeles boende dær og syslede nu meget med at bringe sine mange Legater i fuldstændig Orden, saa Udbetalingen

*) F. Eks. paa Fladmosegaard.

kunde falde præcis, som han havde bestemt. I denne Tid indrettede han ogsaa en *Hoved-Protokol* for Julskovlegatet. Denne Bog indledes med nogle Betragtninger, der giver et kønt Billede af Bagger som gammel Mand.

Han skriver saaledes:

Soli Deo gloria!*)

O hellige, højlovede, treenige Gud, Fader, Søn og Helligaand, du, som har skabt, styrer og opholder alle Ting, du har ladet din store Naade og Barmhjertighed i saa stor Overflodighed hvile over mig arme Synder, som aldeles intet har fortjent uden Vrede og Straf. . . . Ved din store Velsignelse er jeg bleven i Stand til at indrette denne Bog og Stiftelse som et Æreminde for dig og skyldigt Takoffer for mig og uværdige som dit Redskab. O, Herre, du ved, at der i mit Efterladenskab ej findes noget uretfærdigt, eller noget, som ved andres Fornærmelse er samlet, men at det er en Naadegave fra din faderlige Haand. Dersom din runde Velsignelse ej var bleven lagt til mit Arbejde, hvad vilde jeg da kunne have udrettet?

Hvo kan skaffe Regn, naar han har plantet?

Men du er Pottemageren, som danner Leret og sætter Form paa ethvert Kar.

O, kære Fader! lad din Velsignelse aldrig undrage sig fra dette lille Julskov! Lad det Sted aldrig blive besat med utro Forvaltere til dit Værks Foringelse eller dine sukkende Børns Fornærmelse. Lad Gaverne komme de mest trængende til Gode,

*) Gud alene Æren.

og lad Modtageren erkende, at det er dine og ikke mine Gaver. Tillad ikke uværdige eller uskønsomme at faa Lod eller Del deri. Lad aldrig Gaverne misbruges til onde Eksempler for Børnene. Men lad Bøndernes Opførelse her paa Godset blive et Mønster i din Frygt og alt godt, til et Lys for andre.

Lad de Geistlige i Kirken og Skolen prise dig og erkende din Barmhjertighed med Lov og Taksigelse. Ja, lad ingen, som med disse Gaver vederkvæges, blive som det glabske Rovdyr, der efter Ranet uden Nøjsomhed hige efter mere.

O! lad mig din uværdige Tjener, finde Naade for dit Ansigt og Bønørelse. Lad din naadige Velsignelse fremdeles være med Beboerne paa denne Egn, at de maa kende Retsindighed, at de maa være dig hengiven i ren og sand Kærlighed. Giv dem gode Lærere. Ja, velsign dem, som skal have Opsigt og Umage med denne min Indretning.

Forbarm dig over alle dine faldne og med Synd besmittede Skabninger. Lær dem at søge din Naade og at kende det rette Maal for deres Pilgrimsrejse herfra til den evige Naadesalighed.

O! min naadige Gud og Fader, Søn og Helligaand, treenige, sande og eneste Gud, bønør i Naade din uværdige Tjener — for det Forsonings Blods Skyld, som du for Alverdens Synder har taget til Fyde.

O! hør og bønør i Naade din vedmodigt sukkende Tjener

FRIDERICH BAGGER.

I Aaret 1775 havde Bagger ladet plante et Par Elme-træer ved Refsvindinge Kirkes Østgavl, hvor han vilde have sin Grav.

Aaret forud havde han anskaffet en stor Mindesten, som skulde indsættes i Kirkegavlen oven over Gravstedet. Stenen blev straks forspænet med følgende Indskription:

Herunder efter egen Anordning hviler

FRIDERICH BAGGER

Eier af Juulschou,
Kongelig Majestæts virkelig Etatsraad,
født paa Risinge i Aaret 1710,
En Descendent af den bekiendte Oluf Bagger.
Hans Ungdom,
som var svagelig,
blev anvendt til Studeringer,
Hans Manddom
til Phycique, Jura, men især til Opmærksomhed
og Arbejdsomhed i Landvæsenet,
som med utrættelig Flid blev fortsat
i Alderdommen.
Saadan hans Flittighed,
som Gud rigelig velsignede,
gjorde ham til Velgører,
og
Skønt han som ugivt ingen Børn haver,
blev han dog en Fader
For mange fine trængende Venners Børn.
Ingen Fader for talrigste Familie

har arbejdet troligere for den
end han for Efterslægten.

Ved hans utrættelige Flid og Bekostning
blev Juulschous Gods 216 Tdr. og da adspredt
udi 9 Sogne, ej alene samlet tæt
omkring Gaarden, men endog forøget
indtil 300 Tdr.

Saaledes stræbte han idelig

I en velindrettet og fordelagtigere Stand
at kunne levere Efterkommerne alle Ting,
Gods, Skov, Mark og Bygninger.

Da han saaledes havde opfyldt sit jordiske Kald,
Dog som den, der aldrig tabte Himmelen af Sigte,
endte han vel fornøjet
dette sit arbejdsomme Liv
i Aaret *)

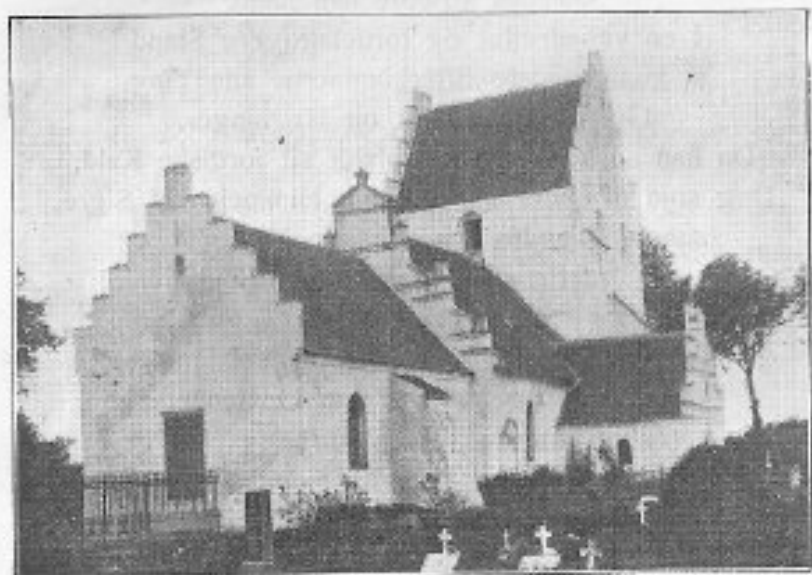
Takkende Gud for Bistand og Velsignelse,
Haabende og forvisset om Opstandelse
Til et bedre evig og uforkrænkeligt.

Stenen fortæller endvidere, at den er *stukket* Aar 1774 og indmuret 1789.

Underligt er det for Nutidsmennesker at tænke paa, at Bagger sikkert nu og da har dvælet ved Gravstedet, har vel med en vis Tilfredshed læst sin egen Gravskrift? Denne er ikke beskeden, men er dog ej heller værre end flere andre Indskriptioner fra samme Tid.

*) Dødsdag og Aar er tilføjet senere.

Naar Bagger saaledes bringer sit Gravsted i Orden, pyn-ter det og og dvæler der nu og da, hænger det sikkert sam-men med, at han som Barn af sin Tid havde en Tilbøjelighed til at tage Døden som en grusom Selvfølge og søge i Tide at blive fortrolig med den. Mange jævne, fromme Mennesker var der i ældre Tid, som skaffede sig Ligkiste flere Aar, før de døde, ja enkelte sov endogsaa i den nogle Gange.*) Denne,

Baggers Grav ved Refsvindinge Kirke.

man kunde næsten sige, daglige Omgang med, hvad der tilhører Døden, blev drevet loyelig vidt.

Friderich Bagger døde d. 23. Februar 1791, 81 Aar gammel.

Og 10. Marts s. A. blev han stedt til Jorde paa den Plet, han selv havde valgt ved Refsvindinge Kirke.

*) Paalidelige Folk har fortalt om en ældre Kone, der hver Sommerdag tog Middagslur i sin egen Ligkiste.

Kirkeklokken, som Bagger havde ladet ophænge, ringede over hans Baar, mens Slægtninge, Venner og Julskovs Bønder bragte den afdøde Hædersmand en sidste Hilsen.

Eftermæle.

Paa Opfordring af sin Brodersøn *Kay Praem* i Øslev havde Bagger nedskrevet sine Erindringer eller *Personalia*, som han udtrykker sig; men havde betinget sig, at intet heraf maatte udgives, mens han var i Live.

Nu var han i sin Grav, og hans paarørende ønskede Skriftet udgivet. Baggers gode Ven Dr. *Johan Henrik Tauber* i Odense paatog sig Udgivelsen. Selv skrev han: *Grundtræk til et Skilderi over Menneskevennen Friderich Bagger*. Begge Afhandlinger udkom samlet i et Bind 1792*.)

Enkelte Træk af Taubers Skilderi skal her fremdrages:

. . . Det var Baggers ømme Moders fortrinlige Pleje, der først fik afgørende Betydning for ham. Hun troede ikke at have opfyldt sin moderlige Pligt alene ved at taale sit Foster under Hjerter og drage sin Næring til Udvikling og Fremvekst, indtil den bestemte Fremkomst for Lyset, for straks derefter at frikøbe sig fra Naturens Bud ved at kaste sine Smerters Løn i en lejet Moders Arme.

Denne elskverdige Moders fortrinlige Forsynlighed lagde den gode Grund i Baggers Sjæl.

I Skolen var han blandt de bedste.

*) S. Povlsens Forlag, København.

Men med alt det, han havde modtaget *der*, følte han dog en Slags Tomhed i Sjælen, en Mangel paa *Menneskekundskab* og en Trang til almennyttige Kundskaber, til Indsigt i de levende Sprog, i Musik, Tegning, ja selv i Dansen.

I de døde Sprog var han af de bedste blandt sine jevnlige, men Modersmaalet laa endnu Brak hos ham, som hos Mængden paa den Tid.

. . . Men med al hans Skoledannelse stod han dog ligesaa forlegen med sig selv, som en nys ankommen Beboer af Maanen, ifald han besøgte vor Jord.

Det, der hjalp Bagger videre frem, var hans friske aabne Modtagelighed, hans Lyst til Viden og Indsigt og hans *Pligttroskab*.

. . . Lyselig og lønlig bortskænkede Bagger over 156,000 Rd. Hvorfra denne Sum? Havde han opgravet Skatte eller vundet i Lotteriet? Ingen af Delene . . . Ved Omveltning og Omgraven, ved en forspønlig Tilberedelse og Dyrkning omskabte han Moser og ufrugtbare Enge til grødefuld Agerland. Ej heller kan man frikende vor uforglemmelige Bagger for et Slags Hekseri! Han blev ogsaa af misundelige Naboer anklaget for Retten som en udryddelsesværdig Heksemester! Men ved Indstævnelser for Retten brugte han den aller sjældneste og kraftigste Gendrivelses-Maade. Han fremviste sine stærke Arme, nogle friske og sunde Børn, som han havde bragt Hjælp. *Disse ere mine Heksemidler, sagde han. Med dem har jeg fremarbejdet al den Guds Velsignelse, som glæder mig og skaffer mig saa mange Misundere!*

Bagger havde ikke den ringeste Agtelse for Lotterispil. Tallotteriet erklærede han for den almindelige Lyk-

saligheds Malstrøm og Daarens Velfærds-Grav. Naar Folk af Ulyst til at tjene deres Brød paa Arbejdsomheds alfare Veje gribes af Spillesygen, saa er al Orden og Huslighed tabt. Man bliver ligegyldig i sine Pligter, forledes til Troloshed. Haandværksmanden borger hos Købmanden uden at betale, Ægtefolk bedrager hinanden, Tjenestefolk stjæler fra deres Husbonde og Madmoder, Børn fra deres Forældre. I denne bundløse Afgrund, hvori saa mange har styrtet sig, kvæles al huslig Lykke.

Det Land er ulykkeligt, hævdede Bagger, hvor den almindelige Velstand er et Lykkespil, hvor de nærrende og tærende Lemmer af Statslegemet plages af denne Hovedsvimmel — Spekulation!

— — —

Alting var lærerigt for Bagger, var som en velindrettet Skole, i hvilken han sad opmærksomt og lærevilligt for at øve sig i at fælde Dom over Ondt og Godt, for at styrkes i Overbevisning om Guds Vilje og Hensigter.

Gode Bøger, ej alene i hans Livfag, det økonomiske og Landvæsenet angaaende, men endog i andre Videnskaber, læste han med Kritik og Smag. Med Agtsomhed læste han de bedste Skrifter i Modersmaalet og ud tegnede de smukkeste og fortræffeligste Steder til en tiere Gen-nemlæsning.

Bagger sagde ofte: Jeg har levet netop saalænge, som det nyttede mig selv og mine Medforløste. Jeg staar nu i mit Livs Høst, har allerede levet længe nok. Men hvilke modne Frugter har jeg vel at fremvise til Guds Ære?

— — —

Åh, Frugten blev ormstukken!

Bagger troede paa, at den Gud, som bringer Sædekornet til Modenhed, sorger for Insekterne under alle deres Forvandlinger, giver Ormene Vinger, han vil ej heller forlade sin ædlere Skabning *Mennesket* paa Dødens mørke Sti, men ved sin Søn vise Vejen til Livet.

Derfor døde Bagger saa veltillfreds med *Gud*, med den Verden, han forlod, og med den Rejse, han skulde tiltræde. Han døde Voksløps-Døden. Den sidste Gnist af Liv udsluktes stille og fredeligt.

Men han levede saa menneskevenligt iblandt os, at hans Død begrædes af alle redelige Venner, beklages af Retskafne, af Trængende, af Forældrelose, Raadvilde og Ubefæstede.

Hans Minde være derfor velsignet blandt fødte og ufødte Slægter!

Saaledes slutter Tauber sin Omtanke af den afdøde Ven.

Men paa Odense Latinskole lod Tauber opsætte en Mindetavle over Bagger. Den er af „norsk Marmor“, næsten 2 Al. høj, er øverst forsynet med et Vaaben, en halv Bjørn i det skal være Baggerættens Mærke.*) Og under dette læses bl. a. følgende:

En mægtig Støtte for sin Familie,
 En omtænkende Videnskabsmand,
 En grundig Jurist,
 En menneskekyndig Læge,
 Landvæsenets Forbedrer,
 En pligtfølelse Kristen,

*) Handelsmanden Ole Baggers Hustru bragte Vaabenmærket ind i Familien.

En Original af Drivtighed,
 Forældreloses Fader,
 Enkers og uforsørgede Jomfruers Velgører,
 De trængende Studenters højmodige Beskytter,
 Den fynske Armods kraftfulde Ophjælper,
 Slaveaandens Banemand,
 En retskaffen Patriot,
 En ædelmodig Menneskeven.

Alt dette favnes for vor Verden
 I den mageløse

FRIDERICH BAGGER.

Paa 200 Aars-Dagen for Baggers Fødsel blev der i Refsvindinge holdt en beskeden men tiltalende Mindefest: Ved Solnedgang samlede den Del Mennesker ved Baggers Grav, der nyfåg var istandsat. En Krans fra Sognet blev lagt paa Graven. Julskovs daværende Ejer, Etatsraad *Langkilde*, holdt en kort Tale og smykkede derefter Graven med en Krans af Grønt og Blomster fra Julskovs Have. Fra Nyborg var modt Bagger-Stiftelsens Bestyrelse med Borgmester *P. Buch* som Ordfører. De gamle Damer i Stiftelsen havde bundet en Krans, som Borgmesteren lagde paa Graven.

Efter et kort Ophold inde i Kirken — hvor „Dejlig er Jorden“ blev sunget — gik Deltagerne under Klokkeringning til Forsamlingshuset, hvor Mindefesten blev fortsat. Her holdt *Ejnar Pedersen* et Foredrag om Bagger og hans Tid; derefter var der Fællesspisning med frit Ordskifte, og den stedlige Sangforening underholdt Forsamlingen med kenne Sange.

Kilder.

I trykte:

- Frid. Bagger*: Personalia ved Tauber, København 1792.
 Legatum for Juulschou, Odense 1781.
 Instruks eller Byelov for Refsv., Odense 1773.
 Maade, hvorledes man med samme Plov og Beester kan pløje smalle Furer, Odense 1773.
 Om de naturlige Aarsager, o. s. v., Odense 1787.
 Fundatser vedrørende de forskellige Legater, Brahetrolleborg.
Rasmussen Søskilde: Landboreformerne og Bondens Frigørelse. Holstenhus og Nakkebølle.
Richard og Secher: Prospekter af danske Herreguarde.
Prof. V. E. Maar: Det danske Landbrugs Historie. Samlinger af Fyns Historie og Topografi. Et anonymt Lovskrift om Bagger, trykt i Aalborg 1781.

II utrykte:

1. Frid. Bagger: Oplysninger om Juulschou, 1770—80, opbevaret paa Julskov.
2. Fæsteprotokol fra Julskov, 1720—1790.
3. Nyborg Amts Landviesensprotokol 1783—1788.
4. Vinding Herreds Pantebog.
5. Vinding Herreds Tingprotokol 1767—1790.
6. Forskellige Kirkebøger fra Flødstrup, Kullerup, og Refsvindinge.
7. Originale Breve fra Bagger og Afskrifter af Breve.
8. Skiftet efter P. Eilschov.

- III: Kopi af Refsvindinge Bys Udskiftningskort, Landbrugsministeriets Arkiv.

BAGGERÆTTEN.

Oluf eller Olve Bagger,
 Handelsmand i Odense, † 21. Septbr. 1602. & m. Margrete Clausdatter,
 † 4. Febr. 1581.

Niels Bagger, f. 1553, Raadmand i Odense, & m. Maren Knudsdatter Seehlad († 1552, † 1611, Af deres 5 Børn anføres her: Karen, f. 1577, † 1601, & m. Købmand Johan Berolthersen, Af deres 5 Børn anføres her: Mog. Oluf Johansen Bagger, Lektor iblandt i Lund † 1677, blandt hans Børn var: Dr. Hans Bagger, Biskop i Sjælland, f. 1546, † 1693.	Claus, f. 1554, Borge- † 1508, & m. m. Borgen- † 1552, i Køge- Pedersen i Odense († 1590).	Maren, f. 1558, Borge- † 1508, & m. m. Borgen- † 1552, i Køge- Pedersen i Odense († 1590).	Elise, f. 1559, & m. m. Raadem- † 1561, Aar m. Richard, Han- † 1638, & m. Kausen Seehlad i Odense († 1625).	Ane, f. 1561, † 1638, & m. Richard, Han- † 1582, borte Seehlad i Odense († 1625).	Lisbeth, f. 1563, † 1585, borte Seehlad i Odense († 1625).	Jens, f. 1565, † 1582, borte Seehlad i Odense († 1625).	Mar. Oluf Bagger, f. 1567, † 1592.	Erik, f. 1568, † 1592.	Ane, f. 1571, & m. m. Kjebmand Brun Rensing († 1590); 2) Herredsfoged Christen Klær i Odensen H. († 1601); 3) (6 Maj 1604) Hr. Peder Hansen til Sandager- Holterød († 1634).	Mans, f. 1573, bosat i Bergen.	Anders, f. 1575, ligeledes bosat i Bergen.
Provost Paul Olufsen Bagger, Af hans Børn kendes kun: Paul Poulsen Bagger, først Borge i Kjerteminde, senere Degen i Glostrup. Henrik Bagger, Degen i Glostrup.	Hr. Peder Poulsen Bagger, i Kølstrup 1672—1704.	Oluf Olufsen Bagger, Tolder i Kjereminde, † 1660, & m. Karen Larthsdatter (som se- nere blev gift med Hans Nielsen Ouder i Kjer- teminde, Af 5 Børn anføres: Oluf Olufsen Bagger, som gik til Ostindien. Margrete, & m. Raadmand Paul Christensen i Kjer- teminde († 1657, see Ryndebj. Presteb.). Birgitte, & m. Raadmand Paul Christensen i Kjer- teminde († 1657, see Ryndebj. Presteb.). Karen, & m. 1) Tolder Jørgen Carstensen i Kjer- teminde († senest 1651) 2) Borge m. Johan Ru- dolph Buremanns sam- meds, Af 1ste Af- teskab havde hun 3 Børn:	Oluf Olufsen Bagger, † 1722, & m. Petronelle Købke. Friedrich Bagger, Kammer-, Justis- og Ejler af Julskov † 1710, † 1791.	Hans, Ann, Barbara, & m. Provost Mathias Thøstrup i Dalby.							

Indhold.

	Side
Forord	5
For 200 Aar siden	7
Frid. Bagger	12
I Haagerup Præstegaard	22
Brahetrolleborg	26
Brændegaard	44
Julskov	60
Borggaard og Ladegaard	63
I Mark og i Skov	69
Herremand og Hovbonde	79
Refsvindinge	86
Kullerup	91
Saaderup	93
Et Fæstebrev	94
Refsvindinge Bylov	96
For Landvæsenskommissionen	117
En Kommissionsforretning i Refsvindinge By	129
Baggers Stiftelser	133
Kullerup Hospital	135
Julskov Legatet	141
Legat for Skole- og Fattigvæsenet	144
Baggers Stiftelse i Nyborg	145
Vennebreve	152
Paa Skillevejen	168
Eftermæle	181
Baggerætten	186
Udskiftningskort fra Refsvindinge	189